

MTT KASVU₂₃

Museopuutarha Perustaminen ja hoito

**Maarit Heinonen, Sirkku Pihlman,
Hanna-Leena Kaihola, Anja Koskela,
Merja Hartikainen, Hilma Kinnanen ja Aaja Peura**

MTT | KASVU₂₃

Museopuutarha

Perustaminen ja hoito

**Maarit Heinonen, Sirkku Pihlman,
Hanna-Leena Kaihola, Anja Koskela,
Merja Hartikainen, Hilma Kinnanen
ja Aaja Peura**

Euroopan maaseudun
kehittämisen maatalousrahasto:
Eurooppa investoi maaseutualueisiin

ISBN 978-952-487-522-6 (Painettu)
ISBN 978-952-487-523-3 Verkkajulkaisu)
ISSN 1798-1816 (Painettu)
ISSN 1798-1832 (Verkkajulkaisu)
URN: <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-487-523-3>
<http://www.mtt.fi/mttkasvu/pdf/mttkasvu23.pdf>

Copyright MTT

Kirjoittajat

Maarit Heinonen, MTT
Sirkku Pihlman, Turun yliopisto
Hanna-Leena Kaihola, Yläneen kotiseutuyhdistyksen museopuutarha
Anja Koskela, Yläneen kotiseutuyhdistyksen museopuutarha
Merja Hartikainen, MTT
Hilma Kinnanen, MTT
Aaja Peura, Kankaisten säätiö

Julkaisija ja kustantaja MTT, 31600 Jokioinen

Jakelu ja myynti MTT, viestintä ja informaatiopalvelut,
31600 Jokioinen, puhelin 0295 300 700,
sähköposti julkaisut@mtt.fi

Julkaisu vuosi 2014

Kannen kuva Anja Koskela

Painopaikka Juvenes Print – Suomen yliopistopaino Oy

Museopuutarha Perustaminen ja hoito

Maarit Heinonen¹, Sirkku Pihlman², Hanna-Leena Kaihola³, Anja Koskela³,
Merja Hartikainen¹, Hilma Kinnanen⁴, Aaja Peura⁵

¹MTT Biotekniikka- ja elintarviketutkimus, Alimentum, Myllytie 1, 31600 Jokioinen, etunimi.sukunimi@mtt.fi

²Turun yliopisto, museologia, Sirkkala, Kaivokatu 12, 20014 Turun yliopisto, etunimi.sukunimi@utu.fi

³Yläneen kotiseutuyhdistyksen museopuutarha, Liisantie 13, 21900 Yläne, www.museoylane.fi

⁴MTT Puutarhatuotanto, Toivonlinnantie 518, 21500 Piikkiö, etunimi.sukunimi@mtt.fi

⁵Kankaisten säätiö, Kankaistentie 57, 21250 Masku

Tiivistelmä

Mikä on museopuutarha? Entä miten museon vanhoja kasveja hoidetaan ja esitellään? Mitä tietoja ja taitoja tarvitaan, kun kunnostetaan museon vanhaa puutarhaa tai suunnitellaan ja rakennetaan näytetarhaa museolle? Millaisia vanhoja kasveja kannattaa vaalia ja valita museopuutarhaan, ja mitä tietoja niistä on hyvä kerätä? Näihin ja moniin muihinkin käytännön kysymyksiin löytyy vastauksia tästä museopuutarhan opaskirjasta.

Perinnekasvit museopuutarhoissa (2009–2013) oli Leader-ohjelman rahoittama ja MTT-vetoinen hanke. Tämä opaskirja kumpuaa kokemuksista kolmessa hankkeeseen osallistuneessa puutarhassa. Opasta voi hyödyntää ja soveltaa niin vanhoissa kuin perustettavissakin museopuutarhoissa.

Museopuutarhan kasvit voivat olla samalla tavalla osa museon kokoelmia kuin esi-
neet, vaikka niiden hoito on erilaista. Kasvien kurissapito ja täydentäminen on joka-
vuotista työtä ja dokumentointi jatkuva. Jo
ennen ensimmäistä lapionpistoa tai vanhan
puutarhan raivaamista on hyvä suunnitella,
miten puutarhan perustaminen ja muuttu-
minen ja itse kasvit dokumentoidaan.

Museopuutarhaan soveltuvat maatiaiskasvit ja vanhat lajikkeet eli perinnekasvit, joilla on oma tarinansa ja dokumentoitu histori-
ansa. Tarina voi kertoa, miten kasvi on kas-
vanut pitkään tietyssä talossa ja siirretty seu-
raavaan taloon ja sitä seuraavaan. Tällessä voi
olla resepti, jossa kasvia on hyödynnetty. Kas-
villa on ehkä ollut erityinen nimityksensä.
Puutarhakasvien näkökulmasta saadaan paik-
kakunnasta toisenlainen tarina.

Museot voivat kannustaa perinnekasvien vaa-
limiseen ja käyttöön niin kotipihoissa kuin
viherrakentamisessakin, sekä historiallisissa
että uudemmissa ympäristöissä. Ne voivat
avata puutarhan merkitystä historiallisena ja
paikallisena perintönä sekä tarinallisena voi-
mavarana. Vanhoja kasvikantoja ylläpitävä
museo tekee samalla paikallista kasvigeeni-
varatyötä, työtä suomalaisiin olosuhteisiin
sopeutuneiden kasvikantojen elinvoimaisuuden
hyväksi.

Avainsanat:

*museot, perinnekasvit, historialliset
puutarhat, dokumentointi, inventointi,
kasvigeenivarat*

Portti museopuutarhaan

Maa- ja elintarviketalouden tutkimuskeskus (MTT) toteutti vuosina 2009–2013 *Perinnekasvit museopuutarhoissa* -kehittämishankkeen. Sen tavoitteena oli herättää museoita vaalimaan vanhoja ja paikallisia kasveja ja auttaa niitä kehittämään museon vanhasta puutarhasta museopuutarha ja rakentamaan uusia museopuutarhoja, joilla edistetään kestävien ja historiallisesti kiinnostavien kasvien viljelyä. Museoiden avulla voidaan kannustaa perinnekasvien vaalimiseen ja käyttöön niin kotipihoissa kuin viherrakentamisesakin sekä historiallisissa että uudemmissa ympäristöissä. Samalla myös museoille avautuu entistä paremmin puutarhan merkitys historiallisena ja paikallisena perintönä sekä tarinallisenä voimavarana.

Hankkeessa kartutettiin kokemuksia vanhojen puutarhojen iäkkäiden kasvien ja perinnekasvien kunnostuksesta ja hoidosta. Hankkeessa kerättiin myös historiallista, sekä suullista ja kirjoitettua että vanhojen kuvien kertomaa, tietoa vanhoista kasveista. Tätä tietoa hyödynnettiin kasvien lajikemäärityksissä, vanhan museon puutarhan kunnostuksessa, kasvien valinnassa uuteen museopuutarhaan ja suunniteltaessa vanhojen kasvien esittelyä yleisölle museopuutarhoissa. Hankkeessa toimittiin kolmessa museopihassa Varsinais-Suomen alueella: Yläneen kotiseutumuseossa sekä Kaarinan Pukkilan ja Kuusiston kartanoissa.

Hankkeen museopuutarhat eivät ehkä edusta tyypillisiä tapauksia, eikä hanke edennyt yllätyksittä. Kokonaisuudessaan se onnistui kuitenkin yli odotusten. Hanke tarjosi ammatillista tukea, museoväki halusi lähteä kehittämään uudenlaista toimintaa, Turun yliopiston museologian oppiaine osallistui hankkeeseen innokkaasti ja monialaiset toimijat ja vapaaehtoiset kykenivät keskenään yhteistyöhön. MTT:n kasvienevaratutkijat saivat arvokasta oppia museoiden toiminnasta ja kotiseututyön voimasta. Perinnekasvit herättivät runsaasti kiinnostusta ja huomiota myös tiedotusvälineissä ja yleisössä.

Hankkeen vaikutuksesta ja sen mahdollistamana lähti liikkeelle merkittäviä toimintoja. Yläneen kotiseutuyhdistys toteutti talkoovoimin hankkeessa suunnitellun museopuutarhan. Mukaan saatiin myös aivan uusia paikallisia toimijoita, ja taidot ja tarmo yhdistyivät uudenlaiseksi osaamiseksi. Museoviraston kartanomuseoista vastaava yksikkö Helsingissä ja muinaisjäännösten hoidosta vastaava yksikkö Turussa yhdistivät voimansa ja toteuttivat Kuusiston hedelmätarhan kunnostustyön hankkeessa tehdyn kunnostussuunnitelman mukaan. Museovirasto järjesti hankkeen kanssa sekä Kuusiston että Pukkilan kartanomuseoilla uudenlaisia yleisötapahtumia, kuten vanhan omenapuun leikkaustyönäytöksen. Hankkeen ja sen yhteistyökumppaneiden vuorovaikutuksesta syntyi paljon sellaista uutta, mitä ei osattu ennakoida.

Perinnekasviasiat rantautuivat hankkeen myötä myös Turun yliopiston museologian opetukseen. Opettajina ja ohjaajina oli mukana sekä MTT:n tutkijoita että hankkeen museopuutarhakohteiden toimijoita. Näin museopuutarhaopetuksesta tuli tervetullut erikoistumis mahdollisuus opiskelijoille. Opetus palveli hankkeen tavoitteita monella tavalla levittäessään museopuutarhatietoutta tuleville museo- ja kulttuurialan ammattilaisille. Näille opiskelijoille perinnekasvin ja museopuutarhan käsitteet ja merkitykset tulivat tutuiksi ja kiinnostaviksi. Opiskelijat tekivät kursseilla monenlaisia harjoitustöitä, joiden tuloksia sovellettiin sekä hankkeen museoissa että Jokioisten kartanon historiallisessa puutarhassa.

Kokemuksemme innostamina haluamme jakaa saamamme opit tämän kirjan lukijoiden käyttöön. Vaikka opaskirja kumpuaa kolmen museopuutarhan kokemuksista, toivomme että opasta voi hyödyntää ja soveltaa myös muissa museopuutarhoissa, vanhoissa ja uusissa.

Kiitämme kaikkia hankkeessa toimineita ja perinnekasvien asiaa edistäneitä henkilöitä: Museoviraston väkeä Kaarinassa, Turussa ja Helsingissä, Yläneen kotiseutuyhdistystä, yläneläistä talkooväkeä ja vapaaehtoisia tarhureita, Pöytyän kuntaa, Turun yliopiston museologian opiskelijoita, Ammattiopisto Livian arboristi-, puutarha- ja luonnonvara-alan opiskelijoita ja opettajia, Kaarinan kaupungin vihertoimea, Pukkilan ryytimaan talkoisiin osallistuneita, MTT:n genominen diversiteetti -tutkimustiimiä ja viestintätiimiä. Erityiskiitos kuuluu niille lukuisille kotipuutarhureille, jotka ovat kertoneet kasvimuistoja ja lahjoittaneet vanhoja kasveja museopuutarhaan.

Kiitämme myös opaskirjan tekstejä oikolukenuutta Anna-Maria Mäki-Kuuttia, opaskirjan taittajaa Jaana Ahlstedtiä sekä opaskirjaan muista museopuutarhoista kirjoittaneita John Björkmania, Elina Kolehmainen, Maria Lehtosta ja Merja Markkulaa. Kiitos Antti Kaiholalle kasvitarhan tietokantaohjelman esittelytekstistä ja David Stokesille puutarhakasvien luonnonmukaista hoitoa koskevista pohdinnoista.

Kiitämme *Perinnekasvit museopuutarhoissa* -hankkeen rahoittajia: Suomen Kulttuurirahaston Varsinais-Suomen rahastoa sekä Leader-ohjelmaa, jota rahoitetaan EU:n maaseuturahastosta. Hankkeelle myönnettiin Leader-rahoitus Varsinais-Suomen elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskuksesta Varsin Hyvä ry:n toimintaryhmän alueelta.

Toivotamme kaikille lukijoille innokkaita ja palkitsevia hetkiä puutarhojen ja perinnekasvien parissa!

Jokioisissa, Kaarinassa, Turussa ja Liedossa maaliskuussa 2014

Kirjoittajat

Sisällysluettelo

1	Perinnekasvit museopuutarhoissa	9
1.1	Perinnekasvit osaksi museotoimintaa	9
1.2	Kolme museopuutarhaa suunnannäyttäjänä	11
1.2.1	Kuusiston kartanon hedelmätarha.....	12
1.2.2	Pukkilan kartanon ryytimaa.....	13
1.2.3	Yläneen kotiseutumuseon puutarha	15
2	Museopuutarha vai puutarha museon ympärillä?.....	18
2.1	Mikä on museopuutarha?	18
2.2	Vanha ja uusi museopuutarha	19
2.2.1	Museon vanha puutarha.....	19
2.2.2	Vanhan ja uuden yhteensovittaminen.....	23
2.2.3	Uusi museopuutarha.....	23
3	Uuden museopuutarhan suunnittelu ja rakentaminen	27
3.1	Puutarhan suunnittelu	27
3.1.1	Paikan valinta	27
3.1.2	Puutarhan mittaaminen	28
3.1.3	Asukasilta.....	29
3.1.4	Suunnitelma	29
3.2	Puutarhan rakentaminen	30
3.3	Kaksi esimerkkiä museopuutarhan rakentamisesta	32
3.3.1	Kalmilaisen puutarhan uudelleen rakentaminen	32
3.3.2	Uuden museopuutarhan rakentaminen.....	35
4	Museopuutarhan kasvit	39
4.1	Vanhan puutarhan kasvien inventointi.....	39
4.2	Apuvälineitä kasvien tunnistukseen.....	40
4.2.1	Kasvinmääritysoppaita	40
4.2.2	Herbaarionäytteet ja niiden käsittely	41
4.3	Hedelmäpuiden lajiketunnistus vanhassa puutarhassa	44
4.4	Kasvien valitseminen museopuutarhaan.....	46
5	Kasvien dokumentointi	47
5.1	Kasvien historia ja tarinat talteen	47
5.2	Alkuperäinen kasvupaikka ja paikka museopuutarhassa	49
5.3	Kasvitiedon järjestäminen	51
5.4	Museopuutarhan dokumentointi valokuvoin	53

6	Museopuutarhan hoito	54
6.1	Kasvien hoidon perusteet.....	54
6.2	Vanhaa omenapuuta hoidetaan varoen.....	56
6.3	Luonnonmukaista hoitoa Pukkilan ryytimaan tapaan	58
6.4	Yläneen näytekasvitarhan ja perennapenkkiä hoito	61
6.5	Tekijöitä ja tarvikkeita tarvitaan	62
7	Tekijät ja rahoitus	64
7.1	Vastuuhenkilöt ja asiantuntijat.....	64
7.2	Rahoitusta museopuutarhaan.....	65
7.3	Pyydä apua ja kierrätä vanhaa	67
8	Esittele, levitä, käytä, syötä.....	68
8.1	Osaamisen ja kokemusten jakamista museopuutarhassa	68
8.2	Esittele puutarhassa	69
8.3	Esittele museon verkkosivuilla	72
8.4	Levitä paikallisia kasvikantoja	73
9	Hyvin suunniteltu on vain puoliksi tehty.....	78
10	Museopuutarhan merkitys kasvigeenivaratyölle.....	81
	Kirjallisuutta ja verkkosivuja	84
	Sanasto	88

Joskus, kun kuuntelet hiljaa, huomaat, että vanhan pihapiirin vanha omenapuu haluaa kertoa jotakin. Puun runko on jo hiukan lohjennut, oksat sammaloituneet, mutta edelleen se tekee joka vuosi muutaman hedelmän. Puu haluaa kertoa ajasta, jolloin se oli nuori, uljas runko monien samankaltaisten joukossa. Talo oli silloin uusi, punamultamaalaus tuore ja kirkas. Pihaa astelee toimielias isäntä apunaan Viipurissa koulun käynyt puutarhuri, joka tulee keskustelemaan lajikkeista, joita kasvatettiin isossa tarhassa jossakin Pyhäjärven rannalla. ”Sinne on kartanon herra tuottanut omenapuita Ruotsista ja Saksasta asti, ‘Rosenhägeriä’ ja ‘Grägyllingiä’ ja ‘Punaista Talvikalvillia’. Nyt pitää niitä viljellä, ne ovat kauniita punaisia ja säilyvät jouluun asti. Niitä pitää saada tarhaan”. Ja niitä hankittiin.

Kuluupa muutama vuosikymmen ja uusi isäntä ja puutarhuri kohtaavat jälleen kartanon pihalla hedelmätarhassa. Jälleen on puutarhurilla asiaa. ”Nämä ‘Rosenhägerit’ ovat vähän huonokuntoisia. Pelastin niitä ‘Grägyllingin’ joihinkin oksiin. Mutta tuo ‘Punainen talvikalvilli’ menestyy niin huonosti, että pitäisi saada kestävämpiä laatuja. Turun siemenkauppa tuo kuulemma Regelin taimistosta Pietarista Antonovka nimistä lajiketta sekä useanlaisia kaneliomenia. Ne ovat kuulemma kovasti kestävämpiä kuin nuo vanhat puut. Ja naapurikartanossa kasvatetaan ruotsalaista ‘Åkeröä’ ja ‘Astrakaania’. Sain niitä markkinoilla maistaa ja olivat erinomaisia. Eiköhän tännekin voisi laittaa semmoisia, niin kelpaisi viedä vaikka näyttelyyn!” Ja niin paikattiin harventunutta tarhaa uusilla lajikkeilla.

Vuosikymmenet kuluivat, talo jäi vaille vakituista isäntää, puutarha vaille hoitajaa. Talo ränsistyi ja puutarha villiytyi läpipääsemättömäksi, mutta edelleen tiheikössä kulkiessasi voit hahmottaa harventuneista omenapuista, että tuossa on ollut rivi, että nuo puut ovat selvästi vanhempia kuin nämä tällä syrjällä, ja että tuolla on todella vanha puu. Tuolla mäellä on talo, itse asiassa kartano, jonka puutarhaan nämä kuuluvat. On mahtanut olla iso omenaviljelmä, kun näitä puita on näinkin laajalla alueella.

Näin haastelevat nämä omenapuut yhden suomalaisen omenatarhan ja kartanon historiaa, suomalaisen omenanviljelyn historiaa, rakennuksen ja kasvien yhteistä historiaa. Perinnekasvit museopuutarhoissa -hankeeseen toive oli puhaltaa eloon tämä katoamassa oleva kerronta, puutarhan ja puiden tarina, torppien ja niitä aikanaan kaunistaneiden kasvien tarina, kartanon ja sen ylpeyden – ryytitarhan tarina.

Nämä tarinat veivät mennessään, ne hurmasivat jokaisen niitä kuuntelevan ja saivat uppoutumaan yhä syvemmälle kertomuksen sisään, ja kehottamaan muitakin kuuntelemaan herkällä korvalla kasvien viestiä. Että kaikilla olisi mahdollisuus kuulla, kuinka museon elottomien esineiden tarina jatkuu elävien kasvien kertomana.

1 Perinnekasvit museopuutarhoissa

1.1 Perinnekasvit osaksi museotoimintaa

Perinnekasvit museopuutarhoissa -hankkeen ja tämän oppaan lähtökohtana ovat paikalliset vanhat puutarhat, joiden moninaista kasviperintöä halutaan nostaa esiin. Vanhoihin kasveihin liittyy muistoja, tarinoita, käyttötapoja ja merkityksiä, jotka vaikuttavat yhteisössä edelleen. Ne ovat hyvin konkreettisia resurssijamme, jotka kumpuavat menneisyydestä ja jotka elävät, kun niitä käytetään, harrastetaan, ja kun ne huomataan. Kun tällaisia resursseja vaalitaan, vaalitaan myös jat-

kuvuutta ja vakautta, joka antaa nykypäivälle ja tulevaisuudelle merkityksiä. Perittyyn, tuttuun ja käytössä olevaan yhdistyy aina myös jotain uutta. Puutarhoissa hoidetut perinnekasvit sopeutuvat yhä uusiin käyttöyhteyksiin ja ovat historioineen ja nykyisine käyttötapoineen elävää kulttuuriperintöämme.

Jokaisella paikkakunnalla joku vaalii vanhaa puutarhaa, jossa on isovanhempien aikaisia kasveja. Näitä sinnikkäitä vanhoja puutar-

Puuseppä Anselm Laakso (1878–1959) oli itseoppinut valokuvaaja, joka ikuisti yläneläistä elämää 1910-luvulta alkaen. Henkilökuviin hän yhdisti usein kauniita tai mielenkiintoisia kasveja. Kaino Laakso sai syliinsä mahtavat kurpitsat. Arvo Salo on asettunut akileija- ja ruskoliljapenkin taakse. Kädessä hänellä on ruskoliljan oksa ja napinläpeen on pujotettu akileijan kukka. (Kuvat: Anselm Laakso/Yläneen kotiseutuyhdistyksen kokoelmat)

hakasveja kasvaa pihoidilla ja niiden liepeillä myös silloin, kun kukaan ei niitä hoida. Nämä edellisten sukupolvien kasvit voivat kuitenkin tuhoutua, kun piha pannaan täysin uusiksi.

Museot vaalivat ja pitävät esillä asioita, jotka tukevat yhteisöllistä muistamista, kuten esineitä, rakennuksia, ympäristöjä ja niihin liittyviä tietoaineistoja. Museot ja erityisesti luonnonsuojelujärjestöt ovat vaalineet myös perinnebiotooppeja eli alueita, joilla kasvillisuus liittyy vanhaan, jo hävinneeseen maatalouteen. Sen sijaan maatalouden ja puutarhojen vanhoja viljelykasveja ne eivät niinkään ole vaalineet. Vanhan puutarhan arvokkaiden kasvien hoito edellyttää erilaisia toimenpiteitä kuin esimerkiksi vanhan esineistön ylläpito tai perinnebiotooppien hoito. Niitä ei ole koettu osaksi museon kokoelmaa. Museoilta on usein puuttunut tarvittavia tiedollisia ja taidollisia resursseja. Kun museon alueella kasvaa vanhoja kasveja, niitä esitellään suhteellisen harvoin osana itse museota. Tätä tilannetta yritämme muuttaa ja saada vanhat kasvit ja puutarhakulttuurin osaksi yhä useamman museon puutarhaa, tietotaitoa ja kerrontaa.

Vanhat pihapiirit, ryytimaat, hedelmätarhat, laitumet ja peltomaat ovat kaikki yhtä lailla olleet ihmisen arkisia tuotanto- ja elinympäristöjä. Näiden jälkiä, sekä rakenteita että kasveja, on vielä löydettävissä omasta ympäristössämme ja kiinnostusta niihin on varmasti monella. Ryytimaan kasveja, kuten minttua ja lipstikkaa, on käytetty myös kansanlääkinnässä. Näitä kestäviä kasveja voi helposti viljellä ja löytää uudelleen niiden hyvät ominaisuudet. Pihamaan vanha omenapuu on kestänyt sotavuosien paukkupakkaset. Viinimarjapensas on tuottanut vuosikymmeniä erityisen makeita marjoja. Jonkun lähipellolla on viljelty jopa usean sukupolven ajan samaa paikallista maataisruista.

Vanhojen kasvien erityiset ominaisuudet, kasveihin liittyvät viljelystaidot, sadon hyödyntämistäidot sekä kansanomaiset käsi-

tykset ja tiedot ansaitsevat olla osa nykypäivänkin ymmärrystämme ja osaamistamme. Tämä kasveihin liittyvä perintö on samalla osa yleismaailmallista perintöä. Se auttaa ymmärtämään, miten maata viljelevä ihminen on juuri täällä tullut toimeen vuorovaikutuksessa maaperän ja kasvillisuuden kanssa.

Kartanoiden puutarhat ovat olleet suomalaisen puutarhakulttuurin syntyisiä. Varsinais-Suomen kartanopuutarhoilla on ollut erityisen merkittävä vaikutus puutarhakulttuurin leviämiseen muun muassa siksi, että vanha pääkaupunki yliopistoinen oli lähellä. Hyödyn aikakaudella 1700-luvun jälkipuolella Turun Akatemian professorit ja opiskelijat paneutuivat tuottavan puutarhaviljelyn kysymyksiin ja kokeilivat monien eksoottisten kasvilajien viljelyä. Kartanoissa kokeiltiin myös näitä uusia ja eksoottisia kasveja. Sitkeimmät niistä sopeutuivat paikallisiin kasvuolosuhteisiin. Kartanoiden vanha kasvillisuus on edelleen osa elävää ja arvokasta kansainvälistä, kansallista ja paikallista puutarhaperintöä ja historiaa.

Perinnekasvit museopuutarhoissa -hankkeessa keskityttiin puutarhatalouden vanhoihin kasveihin. Vanhoja kasveja voidaan kutsua myös perinnekasveiksi, mikä viittaa niiden pitkään viljelyhistoriaan. Ne ovat pitkän ajan kuluessa sopeutuneet niihin paikallisiin olosuhteisiin, joissa niitä on viljelty ja kasvatettu. Kasvigeenivarallisessa tutkimuksessa ei ole yksiselitteistä vanhan kasvin määritelmää, sillä määrittely on kasvi- ja kulttuurisidonnaista.

Perinnekasveja ovat vanhat lajikkeet ja maataiskasvit. Perinnekasveiksi voidaan lukea myös monet luonnosta pihapiiriin istutetut kasvit, kuten lehtosinilatva, akileijat, metsäruusut, kumina ja väinönputki.

Ne maatilojen ja puutarhojen kasvit, joista on olemassa lajikkeita, olivat aikoinaan tuontitavaraa. Suomeen tuotiin esimerkiksi omena- ja päärynälajikkeita Venäjältä, Baltian maista, Saksasta ja Ruotsista. Sitkeimmät

näistä säilyivät ja muodostivat hedelmänviljelyn perustan Suomessa. Näitä vanhoja ulkomailla jalostettuja hedelmäpuiden lajikkeita tapaa edelleen vanhoissa puutarhoissa. Monista kartanopuutarhoista on löydetty alun perin Ranskassa, Hollannissa ja Skotlannissa 1800-luvulla jalostettuja Suomessa kestäviä neidon-, kartano- ja pimpinellaruuslajikkeita ja esimerkiksi 1800-luvun puolivälissä jalostettuja pitkään Suomessa viljeltyjä kiinanpionilajikkeita. Näitä voidaan pitkän viljelyhistorian vuoksi pitää perinnekasveina. Myös Suomessa on tehty kasvinjalostusta pitkään, 1800–1900-lukujen taitteesta lähtien, ja etenkin peltokasveista löytyy 1900-luvun alkupuoliskoon mennessä jalostettuja lajikkeita esimerkiksi perunasta ja herneestä. Ne ovat vanhoja suomalaisia lajikkeita.

Jalostetuista lajikkeista maatiaiskasvit eroavat niiden syntyneen osalta. Maatiaiskasvit ovat syntyneet pitkäaikaisen viljelyn ja valinnan seurauksena ja usein niistä löytyy paikallisia kantoja. Ne ovat kehittyneet kansanharjoittamassa viljelyssä. Esimerkiksi tuulisilla ja kuivilla kasvupaikoilla valikoituu erilainen paikalliskanta kuin rehevässä ja ravinteikkaassa kasvupaikassa. Etenkin kartanoista kestävimmit kasvit levisivät vähitellen lähitalojen pihoihin siemeninä, sipuleina, juurive-soina ja rönsytaimina. Näin hiljalleen muodostui alueellisia ja paikallisia kasvukantoja, jotka kulkeutuivat myös puheissa sukupolvelta toiselle, perinnekasveina.

Esimerkiksi perunan viljelyhistoria on Suomessa pitkä, mutta peruna on perinnekasvi vain silloin, kun kasvatetaan pitkään viljelyssä olleita maatiaislajikkeita (kuten ‘Lemin punanen’) ja vanhoja kauppalajikkeita

Ryvässipuli on maatiaiskasvi, jolla on pitkät viljelyperinteet Suomessa. (Kuva: Maarit Heinonen/MTT)

(kuten suomalainen ‘Tammiston aikainen’ 1930-luvulta). Vanhalla perunalajikkeella tai perunamaatiaisella on vahvat liittymäkohdat viljelyalueensa arkeen ja kulttuuriin. Etenkin maatiaiskasvit, mutta myös vanhat lajikkeet, joita on pitkään kasvatettu samoilla pihoidella tai kylissä, vaikuttavat paikallidentiteettiin: esimerkiksi omenan paikallislajike ja sen syntyyn, viljelyyn ja käyttöön liittyvät tiedot.

Museolla voi olla merkittävä rooli perinnekasveihin liittyvän tiedon tallentajana ja kertojana. Museot voivat myös säilyttää perinnekasveja ja tuoda ne mukaan ihmisten elämään yhä uusin tavoin. Perinnekasveissa muuntelun kirjo on laajaa ja siksi ne soveltuvat hyvin viljely- ja puutarhakasviemme monimuotoisuuden esilletuomiseen historian eri aikakausina.

1.2 Kolme museopuutarhaa suunnannäyttäjinä

Perinnekasvit museopuutarhoissa -hankkeessa toimitettiin kolmessa museopuutarhassa Varsinais-Suomen alueella. Hankkeen aikana tapahtui kuntaliitoksia ja kiinteistöjen hallintasuhteiden muutoksia, jotka toivat han-

ketyöhön myös yllätyksiä. Kaksi kohteista oli hankkeen alkaessa ammatillisesti hoidettuja museoita: kartanomuseot Kuusistossa ja Pukkilassa. Museotoiminta päättyi kuitenkin kummassakin kohteessa alkuvuonna 2012.

Nämä Kaarinassa sijaitsevat kohteet olivat vuoden 2013 loppuun asti Museoviraston hallinnassa, kunnes ne siirtyivät valtion liikelaitoksen Senaatti-kiinteistöjen hallintaan. Puutarhojen hoito jatkui museotoiminnan päättymisen jälkeen yhteistyössä Ammattiopisto Livian ja Kaarinan kaupungin kanssa. Kuusiston kartanolle saatiin kesäksi 2013 toimintaa, kun paikallinen taiteilija vuokrasi paikan taidekartanoksi ja hedelmätarhaan levittäytyi taidetta.

Kolmas museopuutarhamme oli Yläneen kotiseutuyhdistyksen vapaaehtoisvoimin ylläpitämä kotiseutumuseon pihapiiri Yläneellä Pöytyän kunnassa. Hankkeen aikana tapahtunut kuntaliitos ei vaikuttanut museoon muuten kuin lisäämällä ripauksen lisää paikallisyhteisöä kotiseutuyhdistyksen toimintoihin.

1.2.1 Kuusiston kartanon hedelmätarha

Kaarinassa Kuusiston saarella sijaitseva Kuusiston kartano on ollut rakennettuna ja viljeltyinä keskiajalta saakka, jolloin se palveli vieressä sijainneen Kuusiston piispanlinnan taloutta. Suomen sotaväen päällikön ja Turun jalkaväkirykmentin everstin virkataloksi 1738 valmistunut nykyinen punamullattu päärakennus on yksi vanhimpia säilyneitä puisia asuinrakennuksia Suomessa.

Kuusiston kartanolla oli jo 1600- ja 1700-luvulla yrttiruudukko, jossa kasvatettiin kaalia ja muita hyötykasveja sekä marjapensaita. Varsinainen kartanopuutarha alkoi syntyä 1700-luvun lopulla, kun virkatalon viimeinen haltija, eversti August Fredrik Palmfelt istutti jalopuita. Osa nykyisistä tammista, jalavista ja lehmuksista lienee tuolta ajalta. 1800-luvulla perustettiin omenatarha ja kirsikkapuisto, puutarhan rajaksi istutettiin sireeni-, ruusu- ja orapihlajapensaat. Kartanossa toimi 1800-luvun viimeisinä vuosina agronomi Bremerin perustama, myöhemmin

Tuorlaan siirtynyt maanviljelyskoulu (nykyinen Ammattiopisto Livia). Kuusiston kartanon vuonna 1950 ostanut maanviljelijä Juho Palin lahjoitti vuonna 1967 rakennukset ja maa-alan Turun kaupungille. Museovirastolle Kuusiston kartano siirtyi vuonna 1977 ja vuonna 2014 Senaatti-kiinteistöjen hallintaan.

Reilun hehtaarin laajuisen puuston on arvioitu olevan pääosin 1800-luvun alusta, sen sijaan hedelmäpuita on eri aikakausilta. Kun Museovirasto sai pitkän ja vaativan kartanon kunnostustyön tehtyä 1990-luvun alkuun mennessä, se raivasi myös puutarhaa, kunnosti syreenimajan, otti vartteita puutarhan vanhoista omenapuista ja teetti niistä uusia taimia puutarhaan. Mukaan istutettiin myös uudempiä omenalajikkeita, joiden lajiketieto tosin katosi. Vuosien saatossa puistopuut olivat saaneet rauhassa siementää ja kasvattaa puustoa sekä syreenimajat ja aidanteet olivat kasvaneet muotonsa yli. Uusia taimi-istutuksia ei leikattu vaan niiden annettiin kasvaa omaan tahtiinsa. Hedelmätarhan aluskasvillisuuteen leikattiin siimaleikkurilla polusto, joka mahdollisti museokävijän pääsyn kiertämään hedelmäpuutarhaa.

Kartanomuseona toimiessaan Kuusistossa oli puolen vuoden pestillä museonhoitaja, joka huolehti museon näyttelyn, myymälän ja kahvilan toiminnasta sekä siivouksesta ja talonmiehen tapaan pienistä kunnossapidon töistä. Kesäkaudella, museon ollessa auki, hänellä oli apunaan henkilö, joka myös piti etupihan soran rikkaruohottomana ja teki pieniä kunnostustöitä hedelmätarhassa.

Perinnekasvit museopuutarhoissa -hankkeessa koottiin Kuusiston hedelmätarhan kasveihin, etenkin omena- ja päärynäpuihin, liittyviä tietoja. Puutarhan puistopuista, pensaista ja ruohovartisesta aluskasvillisuudesta tehtiin yleinen kasvi-inventointi hyödyntäen aiemmin tehtyjä inventointeja. Puutarhan rakenteet, aidanteet ja puut mitattiin GPS-paikantimella. Tämän pohjalta laadittiin karttoja

Vanhan puutarhan kunnostamista suunniteltaessa kannattaa pyytää asiantuntijoita arvioimaan ja inventoimaan kasvillisuutta. Kuusiston kartanon hedelmätarhassa tehtiin kasvien inventointia ja kuntoarviointeja keväällä, kesällä ja syksyllä. (Kuva: Maarit Heinonen/MTT)

erilaisiin tarkoituksiin, kuten yleisökartaksi ja puutarhan kunnostuksen toteuttamisen avuksi. Kävijä voi halutessaan omaan tahtiinsa tutustua hedelmäpuihin postilaatikosta mukaan otettavan kartan ja hedelmäpuiden lajike-esitteen avulla.

Hedelmätarhasta laadittiin kunnostussuunnitelma, jonka tavoitteena oli hedelmäpuiden elinvoimaisuuden parantaminen. Museoviraston työryhmä raivasi suunnitelman mukaan hedelmätarhasta siementäneitä puistopuita ja ylikasvaneita aidanteita ja pensaita. Jokaisen hedelmäpuun kunto kartoitettiin ja laadittiin hoitosuunnitelma. Ammattiopisto Livian Tuorlan puutarha-alan opiskelijat tekivät kolmena keväänä opettajiensa johdolla hedelmäpuiden kevätleikkauksia. Puutarhan

kasvillisuutta raivaamalla kartanolle tunnusomainen hedelmätarha saatiin jälleen paremmin esille.

1.2.2 Pukkilan kartanon ryytimaa

Niin ikään Kaarinassa sijaitsevalla Pukkilan kartanolla on vaikuttava historia. Sen kartanonherroina on ollut piispoja, maaherroja, sotilasaatelita, Turun Akatemian professoreita ja merkittäviä kauppiaita. Varhaisinta tietoa kartanosta on 1460-luvulta. Pukkila sai nimensä tilaa 1540-luvulta aina 1720-luvulle hallinneesta Bock-suvusta. Nykyisen vuonna 1762 valmistuneen mansardikattoisen, roko-

kootyylisen puisen päärakennuksen rakennutti hovioikeudenneuvos Christoffer Johan Rappe. Rappe oli hattupuolueen johtavia poliitikkoja ja toimi Turun ja Porin läänin maaherrana.

Pukkilalla on ainutlaatuiset yhteydet 1700-luvun kasvikokeiluihin. Turun Akatemian professori Pehr Kalm, maailmankuulun ruotsalaisen luonnontutkijan Carl von Linnén oppilas ja aikansa tunnetuin suomalainen luonnontutkija ja tutkimusmatkailija, toimi vuosina 1757–1763 Piikkiön seurakunnan kirkkoherrana. Piikkiön pappilasta reilun kolmen kilometrin päässä olevassa Pukkilan kartanossa oli samoihin aikoihin kartanonomistajana lääketieteen professori Johan Leche. Hän oli Kalmin kollega ja mukana Turun Akatemian uuden kasvitieteellisen puutarhan suunnittelussa. Kalm ja Leche vaihtoivat kasveihin liittyviä tietojaan ja mahdollisesti myös kasveja.

Museovirasto avasi kartanon ryytimaineen yleisölle mittavan entisöinnin jälkeen vuonna 1970. Kartano kuvaa 1700-luvun monilap-

sien virkamiesperheen kotia. Museoviraston uudelleen rakentama ryytimaan edustaa 1700-luvun puutarhamuotoa ja aikakauden kasvivalikoimaa. Museovirasto suunnitteli ryytimaan muodon käyttäen vuodelta 1762 peräisin olevaa tiluskarttaa ja ryytimaan sijaitsee siinä samalla kohdalla.

Vuosikymmenten saatossa kasvilajimäärä lisääntyi etevien museopuutarhureiden ansiosta niin, että viimeisinä vuosina ryytimaalla on kasvatettu yli kahdeksäkymmentä eri kasvilajia, kuten maissia, parsaa, kurpitsaa ja muita ajalle tyypillisiä hyötykasveja. Tämänkaltaisen museon ryytimaan on Suomen vanhin ja se on ainoa Suomessa oleva linneläinen puutarha, jonka historia todella ulottuu Linnén aikaan 250 vuoden taakse. Pukkilassa voimme puhua hänen oppilaansa mukaan kalmilaisesta puutarhasta.

Kartanomuseona toimiessaan Pukkilassa oli ympärivuotinen museonhoitaja, joka talonmiehen tehtävien lisäksi huolehti näyttelystä, museokaupasta ja esittelykierroksista kartanorakennuksessa. Kesäkaudella, karta-

Ammattiopisto Livian luonto- ja ympäristöopiskelijat suorittivat opettajansa johdolla keväällä 2013 yrttiviljelyn jakson Pukkilan ryytimaalla. (Kuva: Aaja Peura)

non ollessa auki kesäkuun alusta elokuun puoliväliin, museossa työskenteli myös museoharjoittelija. Museopuutarhuri työskenteli puolivuotisella pestillä kerrallaan huolehtien taimien kasvatuksesta, ryytimaan kevät-, kesä- ja syystöistä, ryytimaan esittelykierroksista ja kasveihin liittyvistä yleisötapahtumista.

Pukkilan ryytimaan kasveineen sai lisää näkyvyyttä, kun se valittiin yhdeksi hankkeen kohteeksi. Puutarhan idea, rakenne, muoto, kasvit ja hoitotapa olivat jo aiemmin vakiintuneet 1700-luvun ja Linnén opetuksen mukaisiksi. Hankkeen myötä kiinnitettiin yhä enemmän huomiota kasvien dokumentointiin, esittelemiseen sekä yksittäisten lajien ikään ja historiaan, minkä perusteella kyettiin tekemään valintoja kasvien välillä: mikä puutarhassa oli arvokasta, mikä vähemmän arvokasta, mikä tuli säilyttää ja mikä korvata paremmin perustellulla lajilla tai lajikkeella, joilla on myös historiallinen yhteys Pukkilan kartanoon. Ryytimaata täydennettiin kahdella ryvässipulikannalla, kahdella vanhalla perunalajikkeella, yhdellä vanhalla lanttulajikkeella sekä tuoksuvatukalla, joka saatiin lahjoituksena Piikkiön vanhan pappilan puutarhasta. Lisäksi aivan likeltä Turun Akatemian kasvitieteellisen puutarhan paikkaa saatiin jalokiurunkannus, jonka kerrotaan kasvavan siellä Pehr Kalmin jäljiltä.

Kustakin ryytimaan kasvista kirjattiin mahdollisimman tarkat tiedot. Kasvien hoito-ohjeita myös täydennettiin. Hankkeessa myös koottiin alkuperäislähteistä tietoja siitä, millainen oli 1700-luvun puutarha muodoltaan ja kasvimateriaaliltaan.

Hankkeen myötä kasvivalikoima alkoi tukeentistä paremmin myös koko museon tarinaa ja museopuutarhan kasvin käsite täsmentyi ja vahvistui. Samoin käsitys siitä, että aikakauden tyypilliset kasvilajit ja erityisesti vanhat lajikkeet vaikuttavat rakennetun ympäristön autenttisuuteen. Pukkilan ryytimaalla kasvaakin ainutlaatuinen 1700-luvun aikakautta edustava kasvikoelma, jota voi käyt-

tää kasvitieteen historian ja kasvituntemuksen opetuksessa. Pukkilassa on testattu myös draaman käyttöä 1700-luvun puutarha-ajattelun esittelyssä.

1.2.3 Yläneen kotiseutumuseon puutarha

Säkylän Pyhäjärven eteläpuolella sijaitsevalla Yläneellä (nykyisin osa Pöytyän kuntaa) on merkittävä puutarhahistoria. Kartanoiden puutarhat ja erityisesti professori Carl Reinhold Sahlbergin 1800-luvun puolivälissä tekemät puutarhakokeilut ovat jättäneet jälkensä paikkakunnalle. Sahlberg, kuten Pehr Kalm aikaisemmin, toimi Turun Akatemian ja sen jälkeen Keisarillisen Aleksanterin yliopiston kasvitieteellisen puutarhan esimiehenä. Eläkkeelle siirryttyään hän keskittyi hedelmäpuiden viljelykokeiluihin Yläneen Uudenkartanon Huvitus-tilallaan.

Yläneen kotiseutumuseon rakennukset on siirretty kirkonkylään eri puolilta Ylänettä vuosina 1962–1978. Nyt alueella on kaksi asuinrakennusta ja 11 ulkorakennusta. Museon portaan pielessä kasvoi entuudestaan ruusupensas, mutta museopuutarha rakennettiin vasta hankkeen innoittamana.

Perinnekasvit museopuutarhoissa -hankkeen asiantuntija-apu tarjosi Yläneen kotiseutumuseon näytepuutarhasta ja mahdollisuuden sen toteuttamiseen. Vainaiset yläneläiset ja kesäasukkaat, jotka eivät olleet aikaisemmin harrastaneet yhdessä, saivat houkuttelevan tilaisuuden yhteistyöhön. Heti hanketta käynnistettäessä havaittiin odottamattoman monipuolinen mielenkiinto kasveihin. Vanhat puutarhojen koriste- ja hyötykasvit olivat lähellä ihmisten sydämiä ja niitä harrastettiin laajasti. Oma sijansa oli 'Huvitus'-omenalla, joka hankkeen myötä muuttui arkisesta erityiseksi. Se, että 'Huvituksen' emopuu sai innostunutta huomiota MTT:n tutkijoilta, koettiin merkittävänä, ja paikallisylpeys kasvoi.

Korpelan torpan 'Huvitus'

Perinnekasvit museopuutarhoissa -hankkeen alkajaisiksi vierailtiin paikallisen väen opastamana ylänäläisen Korpelan torpan pihamaalla kartoittamassa vanhoja perennoja. Tarkoituksena oli tutkia, voiko niitä siirtää Yläneen kotiseutumuseon Korvan kasvitarhaan. Iloa riitti löydetyistä harjaneilikoista, akileijoista ja pihasyreeneistä. Myöhemmin ilmeni, että talvella 2009 tukkipuista raivatulla torpan tontilla törrötti elävä omenapuun tynkä. Tontin nykyinen omistaja halusi varjella sitä, koska se on 'Huvitus'.

Kuva: Sirkku Pihlman

Tästä kehkeytyi monipolvinen selvitys siitä, kuinka yhden talon nurkalle kylvetystä siemenestä kasvanut omenapuu ylsi vuosikymmenten saatossa koko kansan tuntemaksi omenalajikkeeksi ja keskeiseksi omenan jalostusmateriaaliksi. Korpelan torpan omenapuun lajiketieto selvisi lehtinäytteestä tehdystä DNA-analyysistä ja sen tulos vahvisti paikallisen muistitiedon oikeaksi. Omenapuun tynkä osoittautui 'Huvitus'-lajikkeen emopuuksi. Tämä iloinen uutinen levisi sittemmin Suomen tietotoimiston kautta ympäri Suomen herättäen valtavaa kiinnostusta.

Yläneellä 'Huvitus' on ollut ainakin vanhemman väen keskuudessa hyvin tuttu ja arkinen omena. Paikkakuntalaiset eivät ole olleet yleisesti tietoisia sen valtakunnallisesta merkityksestä. Moni on tuntenut lapsuudestaan asti 'Huvituksen' emopuun Korpelan torpalla, myös sen hedelmien erilainen maku on jäänyt mieleen.

MTT:ssä 'Huvitus'-omena on ollut tunnettu ja tunnustettu erittäin arvokkaana jalostusaineistona jo 1950-luvulta lähtien. 'Huvitus' otettiin vuonna 1958 aloitettuun omenanjalostusohjelmaan, jossa pyrittiin yhdistämään suomalaisten paikallislajikkeiden talvenkestävyys ja ulkomaisten herkkulajikkeiden hedelmän laatu. Erilaisia risteytysyhdistelmiä tehtiin 30, ja koekentälle istutettiin 10756 siementainta. Näistä valittiin jatkotutkimuksiin noin kaksi prosenttia. Jalostusohjelman tuloksena nimettiin 16 uutta omenalajiketta, joista 11:ssä on toisena risteytysvanhempana 'Huvitus'.

'Huvitus'-emopuulle laadittiin hoitosuunnitelma ja sen ympäri rakennettiin riukuaita suojaamaan puuta metsän eläimiltä. Omenapuun lajiketiedon selvittyä löytyi myös paikallinen henkilö, joka halusi puun hoitajaksi. Hyvä hoito on saanut Korpelan 'Huvituksen' jälleen kukkimaan ja kantamaan hedelmää. Lisäksi se kasvattaa juurivesaa, mikä takaa sille monia lisävuosia. Aidatusta Korpelan omenapuusta tuli Yläneen museopuutarhan etäpiste.

*Lisätietoa 'Huvitus'-omenasta ja Korpelan torpasta:
www.museoylane.fi*

Kuva: Anja Koskela

Yli-Jokelan ja Teinilän talot saivat seinustalleen omat vanhat perennansa Yläneen museonmäellä.
(Kuva: Sirkku Pihlman)

Hankkeessa laadittua istutussuunnitelmaa sopeutettiin aktiivisesti Yläneen paikallishistoriaan. Vierailtiin vanhoissa puutarhoissa, puutarhaharrastajien luona ja hylätyillä talonpaikoilla. Kasvien historiasta kerättiin tietoa, opiskeltiin puutarhakasvitietämystä ja tutkittiin vanhoja valokuvia. Toimijoiksi houkuteltiin niin puutarhaviljelyn, paikallishistorian, tutkimustyön, rakentamisen, pedagogiikan kuin tietotekniikankin taitajia. Museon alueelle toteutettiin vanhojen paikallisten puutarhakasvien näytemaa sekä Yli-Jokelan ja Teinilän talojen perennapenkki kummankin museotalon viereen. Kaikki rakennusvaiheet ja kasvit dokumentoitiin huolellisesti.

Yläneen museopuutarhassa kasvaa nyt 99 pitkään Yläneellä kasvanutta kasvilajia, joista voi olla useita rinnakkaismuotoja. Kantojen säilymistä edistävät puutarhan esittely ja jakotaimien myynti. Yläneen museomiljöö on puutarhan myötä monipuolistunut ja elävöitynyt ja se tarjoaa monia uusia toimintamahdollisuuksia. Perinnekasvitarha ja

jokainen sen lajeista on esitelty kotiseutuyhdistyksen kotisivuilla (www.museoylane.fi).

Yläneläisten perinnekasvien tulevaisuus näyttää valoisalta. Tieto ja tarinat paikallisista perinnekasveista karttavat museon tietokantaan. Vanhat kasvit ovat yhä paremmin omistajiensa tiedossa ja vaalinnan kohteena. Perinnekasviharrastusta ja museopuutarhan hoitoa tukemaan on perustettu Antton Korvan kasvikerho, jonka toimintaan osallistuu nelisenkymmentä naista ja miestä. 'Huvituksen' emopuu kukoistaa.

Perinnekasvi- ja museopuutarhatietoutta jaetaan museon tilaisuuksissa, kotiseutumuseon kotisivuilla, lehtien palstoilla ja Antton Korvan kasvikerhossa. Toimijat vierailevat myös seminaareissa, puutarhamessuilla ja toisten yhdistysten vieraina. Myös Yläneen koulukeskuksen alaluokkalaiset tutustuvat puutarhassa kasveihin ja niiden lisäämiseen. Puutarhan kasveista laaditut muistipelikortit edistävät nekin perinnekasvien tuntemusta.

Tiedotusvälineet ovat osoittaneet suurta kiinnostusta hankkeeseen. Yläneen kotiseutuyhdistyksen museopuutarha on saanut paljon tunnustusta. Suomen maatalousmuseo Sarka valitsi Yläneen kotiseutumuseon vuoden 2010 kesäkohteekseen erityisesti siksi, että museo oli aktiivisesti mukana perinnekasvihankkeessa. Yläneen kotiseutuyhdistys

ry sai 2013 valtakunnallisen huomionosoituksen, kun Suomen Kotiseutuliitto valitsi yhdistyksen ensimmäiseksi vuoden kotiseutuyhdistykseksi. Erityinen kiitos annettiin innovatiivisesta museokasvitarhasta. Museon kasvitarhahanke osallistui myös Euroopan unionin vuoden 2014 Europa Nostra -kulttuuriperintöpalkintokisaan.

2 Museopuutarha vai puutarha museon ympärillä?

2.1 Mikä on museopuutarha?

Museo on organisaatio ja toimijoiden joukko, joka toteuttaa jotakin yhteiseksi ajateltua tavoitetta. Museo vaalii muistamisen arvoisia ja huomionarvoisia asioita ja tuo niitä esiin. Museo antaa asioille mahdollisuuden vaikuttaa, herättää muistoja ja kiinnostusta, tuottaa mielihyvää, elämyksiä ja päänsäivää. Museo on myös erityinen paikka ja ympäristö, johon pääsee sisälle tai jossa voi kulkea ja tutustua asioihin ja ilmiöihin. Siellä voi liikkua ja valita, mihin haluaa paneutua tarkemmin ja minkä ohittaa.

Museorakennus voi sijaita puutarhassa tai puistossa, jonka ansiosta ympäristö tuottaa esteettistä mielihyvää ja houkuttelee tulemaan ja oleskelemaan. Puutarha voi olla myös museon toiminnallinen osa. Tällöin se, mitä puutarhassa kasvaa, millaisia rakenteita siellä on ja miltä se näyttää, on museon kiinnostuksen ja huolenpidon kohteena, ja nämä asiat kytkeytyvät museoon ja sen tehtävään. Puutarha voi kertoa samasta yhteisöstä ja ajasta kuin museo muutenkin kertoo. Se voi säilyttää vaikkapa talonpoikaista tai pappiloihin tai tehtaalaisuuteen liittyvää perinnettä ja siihen liittyviä kasveja sekä tapoja tehdä, ylläpitää ja käyttää puutarhaa. Puutarhan kasvitkin voivat näin olla osa museon kokoelmaa, säilytettäviä ja dokumentoituja asioita ja objekteja. Samalla puutarha

on tila, jossa esitellään puutarhaan liittyviä asioita. Puutarha esittää itse itseään ja toisia puutarhoja. Molemmissa rooleissaan puutarhasta saa nauttia moniaistisesti.

Museopuutarhan kasveja voi hypistelläkin, erityisesti sinnikkäitä perinnekasveja. Niitä voi haistella ja kuunnella ja niitä voi saada museosta mukaansa, kun tulee aika jakaa runsastuvia kasvustoja. Museon kasvit voivat levitä museon ulkopuolelle, yhä uusiin puu-

Mausteiden ja rohdosten tuoksut ja maut ryydittävät opiskelijoiden vierailua Pukkilan museopuutarhassa. (Kuva: Sirkku Pihlman)

tarhoihin. Tämä on myös tavoitteena silloin, kun museo on ottanut tehtäväkseen ylläpitää vanhoja kasvikantoja.

Tässä kirjassa museopuutarha tarkoittaa juuri sellaista puutarhaa, joka osallistuu museon säilyttävään tehtävään ja museon tai sen paikan tarinan kerrontaan. Museo vaalii, dokumentoi ja esittelee museopuutarhan kasveja ja antaa niille äänen. Toki museopuutarhalla on samalla muita esteettisiä ja hyvinvointia tuottavia merkityksiä. Museopuutarha edistää piha-, puutarha- tai puistoperinteen ja näihin liittyvien kasvilajikkeiden ja -kantojen säilymistä. Puutarha laajentaa museon vastuunottoa elolliseen lähiympäristöön.

Museoon liittyy usein puutarha, joka vahvistaa museon tunnelmaa, mutta jonka kasveilla ei ole ääntä. Ne eivät ole vielä dokumentoituja ja kerrottuja. Silloin voimme puhua puutarhasta museon ympärillä. Mutta museota ympäröivästä vanhasta puutarhasta voi kehittää todellisen museopuutarhan dokumentoimalla sitä ja vaikkapa vaihtamalla uudet kasvilajikkeet vähitellen vanhoihin, jotka ovat ehtineet jo hävitä puutarhasta ja joiden historia tunnetaan ja voidaan kertoa. Avuksi voi ottaa kasvikuulutukset ja paikallisten ihmisten tietotaidon ja tietysti museopuutarhurin, jos sellainen on käytettävissä.

Museopuutarhan määrittelymme joutui heti koetukselle, kun *Perinnekasvit museopuutarhoissa* -hankkeemme kahden puutarhan ääreltä loppui museotoiminta ja puutarhat jäivät kertomaan omaa tarinaansa. Kasveille

jäi ääni, jonka ne olivat löytäneet uudelleen. Toivomme uusien museokytkösten löytyvän näillekin puutarhoille.

Hyöty, mielihyvä ja esteettinen nautinto ovat kaikki kuuluneet puutarhan ideaan niin pitkään kun siitä on tietoa. Museopuutarha välittääkin kokemuksia hyödyn, mielihyvän ja esteettisen nautinnon historiasta. Samalla se välittää tietoa itse kasvien historiasta ja ylläpitää niiden monimuotoisuutta. Puutarhakasvien historia on myös kansainvälisten yhteyksien ja tiedonjanoisen löytöretkeilyn historiaa. Se on maatalouden kehitystyötä, muoti-ilmioita, ideoiden, siementen, taimien ja sipuleiden retkiä ympäristöstä toiseen. Vanhat viljelykasvit yhdistävät maapallon eri kolkkia, mutta niiden perimä on muunnellut ja ne ovat sopeutuneet paikallisiin oloihin ympäristön ominaisuuksien ja viljelijän valintojen seurauksena.

Suomalaisen talonpojan maailmassa kukkiva ja marjoja ja hedelmiä tuottava puutarha saattoi vielä 1900-luvun alussa olla syntiä ja turhuutta. Tilattomat osasivat hyötyä ja iloita pikku puutarhastaan talonpoikia ennakkoluulottomammin. Kansakoulujen koulupuutarhat tekivät 1800-luvun lopulta alkaen puutarhaviljelyä tutuksi talonpojillekin. Kartanoiden, pappiloiden ja koulujen puutarhoista saadut taimet levisivät maalais-taloihin. Väljät, lehtevät maalaispuutarhat muodostuivatkin lopulta aivan erityiseksi osaksi juuri suomalaista 1900-luvun alkupuolen maalaismaisemaa.

2.2 Vanha ja uusi museopuutarha

2.2.1 Museon vanha puutarha

Luontevin ja helpoin vaihtoehto saada aikaan museopuutarha on kunnostaa olemassa oleva puutarha tietyn teeman tai aikakauden mukaiseksi. Sille voidaan jättää mahdollisuus laajentua esittelemään muitakin aikakerroksia ja teemoja, jos intoa ja halua

riittää. Kuusiston kartanomuseon hedelmätarha on tässä esimerkkinä siitä, kuinka vanhasta puutarhasta luodaan museopuutarha. Myös Fredrika Runebergin puutarha J.L. Runebergin kotimuseossa Porvoossa on hyvä esimerkki vanhasta museopuutarhasta.

Kuusiston kartan puut ja pensaat

18.2.2010

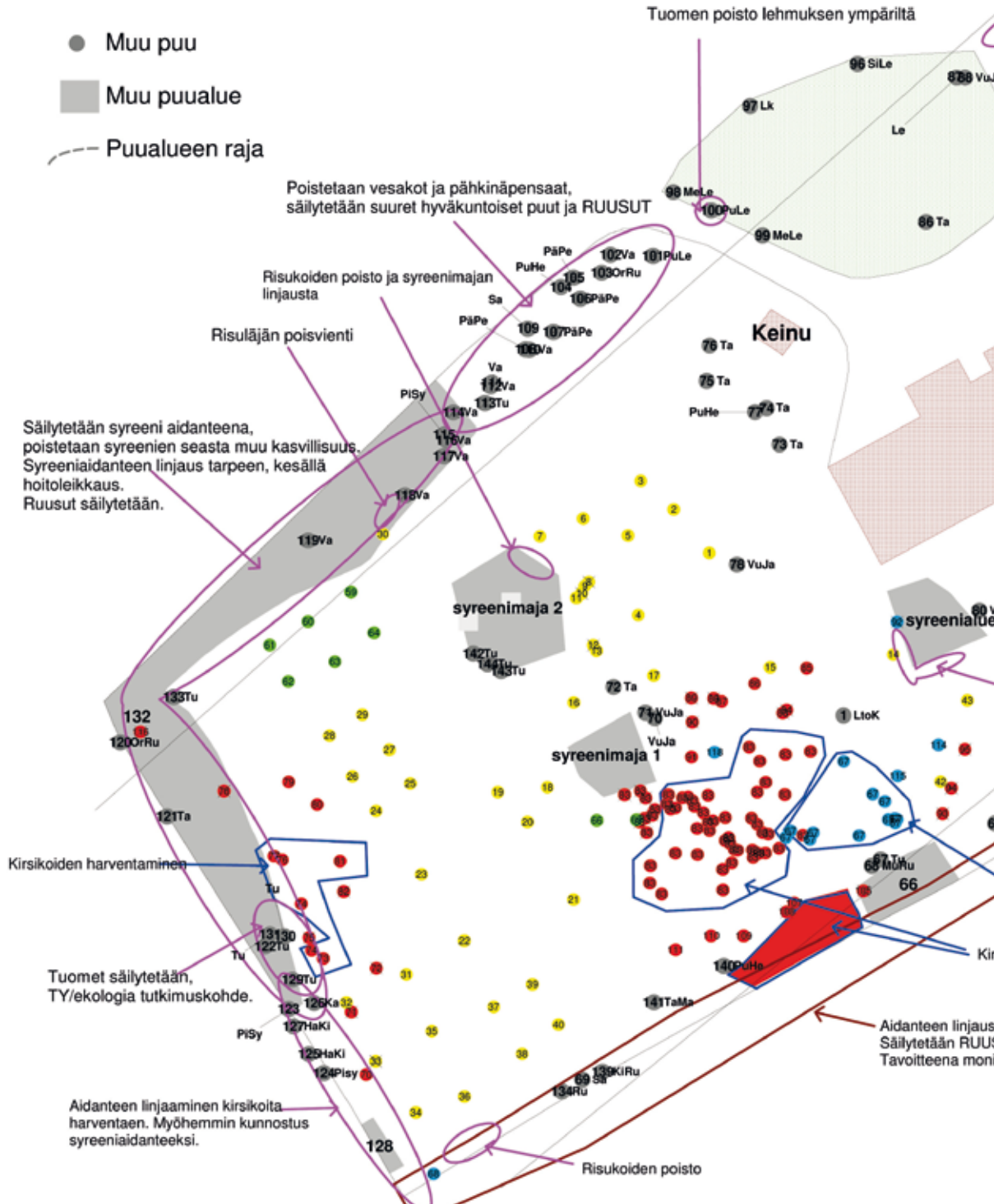
Risukkojen
runkojen vä-
poisto. Säily-

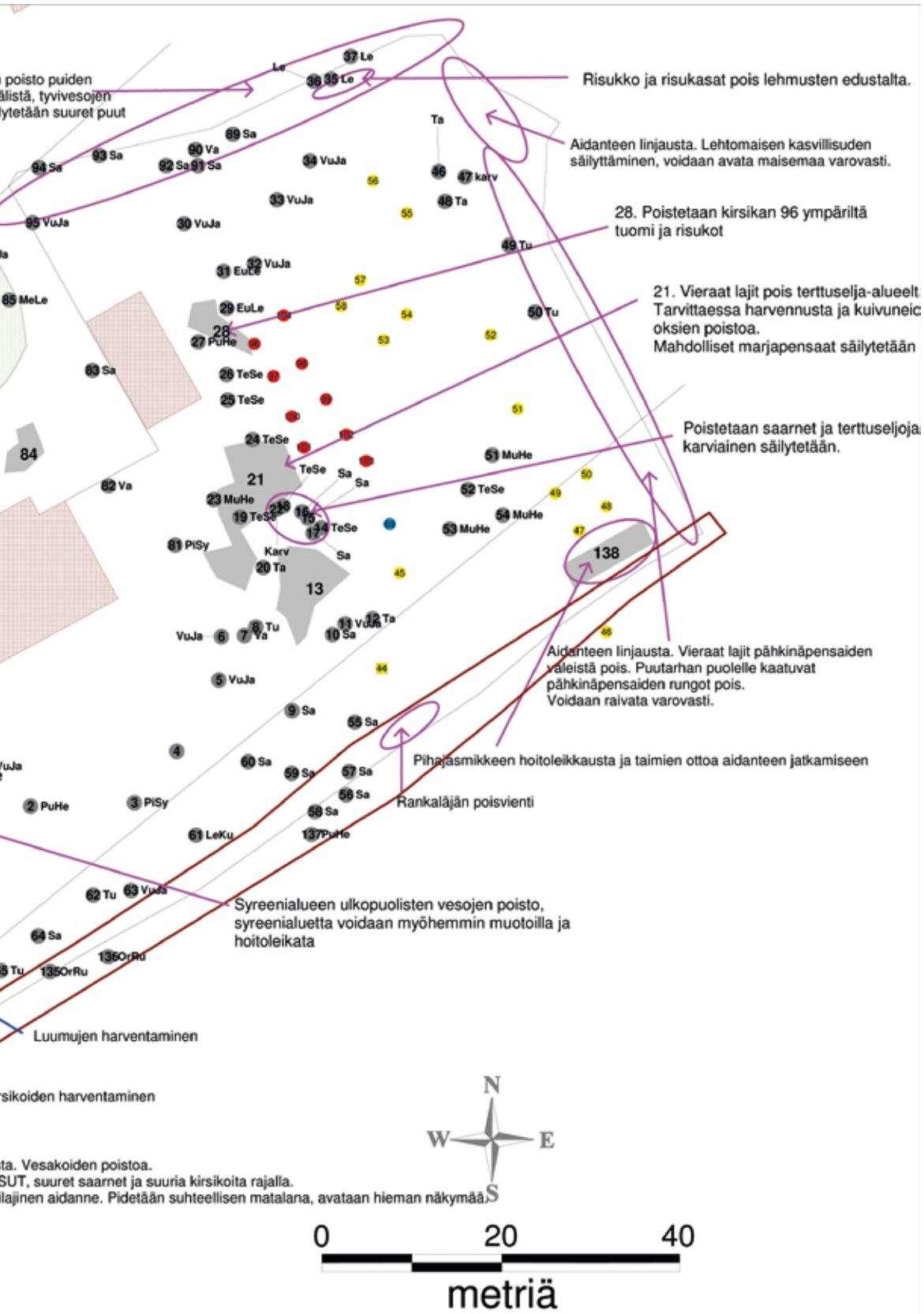
- Omena
- Päärynä
- Kirsikka
- Luumu

● Muu puu

■ Muu puualue

- - - Puualueen raja

Ennen Kuusiston hedelmätarhan kunnostustyötä GPS-paikkamittaukset, rakenteet, aidanteet, puut ja pensaat kartalle. Karttaan merkittiin poistettava ja karsittava kasvillisuus. Poistettavat puut ja pensaat merkittiin talvella myös maastoon merkinauhoin. (Kartan toteutus: Hannu Ojanen/MTT)

Kuusiston kartanon puutarhan keskeinen elementti on monipuolinen ja laaja hedelmätarha. Se onkin yksi hedelmätarhastaan tunnettuja kartanoita Lounais-Suomessa, vaikka tätä ei ole aiemmin nostettu esiin museon kerronnassa. Sen puutarhassa kasvaa edelleen lukuisa joukko hedelmäpuita, joista vanhimmat ovat peräisin todennäköisesti 1800-luvun puolelta. Vaikka kartanon historia ulottuu paljon kauemmas, oli *Perinnekasvit museopuutarhoissa* -hankkeessa tehdyn puutarhan kunnostamisen tavoitteena tuoda esille hedelmänviljelyn merkitys ja historia kartanon elämässä, tuhoamatta kuitenkaan jäänteitä hedelmätarhaa vanhemmasta puutarhakasvillisuudesta. Tämä mahdollistaa sen, että puutarhaa joskus laajennetaan esittelemään myös muuta puutarhahistoriaa ja puutarhakasveja. Kuusiston kartano sai nyt ympärilleen arvolleen sopivan kunnostetun puiston, josta nousevat esille sille tunnusomaiset hedelmäpuut.

Kasvillisuuden kartoittaminen ja inventointi oli ensimmäinen paikalla tehty työ. Kaikki puuvartistet kasvit puutarhassa paikannettiin kartalle, ja niiden kunto arvioitiin. Siltä pohjalta tehtiin kunnostussuunnitelma, jota Museovirasto ryhtyi toteuttamaan. Etupihan vanhat puistopuut jätettiin pääosin muuten rauhaan, mutta vaarallisen lahot puut ja oksat poistettiin. Ympäröivästä syreeniäidasta raivattiin siihen kasvaneet muut lajit, kuten vaahterat ja saarnet. Vanhat syreenimajat ja -istutukset siistittiin siltä osin kuin ne olivat levinneet ympäristöön ja häiritsivät jo lähimpiä omenapuita tai vanhaa päärynäpuuta.

Kartanon vanhat jalot lehtipuut olivat kylvättyneet ja varjostivat jo monissa kohdin alarinteen hedelmätarhaa, ja niiltä osin niitä poistettiin, että hedelmäpuut saisivat valoa ja kasvutilaa. Selkeästi kulkureitille itsestään kylvättyynyt villiomenapuu poistettiin myös. Kirsikat olivat levinneet niille tyyppilliseen tapaan juurivesoista läpipääsemättömäksi pusikoksi, joka häiritsi keltaluumuja. Ne harvennettiin poistamalla huonokuntoisimmat ja heikoimmat. Lopputulokseksi saatiin kau-

nis kirsikkapuustikko kartanon eteläpuolelle ja länsipäätyyn. Eteläpuolen keltaluumut saivat kasvutilaa, samoin länsireunan laitimmais omenapuut.

Aluskasvillisuus puiden ympärillä pidetään matalana, mikä mahdollistaa puutarhaan tutustumisen kasvukaudella. Kartanon alueen ruohovartistet kasvit on inventoitu aikaisemmin. Puiston aluskasvillisuutena ja kartanon ympäristössä kasvaa useita lajeja jäänteinä varhaisemmasta puutarhaviljelystä. Ne säästettiin, ja nämä vanhat rohdos-, mauste- ja koristekasvijäänteet ovat yksi alue, joihin museopuutarhatoimintaa on mahdollista laajentaa.

Kuusiston kartanomuseon puutarhan hedelmäpuut nostettiin myös museon kerrontaan puutarhakerroksilla ja puutarhaesitteessä. Hedelmäpuiden kunnostusta ja lajikemääritystä varten koottua tietoa (ks. luku 4.3.) hyödynnettiin puutarhasta tehdyssä esitteessä, jossa kerrotaan jokaisesta omena- ja päärynäpuusta, kunkin arvioidusta iästä, lajikkeen yleisestä historiasta ja viljelyyn leviämisestä Suomessa. Esitteessä kerrotaan lajikkeen yleiset tuntomerkit sekä sen vilje-

Arboristit tekevät kuntoarvioita vanhoista puista. He voivat tehdä myös hoitoleikkauksia. (Kuva: Maarit Heinonen/MTT)

lyominaisuuksista ja sadon käytöstä. Kirjalisten lähteiden pohjalta oli osasta hedelmäpuita mahdollista kertoa tarkemmin niiden liittymäkohdista kartanon historiaan. Kun Kuusiston hedelmätarhan lajikevalikoimaa peilataan suomalaiseseen hedelmänviljelyn historiaan, nähdään sen erityispiirteitä, kuten vahva edustus ruotsalaisia vanhoja omenalajikkeita. Tämä läntinen ilmansuunta taimien hankinnassa on luontevaa kartanon historian taustaa vasten. Historialliseen hedelmätarhaan ei haluttu kasvikylyttejä rikkomaan puutarhan tunnelmaa, vaan kävijä pystyy opaskartan avulla paikantamaan puut ja pensaat.

Hedelmätarhaan laaditussa hoitosuunnitelmassa tavoitteena on säilyttää vanhat omenaja päärynäpuut mahdollisimman hyväkuntoisina ja hoitotoimin lisätä niiden elinikää. Kun hedelmätarha otettiin museotoimintaan mukaan, myös sen aluskasvillisuuden hoidossa huomioitiin puutarhakävijän tarpeet päästä aistimaan jokaista hedelmäpuuta läheltä. Aiempien niitettyjen polkujen sijaan niitettiin koko hedelmätarhan alue muutama kerran kasvukauden aikana.

2.2.2 Vanhan ja uuden yhteensovittaminen

Jos museon alueella on jäljellä vanhaa puutarhaa, vaikkapa vain näkymättömiin jääneitä rakenteita ja jokunen kasvi, niitä on suositeltavaa käyttää lähtökohtana museopuutarhan suunnittelussa ja rakentamisessa. Puutarhan vanhat rakenteet ja kasvillisuus ovat suunnittelussa aina etusijalla. Esimerkiksi kartanoiden ja pappiloiden puutarhojen vanhoja rakenteita voi olla vielä löydettävissä. Maan alta voi paljastua vaikkapa 1700-luvulla rakennettuja hiekkapintaisia savikäytäviä. Näitä kannattaa vaalia huolellisesti, kun uutta rakennetaan.

Uuden ja vanhan puutarhan yhteen sovittaminen vaatii suunnittelijalta erityistä huolellisuutta, hienovaraisuutta ja paikallisen

historian tuntemusta. Erityisen arvokkaassa historiallisessa ympäristössä on suositeltavaa ottaa suunnitteluun mukaan rakennetun ympäristön antikvaarinen asiantuntijataho, kuten maakuntamuseo tai Museovirasto. Näin varmistetaan, että alueen arvot ja suojelumääräykset otetaan huomioon. Tarvittaessa pyydetään näiden tahojen lausunto suunnitelmasta.

Hyvänä oppaana toimii Helsingin kaupungin rakennusviraston laatima opas *Kartanopuistojen kunnostuksen työtapoja Helsingissä*. Kunniassa on myös rakennusmääräyksensä, joita puutarhankin suunnittelussa noudatetaan. Suunnittelun käynnistyessä onkin parasta ottaa kaikki rakentamisen tulevat osapuolet heti mukaan, ovatpa he museon omaa väkeä, paikallisia yhdistyksiä, kaupungin virkamiehiä tai naapuruston asukkaita.

Turun museokeskuksen Kuralan kylämäki ja Kankaisten kartanon puutarha ovat esimerkkejä sekä vanhoista puutarhoista että vanhan ja uuden yhteensovittamisesta.

2.2.3 Uusi museopuutarha

Ellei museoalueella ole vanhan puutarhan jäännöksiä, voidaan puutarha rakentaa vapaasti palvelemaan museon tavoitteita ja yhteisön tarpeita. Uuden museopuutarhan suunnittelulle ja rakentamiselle paras lähtökohta on, kun sekä museon hallinto, johto ja työntekijät että vapaaehtoiset puutarhaharrastajat ovat sitoutuneita asiaan: kasvien dokumentointiin ja keräämiseen, puutarhan rakentamiseen ja hoitamiseen. Museopuutarha vaatii väkeä ja jatkuvuutta.

Uusi museopuutarha voidaan rakentaa uusia rakennusmenetelmiä hyödyntäen kuitenkin niin, että puutarha sopii ympäristöön ja museon kertomaan tarinaan. Se voi muodostaa ajallisen tai temaattisen kokonaisuuden. Nykyaikaiset materiaalit maan pinnan alla helpottavat puutarhan hoitoa.

Uusikin museopuutarha voi olla täysin vanhoihin menetelmin tai materiaalein rakennettu kokonaisuus. Uusissa istutuksissa otetaan huomioon, että museopuutarhan ylläpidosta ei saa muodostua liian raskasta, vaikka puutarhan hoito on mieluisaa, mielenkiintoista ja terapeutista.

Esimerkkinne uudesta museopuutarhasta on Yläneen kotiseutumuseon puutarha. Siitä rakennettiin isompi kuin alun perin aiottiin, mutta samalla pyrittiin puutarhan helppohoitaisuuteen nykyaikaisin rakenneratkaisuin.

Yksikin perustettu perinnekukkapenkki on jo museopuutarha. (Kuva: Anja Koskela)

Fredrikan puutarha

Aaja Peura

Johan Ludvig Runebergin kotimuseon puutarha Porvoossa on arvokas historiallinen puutarha. Se on vanhin meillä säilynyt kaupunkipuutarha. Puutarhan yksittäisistä kasveista on säilynyt 1800-luvulta asti yksityiskohtaisia dokumentteja ja siellä kasvaa edelleen useita puutarhan alkuperäisiä kasveja.

Puutarha oli kansallisrunoilijamme puolison Fredrikan silmäterä. Fredrika piti yllä yhteyksiä aikansa puutarhaharrastajiin ja harrasti laajaa kirjeenvaihtoa. Hänen puutarhansa edustaa *gardenesque*-tyyliä parhaimmillaan, mikä tuli muotiin juuri hänen elinaikanaan.

Fredrikan puutarhan hoitosuunnitelmassa otetaan huomioon kasvit osana museota, mutta ne kasvavat ja kukoistavat luonnon ehdoilla. Fredrika oli aikansa tunnetuimpia viherpeukaloita ja hänen kasveistaan kirjoitettiin laajalti jo hänen elinaikanaan. Hän oli alati kiinnostunut aikansa uutuuskasveista. Siksi museopuutarhassakin on jatkuvasti pienimuotoista vaihtelua, se ei ole vuodesta toiseen aivan samanlainen. Porvoossa tehdään yhteisvoimin töitä Fredrikan puutarhan kunnostamiseksi ja hoitamiseksi. Porvoon kaupungin viheralueyksikkö vastaa puutarhan hoidosta ja Porvoon museo tutkii alkuperäislähteitä. Kun lähteistä löytyy uutta kasvitietoa, museo informoi niistä vastuuhenkilöille, jotka tekevät istutussuunnitelmat.

Gardenesque-puutarhatyyliä Fredrikan puutarhassa. (Kuva: Aaja Peura)

Kuralan kylämäen pihat ja puutarhat

Elina Kolehmainen

Turun museokeskuksen Kuralan kylämäki on 1940–50-lukujen elämään keskittynyt elävän historian kylä. Kylämäen alueella on ollut asutusta jo 600-luvulta lähtien.

Museokohteessa voi tutustua 1950-luvun maalaiselämän lisäksi myös erilaisiin, osin jo esihistorialliselta ajalta periytyviin käden-taitoihin. Kylämäen alueen on 1900-luvulta lähtien muodostanut neljä taloa, jotka sijaitsevat edelleen alkuperäisillä paikoillaan. Asukkaita taloissa oli aina 1970- ja 1980-luvuille saakka. Kuralan alue suojeltiin muinaismuistolain nojalla vuonna 1980 ja 1980-luvulla Turun maakuntamuseo (nyk. Turun museokeskus) käynnisti alueella museotoiminnan.

Kuva: Turun museokeskus

Koko museotoimintansa ajan Kuralan kylämäki on pyrkinyt vaalimaan alueella säilyneitä vanhoja kasvikantoja. Perinteisten puutarhakasvien lisäksi alueella kasvaa niin erilaisia laidunalueiden kasveja kuin muinaisasutuksesta kertovia arkeofyyttejakin. Perinteinen maalaismaisema oli alkanut kuitenkin kasvaa umpeen varsinaisen maataloustoiminnan loputtua. Museon aikana pihapiirien ja laitumien ilmettä on ennallistettu vastaamaan 1940- ja 1950-lukujen maataloustoiminnan kukoistusaikaa.

Kokonaisuutena Kuralan kylämäki edustaa perinteistä maalaismaisemaa, mutta myös jokaisella pihapiirillä on oma ilmeensä ja tarinansa. Kunkin talon puutarhan ominaisluonnetta pyritään tuomaan esiin korostamalla niiden erityispiirteitä. Näin voidaan luoda kiinnostava ja monipuolinen puutarhakokonaisuus, joka tukee museon muuta toimintaa. Tietoa talojen pihapiireistä on saatu tutkimalla kylämäen haastattelu- ja kuva-aineistoja. Iso-Rasin talon ja pihapiirin luonnetta hyvin kuvaavaksi on koettu 1920-luvulla tehty, siihen aikaan harvinaisen puutarhasuunnitelma.

Vähä-Kohmon pienviljelytoiminnasta kertoo sen pihapiiriin sijoitettu perinteinen keittiökasvitarha. Iso-Kohmon ympäristö on pyritty pitämään alueena, joka korostaa luonnonkasveja maalaistalon pihapiirissä ja josta löytyy tallatulle maalaispihalle tyypillisiä luonnonkasveja, niin kutsuttuja kulttuurinseuralaisia.

Nykyään kahvilarakennuksena toimivan Vähä-Rasin pihapiirin yhteyteen rakennettiin 1990-luvun lopulla kasvinäytemaa, jossa voi tutustua perinneperennoihin nimikyltteineen. Puutarhojen hoidosta vastaa osan vuotta perinnepuutarhuri, jonka tehtäviin kuuluu kokoelma- ja hoitotöiden lisäksi toiminnan suunnittelu sekä erilaisten yhteistyökumppaneiden kanssa toimiminen.

Kylämässä kasvit ovat osa kokoelmaa ja museo kerää sekä säilyttää alueelle ominaisia kasveja, jotka ovat oleellinen osa maalaismaiseman ja rakennusperinnön muodostamaa kokonaisuutta. Kylämäen vanhojen kantojen lisäksi museo täydentää kokoelmiaan Varsinais-Suomesta kerätyllä kasvimateriaalilla ja lahjoitusten avulla. Näin kylämäkeen on saatu vanhojen koristekasvikantojen lisäksi perinteisiä huonekasveja, joita on nykyään esillä Iso-Kohmon talossa. Pyrkimyksenä on näiden kasvien vaalimisen ohella lisätä tietoa paikallisesta puutarhaviljelykulttuurista sekä edistää vanhojen paikallisten kasvikantojen käyttöä Varsinais-Suomessa. Tavoitteena on tulevaisuudessa edetä biologisen kulttuuriperinnön vaalijasta perinekasvien levittäjäksi muun muassa paikallismuseoihin.

Lähde: Turun museokeskus

Kankaisten kartanon puutarha

Aaja Peura

Maskun Kankaisten kartanon ja sen puutarhan historia ulottuvat satojen vuosien taakse. Puutarhasta ja sen kasveista on mainintoja jo 1600-luvulta, ja professori Pehr Kalm kertoi niistä 1700-luvun puolivälissä Turun Akatemiassa pitämillään luennoilla. Nykyisin kartano on säätiöity ja siitä kehitetään avointa kulttuuriperintökohdetta. Keskeisiä kehittämistoimia ovat kartanon puutarhaperinteen vaaliminen ja puutarhan osittainen ennallistaminen. Kankainen esittelee kuitenkin pääsääntöisesti 1900-luvun kahden viimeisen paronin Aminoffien aikakautta. Näin ollen historiallista puutarhaakin lähdetään ennallistamaan 1900-luvun alun tyyliksi.

Kuva: Kankaisten kartanon kuvakokoelma

Kankaisten kartanossa on säilytetty vuosikymmenestä toiseen ovenpielen agaaveja. Samaiset agaavet ovat nähtävissä 1900-luvun alun valokuvissa. Kankaisissa oli kasvihuoneita, jonne arvokkaat ulkoistutusten kasvit voitiin siirtää talvehtimaan. Agaaven lisäksi siellä talvetettiin mm. sinisarjoja ja palmua. Vuosisadan alun muoti-ilmionä oli ns. subtrooppinen istutus. Siinä kartanoiden keskeisille paikoille laitettiin kesäksi kasvamaan harvinaisia, eksoottisia ja erittäin kalliita kasveja.

Turun yliopiston museologian opiskelijat kävivät 2013 kurssityönä läpi kartanon vanhoja valokuvia ja muuta arkistomateriaalia. Kartanon edustalle istutettiin aineistoista löydettyjä kasveja. Valokuvissa näkyvien vanhojen kasvien tutkiminen ja tunnistaminen jatkuu kartanon työntekijöiden kasvimuistojen avulla. Lisäksi on kuulutettu kartanon kasveja, jotka ovat ehtineet hävitä kartanolta, mutta joita voi kasvaa muualla niin sanottuina kasvinkarkulaisina.

Museopuutarhakurssilla toteutettu kukkapenkki.
(Kuva: Aaja Peura)

3 Uuden museopuutarhan suunnittelu ja rakentaminen

3.1 Puutarhan suunnittelu

Museopuutarhan suunnittelu voi yksinkertaisimmillaan olla jo olemassa olevan kasvillisuuden vaalimista, niittykasvillisuuden niittämistä ja yksittäisen kukka- tai hyötykasvipenkin perustamista. Paikkakunnalta kerättyjä vanhoja marjapensaita ja hedelmäpuita voidaan istuttaa niille luonteenomaisiin paikkoihin museon yhteyteen. Joidenkin museoiden toiminnan kannalta on parasta keskittyä puutarhan vaalimiseen, sen kunnostamiseen tai ennallistamiseen. Joissakin museoissa kokonaan uuden puutarhan rakentaminen voi olla toimivin ja paikkaansa sopivin vaihtoehto.

Museopuutarhan kehittämistä johtaa sen idea ja tavoite osana museon toimintaa. Kasvillisuus voi muodostaa pihan oleskelualueita, se voi luoda museon rakennusten ajalle tyypillisen pihapiirin tai viljelykasvit voivat antaa kävijöille mahdollisuuden tutustua entisaikojen kasvien hoitotöihin tai vaikapa sadonkorjuuseen.

Museon näytepuutarhassa kasvillisuus kertoo paikkakunnan puutarhojen historiasta ja lajistosta, ja se voi olla osa kasvigeenivarojen säilytystyötä paikallisena kokoelmana. Puutarhan tehtävän määrittäminen auttaa löytämään sille museon toimintaan sopivan paikan, koon ja muodon. On sekä käytön että hoidon kannalta hyvä, jos puutarha sijoittuu luontevasti suhteessa pihan kulku- ja kuljetusreitteihin. Mahdollisuus kuljettaa tarvikkeita ja työkaluja autolla lähelle työskentelypaikkaa helpottaa puutarhan hoitamista.

3.1.1 Paikan valinta

Katselmus rakennettavan uuden puutarhan paikasta kannattaa tehdä yhdessä museon

toimijoiden ja mahdollisesti myös kunnan teknisen toimen kanssa. Pienemminkin kokonaisuuden rakentamista harkittaessa on istutuksen paikka hyvä valita huolella. Tärkeää on ottaa huomioon kasvien kasvu- ja hoitovaatimukset ja välttää kasvien istuttamista rännin alle. Katolta putoava lumi katkoo pensaiden ja puiden oksia ja vähentää niiden elinvoimaa. Myöskään rakennus- suojelullisista syistä puita tai pensaita ei saisi istuttaa niin lähelle rakennusta, että ne aiheuttavat ajan myötä rakennukselle kosteusvaurioita. Kasveille kannattaa jättää jo suunnitteluvaiheessa riittävästi tilaa kasvaa täyteen kokoonsa. On hyvä etukäteen myös miettiä, miten istutuksen lähiympäristö pidetään siistinä. Kitkemistä vähentää kasvillisuuden jonkinlainen raja- ja kivillä tai muulla materiaalilla ja esimerkiksi viherkatteen käyttö kasvukauden aikana.

Harkittaessa niin laajemman kuin yksittäisen istutuksen paikkaa kannattaa tarkistaa kasvualustan riittävyys kaivamalla muutamia koe-kuoppia tai kairaamalla. Tällöin nähdään, millaista maaperä on, onko paikassa kalliota tai suuria kiviä. Jos puutarhaan halutaan istuttaa puita tai pensaita, pitäisi maata olla vähintään metrin syvyydelle. Suuret perennat vaativat 60 cm syvän maan, keskisuuret esimerkiksi päivänliljat 40 cm, kun taas kivikkokasveille ja matalille perennoille riittää 20–30 cm syvä kasvualusta.

Maaperällä on suuri merkitys kasvien vedensaannille. Jos paikka on soraa tai hiekkaa, suunnittelussa täytyy ottaa erityisesti ottaa huomioon kasvien vedensaannin turvaaminen. Joka tapauksessa puutarhassa vesipisteen tulisi olla lähellä. Puutarhakasvit tarvitsevat valoa ja lämpöä. Paras kasvupaikka on puoli- varjainen. Niinpä uuden puutarhan rakenta-

Yläneen tulevan näytetarhan paikkaa mietittiin perusteellisesti yhdessä. (Kuva: Maarit Heinonen/ MTT)

miselle sopivia kohtia ovat alueen etelä-, lounais- ja länsiosat.

Museoympäristöön rakennettaessa on myös otettava huomioon kyseisen paikan oma puutarhahistoria ja perinne istuttaa puutarhakasvillisuutta. Museon pihapiirin jo olemassa oleva kasvillisuus kannattaa kartoittaa ja kasvien merkitystä ja arvoa kannattaa punnita tulevan suunnitelman kannalta. Jos kasvillisuus on pihapiirin alkuperäistä tai sopii ikänsä ja lajistonsa puolesta hyvin museon toimintaan, se kannattaa huomioida ainakin niiltä osin kuin kasvillisuus sijoittuu suunniteltavalle alueelle.

3.1.2 Puutarhan mittaaminen

Kun näytepuutarhalle tai istutukselle on löydetty kaikin puolin sopiva paikka, suunniteltava alue voidaan rajata ja mitata. Myös yksittäinen istutus kannattaa mitata ja merkitä paikalleen ja siitä kannattaa piirtää karttapohja vaikkapa millimetripaperille.

Hortonomien, viherrakennukseen suuntautuneiden puutarhureiden sekä maisemasuunnittelijoiden koulutukseen sisältyy pinta- ja korkeusmittauksen tekeminen. Siinä alueen

sisälle jäävät rakennukset, rakenteet, kivet, suurimmat puut ja muut suunnitelman kannalta olevat isot elementit sekä korkeuserot mitataan ja piirretään olemassa olevalle karttapohjalle. Ohjeistus pinta- ja korkeuserojen mittauksen tekemiseen löytyy *Viherrakentajan käsikirjasta*. Pintamittaukseen tarvitaan suoria usein puna-valkoisiksi maalattuja metallisia linjaseipäitä, 25–50 m mittainen mittanauha, kulmaprisma, mittauspöytäkirjan pohja, kynä ja mittatikkuja (50 mm x 50 mm). Nykyisin voidaan pohjakartta pintamittauskohteineen luoda myös GPS-paikkansijärjestelmään perustuvilla mittalaitteilla. Laitteiden tarkkuus vaihtelee. Alkuperäisten korkeuserojen mittaaminen on myös tärkeää, jos alusta ei ole tasainen tai alueella on rakennuksia, joiden suuntaan puutarhan vedet voivat valua. Korkeuseroja mitataan useimmiten vaaituskoneella.

Puutarhan kasvit ja rakenteet voidaan sijoittaa kartalle GPS-paikantimella. (Kuva: Merja Hartikainen/ MTT)

3.1.3 Asukasilta

Museon lähiseudun asukkaita kannattaa myös kuunnella herkäällä korvalla ja pitää heidät alusta asti informoituina rakennettavasta puutarhasta. Etenkin jos rakennettava puutarha laajenee oleellisesti museon alueen ulkopuolelle tai rakentaminen voi aiheuttaa lähiasukkaille harmia, kannattaa järjestää asukasilta yhdessä esimerkiksi kunnan teknisen toimen kanssa. Tapahtumaan voidaan kutsua lähialueen asukkaat vaikkapa postilaatikkoon jaetuilla kirjeellä ja tapahtumasta voidaan ilmoittaa sähköisesti kunnan verkkosivulla.

Tapahtumassa kerrotaan suunnitelmasta ja samalla voidaan kysyä asukkaiden mielipidettä puutarhasta. Asukkailta voidaan saada myös hyviä ehdotuksia suunnitelman sisällöstä, huoltoteiden sijoittumisesta ja alueen parkkipaikkojen riittävydestä. Tärkeää on, että asukkaiden tarpeet huomioidaan ja heidän yksityisyytensä ja kotirauhansa säilyvät. Hyvät suhteet asukkaisiin voivat vähentää ilkivaltaa ja asukkaatkin voivat innostua osallistumaan puutarhan hoito- ja rakentamistöihin.

3.1.4 Suunnitelma

Puutarhan suunnitelma voidaan piirtää käsin tai suunnitteluohjelmaa apuna käyttäen tietokoneella. Useimmiten mittakaava on 1:50–1:200 alueen koosta riippuen. Mitä tarkemmin suunnittelu tehdään, sitä tarkemmin pystytään laskemaan puutarhan rakentamisen kustannuksia. Tarkan suunnitelman avulla saadaan varmemmin haluttu lopputulos. Yksittäisen kukkapenkin tai muun istutuksen kasvillisuus esitetään istutuspiirroksena. Sen avulla on helppo istuttaa kasvit haluttuun järjestykseen. On hyvä muistaa, että toteutus poikkeaa usein suunnitelmasta. Tehtäessä muutoksia istutussuunnitelmaan muutokset kirjataan ylös karttapohjalle, jotta kasvikantojen todellinen sijainti on dokumentoitu.

Suunnitelma koostuu yleensä pääpiirroksista ja sitä täydentävistä erikois- ja havainnepiirroksista. Pääpiirrokseseen on merkitty vakiintuneilla merkinnöillä istutusalueet, suurimmat olemassa olevat ja istutettavat puut, käytävät, pinnoitteet, tukimuurit ja aidat. Jos alueelle halutaan esimerkiksi valaistus, salaojitus tai viemäröinti, pääpiirroksen lisäksi suunnitelmaan kuuluu niihin liittyvät erilliset erikoispiirroksiset, kuten valaistus-suunnitelma. Lisäksi puutarhan rakenteista, esimerkiksi muurin perustamisesta tehdyt havainnepiirroksiset selventävät ja helpottavat käytännön rakentamista. Ohjeita suunnitelman tekemiseksi löytyy esimerkiksi *Viherrakentajan käsikirjasta*.

Kasvien paikkaa valittaessa otetaan huomioon tavanomaiset kasvupaikkavaatimukset, kasvien koko, leviävyys sekä värien ja muiden vastaavanlaisten seikkojen yhteensopivuus. Koristekasvien kukinta-aikojen mukaan voidaan saada koko kasvukauden ajan kestävää kukintaa eri puolilla puutarhaa. Joskus voi olla mielekästä istuttaa saman alkuperäisen kasvupaikan kasveja yhdeksi kokonai-

Rakennettavan näytetarhan suunnitelman luonnoksia käsiteltiin yhdessä museoväen ja toteuttajien kanssa. (Kuva: Maarit Heinonen/MTT)

suudeksi kertomaan yhden puutarhan historiasta. Puutarhassa voidaan esitellä tietyn kasvilajin lajikkeita tai ryhmän lajeja samassa penkissä (kuten syysleimut, valkonarsissit, pionit). Hyötykasvit ja koristekasvit istutetaan yleensä erikseen.

Suunnitelman mukaan voidaan pyytää työselitystä, jossa kerrotaan yksityiskohtaisesti materiaalien laatuvaatimukset. Työselityksessä vii-

tataan usein jo olemassa oleviin määräyksiin, mikä edesauttaa ammattilaisten ymmärrystä halutusta rakentamisen tasosta.

Suunnitelman osaksi kannattaa liittää määrätietoinen luettelo, jossa on luetteloidu rakennemuotojen, esimerkiksi mullan, määrät. Tämä helpottaa urakkatarjousten pyytämistä vertailukelpoisesti. Myös kustannusarvio ja alueen hoitosuunnitelma voidaan liittää suunnitelmaan.

3.2 Puutarhan rakentaminen

Yksittäisen istutuksen rakentamisessa tarvitaan lähinnä lapioita. Tarvittaessa pienikauhainen kaivinkone voi helpottaa istutusalueen kaivamista. Entisajan istutuksissa kukkapenkit ovat olleet kohopenkkejä. Sellaisen rakentaminen edellyttää alkuperäisen maan poistamista vain 20–30 cm syvyydeltä ja parannetun kasvualustan muotoilemista 20 cm ympäröivää maata korkeammalle.

Jos kukkapenkki halutaan rakentaa helppohoitoiseksi, kaivetaan istutusalue kasvien tarvitsemaan syvyyteen (20–100 cm), ja täytetään kasvupaikkaan sopivalla multaseoksella. Alkuperäistä maata kannattaa sekoittaa ostonmullan mukaan: säätelemällä kasvualustan hiekan, mullan ja savien määrää saadaan niin kuivaan kuin märkäänkin kasvuympäristöön hyvä kasvualusta kasvien vedensaannin kannalta. Hiekkamaalla voidaan jopa lisätä 10 cm paksuinen savipatja kukkapenkin pohjalle pidättämään vettä kasvien käyttöön ja savisessa maassa hiekka taas päästää ylimääräisen veden virtaamaan kasvualustasta ulos ja tekee mullasta kuohkeamman. Kasvualustan rikkaruohottomuus helpottaa jatkossa hoitotöitä. Osa rikkaruohoista, kuten käenrieskat, voivat tosin toimia hyvänä peittokasvina ja olla säästämisen ja lisäämisen arvoisia. Istutettaessa puita kasvit kannattaa tukea pariksi ensimmäiseksi vuodeksi, jotta ne pääsevät juurtumaan.

Uuden puutarhan rakentaminen alkaa tutustumisella rakennettavaan alueeseen ja siihen,

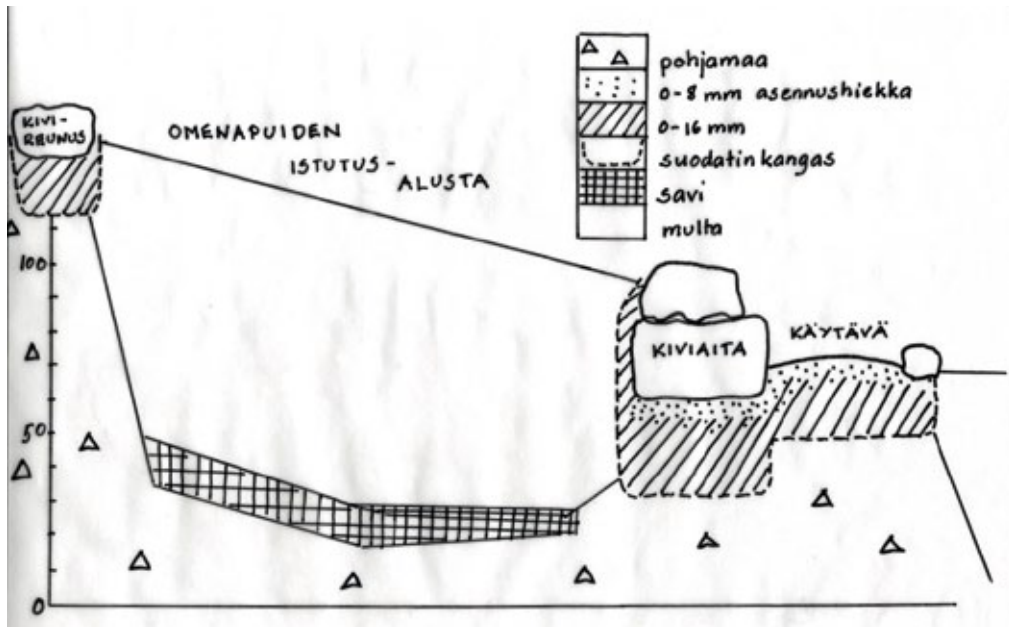
miten suunnitelma rajautuu alueelle. Paikalta poistettavat puut ja kivet merkitään. Tässä vaiheessa kannattaa myös miettiä, minne tarvittava murske-, kivi- ja kasvialusta-aines voitaisiin kasata. Myös rakentamisen yhteydessä syntyvän maa-aineksen talteenotto-paikka kannattaa suunnitella etukäteen, samoin kuorma-autojen ja kaivinkoneiden kulkuväylät ja kääntöpaikat. Näin rakentaminen sujuu kitkatta, materiaalin turhaan siirtelyyn ei mene aikaa, ja kalliita konetunteja säästyy. Etukäteissuunnitteluun kannattaa ottaa mukaan kaivinkoneen kuljettaja, joka osaa arvioida materiaalin siirtelyn rakentamisen kuluissa.

Puiden kaadon jälkeen suunnitelman pääpiirteet paalutetaan eli merkitään maastoon puisilla merkkitikuilla (yleensä 50 mm x 50 mm rima), esimerkiksi rajat, olennaisimpien käytävien paikat ja kivimuurit. Tämä tehdään pintamittauksessa syntyneen kartan ja mittalinjan avulla. Säilytettävä kasvillisuus suojataan, esimerkiksi puiden rungot lauta- vuorauksella ja juuristoalue sorapatjalla. Säilytettävät ruohovartistet kasvit, kuten perennat siirretään siirremaahan. Puutarha-alueen pohja muotoillaan suunnitelman mukaisesti kaivinkoneella tai pienempi istutus- alue käsin. Alueelta irtoava maa- ja kiviaines otetaan talteen tai kuljetetaan pois. Aina- kin pintamulta tai luonnonkasvillisuus ja sen siemenpankki ovat hyödynnettävissä kasvu- alustoissa, alueiden maisemoinneissa tai niit- tyjen perustamisessa.

Muurien, käytävien, pergoloiden, aitojen, suurten kylttien, valaistuksen ja kiveysten perustukset rakennetaan suunnitelman mukaisesti. Ensin rakennettavat alueet mitataan paikalleen ja esimerkiksi muurien sivujen linjaamisessa voidaan käyttää linjalankoja. Nykyään perustuksissa käytetään tukirakenteina suodatinkankaita ja murskerokkia. Näiden ansioista routa, kasvien

juuret, hoitotyöt ja vesi eivät siirrä tai vahingoita puutarhan tuki- ja reunarakenteita.

Rakentamisen viimeisenä vaiheena on istutusaltaiden täyttö kasvualustaseoksella. Multaa kannattaa olla reilusti, koska se painuu ajan myötä. Kasvit istutetaan paikoilleen ja kastellaan.

Rakennepiirros istutusalustan rakentamiseksi rinteeseen hiekkapohjaiselle maalle. (Piirros: Merja Hartikainen/MTT)

Perennapenkin tai pienen hyötykasvimaan rakentamiseen tarvitaan:

- lapioita ja kottikärryt
- mittanauha
- kasvualustaksi multaa, savea, hiekkaa
- lannoitetta ja kalkkia
- (suodatinkangasta tai juurimattoa)
- taimia
- tukipuita puiden istutukseen
- vettä

Uuden näytetarhan rakentamiseen tarvitaan (edellisten lisäksi):

- kuormaajaa ja kaivinkonetta
- raekooltaan ainakin kahdenlaista murskettä käytävien perustamiseksi
- asennushiekkaa kivimuurien ja kivien asentamiseksi
- tärylevyjä (ja vettä) murske- ja asennuskerrosten tiivistämiseksi
- linjalankaa kivimuurien ja muiden tukirakennelmien merkitsemiseksi latomisvaiheessa
- pitkä vesivaaka esim. kivimuurin korkeuden tarkistamiseksi latomisvaiheessa
- suorja lautoja, joilla voidaan mitata vesivaa'an kanssa kivimuurin korkeutta pitkältä matkalta
- vaaituskone käytävien ja tasojen korkeuden mittaamiseen rakentamisen eri vaiheissa
- tusseja rakenteiden tavoitekorkeuksien merkitsemiseksi merkkitikkuihin
- käytävien valitut pintamateriaalit, esim. soramurske, mukulakivi
- moska mukulakiveyksen asentamiseen
- juurimattoa ja suodatinkangasta

3.3 Kaksi esimerkkiä museopuutarhan rakentamisesta

3.3.1 Kalmilaisen puutarhan uudelleen rakentaminen

Pukkilan kartanon vuoden 1763 tiluskarttaan on päärakennuksen eteläiselle puolelle merkitty puutarhan ruudukko. Näihin aikoihin kartanon omisti Pehr Kalmin kollega, Turun Akatemian lääketieteen professori ja luonnontieteilijä Johan Leche. Kartanon siirryttyä 1970-luvulla Museovirastolle päätettiin ruutupuutarha rakentaa karttaan merkitylle paikalleen. Puutarhaan perustettiin yrttimaa, jonka kasvit painoutuivat 1700-luvulla viljeltyihin lääkekasveihin.

Pukkilan puutarha edustaa hyödyn aikakauden ajattelua ja säännönmukaisuuksia. Jumala oli luonut maailman ihmisen hyödynnettäväksi. Symmetria ja säännönmukaisuus kuvasivat jumalallista järjestystä. Sekasotkut olivat pahalaisen aikaansaannoksia. Sanonta "Puutarha on pahuuden vallassa" tarkoittaa, että se kasvaa ylettömästi yli rajojen tai on hoitamatta.

Ilmakuvassa Pukkilan kartanon pää-rakenus ja kalmilainen puutarha. Nurmikossa näkyy vanhan muoto-puutarhan jälkiä. (Kuva: Kari Uotila/ Muuritutkimus ky)

Pehr Kalm ohjeisti luennoillaan puutarhan perustajia: Puutarhan alue tuli jakaa neljään yhtä suureen alueeseen, jotka taas jakautuivat neljään samansuuruiseen alueeseen. Kulmaruutuihin tuli istuttaa puut suojaamaan muita kasveja tuulilta ja paahteelta. Ruutujen tuli olla symmetrisesti tasapainossa. Ruutuihin tulevat kasvit tuli istuttaa symmetrisesti, tasavälein ja suoriin riveihin. Viivoitin ja pitkä mittanauha ovat istutusvaiheen tärkeimmät työvälineet. Kalmilaisessa puutarhassa on tyypillisesti kohopenkit. Nekin tuovat selkeyttä sommiteluun. Puutarhurin kannalta ne ovat myös helppohoitaisempia kuin maantasaiset kasvipenkit. Näitä ohjeita on noudatettu Pukkilassa.

Pukkilan puutarhan korttelit rajattiin lautareunuksella. Käytävät ovat hiekoitetut. Puutarhaa suojaavat rakennukset pohjoisten tuulilta ja se on avoin etelään ja aurinkoon. Oli suositeltua käyttää elävää ympärysaitaa, esimerkiksi orapihlaja-aitaa. Se istutettiin Pukkilaan 1970-luvulla.

Hyödyn aikakaudella arvostettiin myös kauneutta ja sitä mikä miellytti silmää. Hyötypuutarhan etualalle siis valittiin kauneimmat ja arvokkaimmat kasvit. Hyötypuutarhaan ei silti istutettu mitään pelkästään kauneuden vuoksi, ei edes pioneja, jotka olivat ajan hienoimpia uutuuksia. Pionikuvio toistuu esimerkiksi ajan upeimmissa silkkikankaissa ja posliiniastioissa. Kauneuden lisäksi pionilla uskottiin olevan lääketieteellisiä ominaisuuksia ja Linnén edeltäjä Rudolf Rudbeck listaa sen “koriste- ja apteekkikasviksi”. Pionin siemeniä ja juuria käytettiin kuukautisvaikeihin, hysteriaan ja pahoinvointiin. Myös Pukkilan ryytimaahan istutettiin pioneja.

Pukkilan museodraamassa Johan Leche ja Pehr Kalm keskustelevat Turun Akatemian kasvitieteellisen puutarhan suunnitelmasta. (Kuva: Sirkku Pihlman)

Professori Pehr Kalmin ohjeita puutarhan perustamisesta

Maria Lehtonen

Puutarhat ovat hyvin hoidettuina sanomattoman hyödyllisiä. Keittiöyrtitarhoista saa yrttejä omasta takaa, eikä tarvitse ostaa yrttejä puodeista. Kotona kasvatetut yrtit ovat paljon terveellisempiä kuin puodeissa pitkään seisevät. Hedelmäpuutarhoissa on tarhurilla aina haluttuessa ihania hedelmiä nautittavaksi. Kukkarhoissa voi puolestaan huvitella – hyvin hoidetussa kukkarhassa on kuin maanpäällisessä paratiisissa.

Puutarhan sijainnin tulisi olla lämpöä edistävä ja kylmyyttä estävä sekä avoin etelään ja suurimmaksi osaksi myös kaakkoon. Kylmää pohjoista vasten tulisi puutarhassa olla korkea mäki tai vaihtoehtoisesti suojaksi voidaan rakentaa jokin hyödyllinen talousrakennus. Jos suojaksi rakennetaan asuinrakennus, niin sen ikkunoista on ilahduttava näköala puutarhaan. Puutarhan tulisi viettää joko kaakkoon tai etelään, eikä sitä saisi istuttaa liian korkealle, sillä korkealla ei ole vettä saatavilla ja puutarha on myös alttiina myrskyille. Toisaalta puutarhaa ei kannata istuttaa myöskään tasaiselle maalle, missä vesi jää seisomaan, sillä seisova vesi lisää puiden juurten lahovaurioita. Alhoissa voi kyllä kasvattaa kaaleja ja yksivuotisia kasveja. Puutarhasta on hyvä olla näkymä kirkolle, johonkin herraskartanoon, jollekin järvelle tai muuhun sellaiseen. Kaalimaa tulee piilottaa. Hätätilassa se istutetaan puutarhan taakse, mutta sen eteen pannaan pensasaita.

Puutarhan muodoksi sopii suorakaide tai mieluummin neliö. Kooltaan puutarhan tulisi olla 70–80 neliökynnärää. Puutarhan keskelle voidaan panna keskusta, johon istutetaan leikattu kuusi tai jotain muuta kaunista. Puutarhan ison käytävän tulee olla 5–6 kyynärää leveä, suurissa puutarhoissa jopa 8 kyynärää leveä. Jokaisen korttelin pitää olla 30 neliökynnärää. Jos suinkin on tilaa, pitää kaikkien käytävien olla yhtä leveitä. Parempi on kuitenkin välttää ruohokäytäviä, sillä juolavehänä levittäytyy helposti. Ruoho ei ole suositeltavaa siitäkin syystä, että ilta- ja aamukaste ruohikossa voi tehdä vahinkoa naisten hienoille kengille. Märkä ruoho voi aiheuttaa myös rintasarkyä.

Turpeet ja juuret tulee poistaa syksyllä tarkkaan, niin ettei musta multa tule mukana. Lisäksi penkit kaivetaan puolen kyynärän syvyyteen ja isot kivet otetaan pois. Mahdolliset kuopat täytetään savella ja päälle pannaan mustaa multaa. Kun puutarhaa perustetaan, pitää turpeet kääntää puolitoista vuotta aikaisemmin, ja sitten kylvetään kaaleja tai herneitä, jotka maaduttavat turpeita.

Puutarhan lannoittamiseen parhaiten soveltuu pari vuotta maatunut turve [mätäs, tupas], joka pitää sekoittaa savimaahan, jottei se ole liian väkevää. Myös kuivattuja lampien pohjia sekä lampoloiden ja tallien alla olevaa multaa käytetään lannoittamiseen. Koivuista ja lepistä saatava maatunut multa sopii muun muassa tulppaaneille ja narsisseille. Maanparannukseen käytetään myös muun muassa maatuneita mättäitä, katajien ja mulperipuiden alla olevaa multaa, maatuneita vanhoja kenkäheiniä, perkeitä ynnä muuta.

Puutarhan tavalliset penkit ovat muodoltaan suorakulmioita tai neliöitä. Penkit käännetään syksyisin ja keväisin. Penkin leveyden tulee olla kaksi kyynärää. Kun penkki on hyvä, ei sitä pidä turhaan kaivella, sillä kaivaminen lisää rikkaruohoja.

Puutarhoihin on tapana kylvää monenlaisia yrttejä, kuten salaattia, porkkanoita, saviruohoa eli maltsaa, krassia, palsternakkaa, punajuuria ja muita sellaisia. Viime aikoina on keksitty tapoja viljellä ulkomaisia kasveja, kuten morsinkoa, jolla värjätään sinistä, ja resedaa, jolla värjätään keltaista. Kaikkien tulee kasvattaa Cochleariaa [kuirimoa], jota käytetään lääkinässä. Muitakin lääkekasveja, kuten salviaa, sinappia ja valeriaanin juurta, on hyvä kasvattaa.

Lähde: Doctor Kalms Föreläsningar, Om Trädgårds Skötsel. (1769.) Käsikirjoitus Kansalliskirjastossa. Bö II 18.

3.3.2 Uuden museopuutarhan rakentaminen

Yläneen museopuutarha muodostuu kahdesta osasta. Museomäelle siirrettyjen kahden asuinrakennuksen pihamaalle rakennettiin komeat perennapenkit. Museoalueen etelärinteeseen rakennettiin laaja näytekasvitarha, jossa esitellään yläneläisiä perinnekasveja. Istutusalue sai nimen ”Korvan kasvitarha” yläneläisen itseoppineen kasvitutkijan Antton Korvan mukaan. MTT:n tutkija Merja Hartikainen laati rakentamis- ja istutussuunnitelman sekä työpiirustukset perennapenkeistä ja kasvitarhaa varten.

Kasvitarha ja perennapenkit rakennettiin talkoilla. Työtä johti yhdistyksen puheenjohtaja. Suunnitelmien toteuttamista valvoivat kaksi puutarhaharrastajaa, jotka olivat hankkeessa mukana vastuuhenkilöinä suunnitteluvaiheesta alkaen. Talkootöissä uurastivat pääasiassa kotiseutuyhdistyksen jäsenet, mutta mukaan tuli myös muita asiasta kiinnostuneita. Raivaukseen ja maansiirtoon tarvittava konetyö saatiin osaksi lahjoituksena, mutta rahaakin tarvittiin. Rakentaminen alkoi toukokuussa 2010.

Huvitus-omenapuulle ja muille Yläneen kasviaarteille suunniteltiin istutusalue näytekasvitarhaksi museomäen kuivaan ja kivikkoiseen rinteeseen. Tarhan pinta-ala käytävineen on noin 300 m². Kasvitarhan perusta kaivettiin yhtenäiseksi, loivasti viettäväksi. Kivet ja pintamaa poistettiin ja kasattiin alueen reunoille. Pohja tasattiin. Alueelta kaadetut puut kuljetettiin sahattavaksi. Raivaustöissä syntynyt maa-aines ja puutavara hyödynnettiin museon ja kasvitarhan tarpeisiin. (Kuva: Anja Koskela)

Kuivalla mäellä oli parannettava istutusalueen vedenpitävyyttä. Sen takia penkkien pohjalle tuotiin vahva kerros savea. Rakennesuunnitelman mukaan merkittiin alustavasti tarhan istutusalueiden ja käytävien paikat. (ks. piirroskuva s. 31) (Kuva: Anja Koskela)

Kasvitarhan isot penkit rajattiin kivillä. Pisimpään muuriin käytettiin lahjoituksena saatuja entisen navetan peruskiviä. Korkeutta saatiin noin puoli metriä. Isojen kivien väliin asennettiin muurin ilmeen elävöittämiseksi pienempiä kiviä, jotka tulivat kahteen kerrokseen. (Kuva: Hanna-Leena Kaihola)

Istutuslustoma saatiin lahjoituksena hyvin lannoitettua puutarhamultaa. Siihen sekoitettiin paikallisesta hiekkakuopasta kaivettua humuspitoista hiekkaa ja kunnan rakennusjätelmästä saatua savea. (Kuva: Hanna-Leena Kaihola)

Pieniä istutuspenkkejä varten rakennettiin kehiöt. Alueelta kaadetuista puista sahattiin 40 x 150 mm:n lankkuja. Kehikot rakennettiin tarhassa ja tuettiin tarkasti maaston mukaan. Kehikoiden avulla pystyttiin yksinkertaisimmin rajaamaan istutuslustomat käytävistä. Istutuslustomojen väliin tehtiin kivimurskeesta leveät, tasaiset käytävät pyörätuolillakin kuljettaviksi. (Kuva: Anja Koskela)

Korvan kasvitarha rakennettiin valmiiksi keväällä 2011. Tarha reunustettiin kivillä, jotka nousivat esiin, kun pohjaa raivattiin. Istutukset aloitettiin toukokuun lopulla. Heinäkuu oli juurtumisen ja rehevöitymisen aikaa. Kasvutillaa varattiin jokaiselle kasville tarpeen mukaan. Kasteluvesi otetaan läheisestä lammesta. (Kuva: Anja Koskela)

Museolle siirrettyjen talojen vierustoille rakennettiin perennapenkit keväällä 2010. Penkeihin valittiin kasvit talojen alkuperäisiltä pihoilta. Kasvit päästiin istuttamaan touko-kesäkuun vaihteessa.

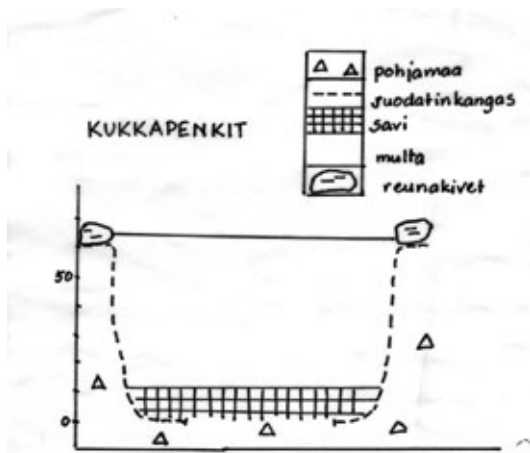

Kuva: Anja Koskela

Kuva: Anja Koskela

Perennapenkit kaivettiin noin 70 cm:n syvyisiksi. Kivet poistettiin ja kasattiin reunojen rakentamista varten. Seinän viereen rakennettava perennapenkki on tehtävä niin kauas seinästä, että räystäään sadevesi ei pääse valumaan penkkiin ja että kasveja mahtuu hoitamaan seinän ja penkin välistä. Perennapenkissä kuopan reunoille levitettiin suodatinkangas, jonka avulla istutusalueen ja ympäristön maa-ainekset pysyvät erillään. Pohjalle ajettiin etukuormaajalla runsaasti savea lisäämään penkin vedenpidätyskykyä. Kasvualusta sekoitettiin mullasta, savesta ja hiekasta kuten kasvitarhassa.

Rakennepiirros perennapenkistä hiekkapohjaiselle maalle.
(Piirros: Merja Hartikainen/MTT)

Istutusvaiheessa piti muistaa varata kasveille kasvunvaraa, kun pieniä taimia olisi penkkiin mahtunut enemmänkin. Koska monet vanhat kasvit leviävät nopeasti maanalaisilla osillaan, istutettaessa niitä rajattiin juurikankaalla. Istutettuja kasveja kasteltiin ensimmäisenä kesänä miltei päivittäin. Museon oppaat huolehtivat kastelusta. (Kuva: Anja Koskela)

Nurmikkoa ja istutusalustaa rajaavan suodatinkankaan reuna kätkettiin reunakivien alle. Reunakivet myös varoittavat tallelammasta kukkapenkkiin, kun museomäen yleisötapahtumissa on väentungosta. Hyvässä maaperässä ja huolellisesti kasteltuina kasvit kotiutuivat nopeasti museomäelle. Toukokuussa istutetut kasvit kukkivat jo heinäkuun lopulla. (Kuva: Anja Koskela)

Helppohoitoisen museopuutarhan kulmakivet

- paikan olosuhteet huomioon ottava tarkka suunnitelma
- toimiva vesihuolto
- erilaisten kasvien valontarpeet huomioiva puuston harvennus (varjoa, puolivarjoa, aurinkoa)
- kasvualustan syvyys ainakin 60 cm
- penkkien reunoissa suodatinkangas tai muu eriste, joka pitää kasvualustan erillään nurmikosta ja käytäväSORASTA
- kasvualustan vedenpitävyys savella ja liikkaveden johtaminen pois kaltevuudella tai salaojilla
- mahdollisimman puhdas kasvualusta (multaa, savea ja hiekkaa sekaisin)
- juurikangas leviävien kasvien rajaukseen
- kunnollinen kastelu istutuskesänä
- leveät käytävät
- kompostoinnin ja työkalujen säilytyksen järjestäminen.

4 Museopuutarhan kasvit

Museopuutarhan perustaminen lähtee vaalinnan ja kerronnan tarpeista, mutta puutarha edesauttaa myös museon toiminnallisuutta, yhteisöllisyyttä ja käyttäjiensä mielen hyvinvointia. Jos paikalla on ollut vanha puutarha tai sellaisen jäännöksiä, sen säilyneitä kasveja vaalitaan ja ne voivat olla tule-

van museopuutarhan ydin. Uuteen rakennettavaan museopuutarhaan kannattaa valita kasvillisuus huolella siten, että nämä kaikki tavoitteet ja lähtökohdat otetaan huomioon. Kasvit kertovat paikan historiasta ja kyseisen museon aihepiiristä.

4.1 Vanhan puutarhan kasvien inventointi

Kasvillisuuden inventoinnilla tarkoitetaan yleensä jonkin rajatun alueen, esimerkiksi puutarhan tai metsän kasvillisuuden tunnistamista, luettelointia ja kasvien kasvupaikan sijainnin dokumentointia. Sijainti voidaan merkitä tulostetulle karttapohjalle tai GPS-laitteella mittaamalla.

Vanhojen historiallisten puutarhojen kasvillisuuden inventointiin liittyy usein havaittujen kasviyksilöiden arvon määrittäminen: kasvit voivat olla kasvitieteellisesti, kulttuurisesti ja maisemallisesti arvokkaita. Samalla kun kasvilajeja inventoidaan, voidaan kasvillisuuden kunto kartoittaa. Erityisesti puiden kuntotutkimus on tärkeää yleisen turvallisuuden ja kasvillisuuden asianmukaisen uudistamisen takia. Puiden kuntoa voidaan arvioida silmämääräisesti, mutta tarkka tutkimus vaatii arboristin koulutuksen ja työkokemusta. Perennojen ja pensaiden kunnan määrittäminen on helpompaa.

Kasvi-inventoinnissa voidaan valita kohteeksi jokin tietty kasviryhmä, esimerkiksi puutarhan puut ja pensaat tai inventoida alueen koko kasvillisuus, sekä istutettu että luonnon kasvillisuus. Inventoinnissa numeroidaan löytynyt kasvi, tunnistettu kasvi kirjataan tieteellisellä ja suomenkielisellä nimellä, kasvi voidaan valokuvata, ja kasvin paikka merkitään karttapohjalle numerolla tai muulla sovitulla koodilla. Mikäli kasvia ei tunnis-

teta, kasvista voidaan kerätä herbaarionäyte kuivattavaksi, kasvin voi myös valokuvata ja kasvin suvun lajituntemerkkejä voidaan havainnoida ja kirjata käyttäen apuna määrittämissä. Myöhemmin kasvin kukkiessa tai tuletuessa voidaan kerätä lisää näytteitä kasvin määrittämiseksi. Puutarhan kasvinäytteiden keruulle tulee olla maanomistajan lupa ja näytteitä kerätessä on varmistettava, että harvinaiset kasvit eivät vaarannu. Rauhoitetuista kasveista näytteitä ei saa ottaa.

Puutarhasta kadonneita kasveja voidaan inventoida myös kuuluttamalla. Museo-toiminnan kannalta voi olla erityisen kiinnostavaa kartoittaa paikkakunnan tai tietyn ajan vanha kasvillisuus ja siihen liittyvä tietous paikkakunnan yksityisistä puutarhoista. Tällöin kasveja voidaan kuuluttaa tiedotusvälineissä ja yleisötapahtumissa ja vierailta kuulutukseen vastanneissa puutarhoissa. Esimerkiksi Jokioisten kartanopuistossa alkupe- räistä kasvillisuutta oli kovin vähän jäljellä, mutta kartanolta peräisin olevaa kasvillisuutta löytyi lähipaikkakuntien puutarhoista. Tällaisessa inventoinnissa kirjataan ylös kasvin nimi, sijainti sanallisesti tai piirtäen ja kasviin liittyvä muisti- ja historiatieto kasvin iästä ja arvosta sekä tietoja kyseisen puutarhan ja talon historiasta ja omistuksesta. Mahdollisuuksien mukaan kannattaa samalla haastatella myös muusta kasviin liittyvästä tiedosta: mitä tiedetään kasvin alku-

perästä eli siitä, millaisia aikaisempia vaiheita ja kasvupaikkoja kasvilla on ollut, sitä hoitaneista henkilöistä, kasvin nimityksestä, käytötavoista ja merkityksistä. Kasvi kannattaa

valokuvata. Mikäli kasvista löytyy vanhoja valokuvia tai muita dokumentteja, ne ovat arvokkaita.

4.2 Apuvälineitä kasvien tunnistukseen

Kasvin tunnistaminen vaatii tuntomerkkien tarkastelua vuoden eri aikoina. Puutarhaa kannattaa kartoittaa huhti-toukokuun alussa, kesä- ja heinäkuussa sekä syys-lokakuussa, kukinnan alusta hedelmien kypsymiseen. Tällöin saadaan kerättyä tietoa kasvien kaikista vaiheista ja erityistuntomerkeistä.

Kun lähdetään maastoon tunnistamaan tuntemattomia vanhan puutarhan kasveja, tarvitaan mukaan viivoitin ja suurennuslasi. Viivoittimessa tulisi olla vähintään millimetrin tarkkuus ja suurennuslasin tulisi suurentaa 8–10-kertaisesti. Laukkuun pakataan myös määrittysopas tai kasvio, alueen kartta sekä lomake tai vihko havaintojen kirjaamiseen, kamera ja haluttaessa merkintätikkuja tai nauhoja tutkimiesi kasvien merkitsemiseen sekä pusseja ja kori herbaarionäytteiden keräämiseksi. Parityönä tehtynä inventointi ja materiaalin kuljetus sujuu mutkattomasti.

Erityisesti silloin kun inventoidaan rajatun alueen kaikki kasvit tai suurin osa kasvillisuudesta, kannattaa tarkasteltava alue ja kasvien paikka puutarhassa merkitä karttapohjalle. Kartta, jonka mittakaava on 1:50 tai 1:100 on käyttökelpoinen kasvikartoitukseen. Siihen mahtuu jo merkitsemään kasvit oikeille kasvupaikoilleen. Kaupungin mittausosastolta saatava kantakartta sopii tähän tarkoitukseen hyvin. Kaava-alueen ulkopuolella voi käyttää karttasuurennosta tai ilmakuvaa. Maanmittauslaitoksen peruskarttalehti (mittakaava 1:20 000) kertoo lähinnä kohteen sijainnin suhteessa ympäristöön. Nykyään havainnot voidaan kirjata myös paikkatieto-ohjelmaa apuna käyttäen suoraan tietokantaan tietokoneella tai GPS-laitteella, tällöin kasvien sijaintitieto kirjautuu olemassa olevalle digitaaliselle karttapohjalle.

Havaitut kasvikkannat kirjataan kartalle yksilöivällä numerolla tai muulla koodilla. Kasvit voidaan merkitä myös maastoon tikulla tai nauhalla ja samalla yksilöivällä koodilla. Näin voidaan helpommin havainnoida samaa kasviyksilöä tai kasvustoa kasvukauden aikana. Kasvit kannattaa digikuvata ja niistä voidaan kerätä herbaarionäytteet määrittysten varmistamiseksi.

4.2.1 Kasvinmäärittysoppaita

Tunnistaaksesi kasveja tarvitset kärsivällisyyttä ja paneutumista kasvien taksonomian ja rakenteisiin. Se onnistuu kasvillisuuden määrittysoppaiden avulla. *Retkeilykasvio* on Suomessa vakituisesti tavattavien putkilokasvien eli puiden, pensaiden, ruohovartisten kasvien ja sanikkaisten määrittysopas. *Retkeilykasviosta* on hyötyä, kun haluat tunnistaa luonnonvaraista kasvillisuutta tai ruohovartistia viljelyjäänteitä. Viljelyjäänteitä ovat esimerkiksi vanhat perennat, sipulikasvit, yrtit ja rohdoskasvit, jotka ovat jääneet kasvamaan vanhan puutarhan liepeille. Dendrologian Seuran julkaisema *Suomen puu- ja pensaskasvio* on Suomen alkuperäisten ja viljeltyjen puuvartisten kasvien määrittelyopas. Sen avulla voi määrittää puita, pensaita, puuvartistia köynnöksiä ja varpuja. Viljeltävien kasvien, kuten pelto- ja rohdoskasvien, koristekasvien ja hedelmä- ja marjakasvien nimistö muuttuu tiedon lisääntyessä. Muutaman vuoden välein ilmestyvästä *Viljelykasvien nimistö*-kirjasta voit tarkistaa kasvin senhetkisen virallisen nimen.

Värikuvakasviot ovat myös käyttökelpoisia kasvillisuuden tunnistamisessa. Erityisesti *Suuri Pohjolan kasvio* sisältää tietoja yli 3000 erilaisesta kasvista. Mukana on runsaasti viljelyjäänteitä ja viljeltyjä kasveja. Kirjan erityisansioina ovat tarkasti piirretyt kuvat, joissa kasvien erityistuntemerkit käyvät hienosti ilmi. Ahvenanmaan kasveja käsittelevässä *Ålands flora* -kirjassa on mukana tuhat luonnonvaraista ja alueelle levinnyttä putkilokasvia. Myös muita käyttökelpoisia värikuvakasvioita on runsaasti saatavilla.

Näiden yleisteosten lisäksi on suuri joukko tiettyjen viljeltyjen kasviryhmien määrittämiseksi ja esittelemiseksi julkaistuja kirjoja, kuten *Suomalainen ruusukirja*, *Suomen ruusut*, *Palavarakkaus ja särkynytyydän*, *Suomalainen perennakäsikirja*, *Suomalaiset perinnikasvit* ja *Pionit*.

Tunnistuksen apuvälineenä voi käyttää verkosta löytyviä kasvisivustoja, kuten Helsingin yliopiston kanssa yhteistyössä kehitetty *Luontoportti*-sivusto ja Ruotsin Luonnonhistoriallisen museon (Naturhistoriska riksmuseet) tekemä *Den virtuella floran*. Helsingin yliopiston Luonnontieteellisen keskusmuseon ylläpitämä Kasviatlas eli Suomen putkilokasvien levinneisyyskartasto antaa kuvan kunkin kasvilajin levinneisyydestä Suomessa.

4.2.2 Herbaarionäytteet ja niiden käsittely

Herbaarionäytteillä tarkoitetaan kuivattuja kasvinäytteitä, jotka on kerätty kasvin tunnistamista ja dokumentointia varten. Kasvinäytteeksi kannattaa kerätä kokonaisia, ehjiä, tavallisesti kasvaneita kasviyksilöitä juurineen sekä kasvista kukkivia että hedelmäisiä oksia. Monet puutarhakasvit ovat niin suuria, ettei juurineen kerääminen ole käytännössä mahdollista. On myös hyvä muistaa, että juurineen kerättävien, puuvartisten ja istutettujen kasvien näytteiden keräämiseen tulee aina olla maanomistajan

lupa. Näytteiden keruu ei saa myöskään vaarantaa kasvustoja ja rauhoitetuista kasveista näytteitä ei saa kerätä.

Kasvi asetellaan huokoiselle paperille niin, että kasvin lehdet ja kukat ovat niille luonteenomaisesti levällään ja muutamista lehdistä käännetään lehden alapinta esille. Pitkät kasvit taitellaan varovasti paperin ylä- ja alalaidasta katkaisematta kasvin vartta. Kasvinäytteet voidaan kuivata levyjen ja niiden väliin aseteltujen sanomalehti- tai imupaperien välissä. Levyn päälle voi laittaa painoksi kiviä tai painavia kirjoja. Kasvinäytteiden yhteyteen kirjoitetaan etiketti, josta käy ilmi kasvin ja kerääjän nimi, kasvin keräysnumero, löytöpaikka ja -päivämäärä sekä kuvaus kasvuolosuhteista.

Kasvimuseoilta voi saada apua herbaarionäytteiden tunnistamisessa. Näitä ovat Helsingin luonnontieteellisen keskusmuseon kasviyksikkö, Turun ja Oulun yliopiston kasvimuseot, Kuopion luonnontieteellinen museo ja Keski-Suomen luontomuseo. Kasvimuseot toivovat näytteitä vaikeasti määriteltävistä tai muuten erityisistä kasveista.

Kuva: Merja Hartikainen/MTT

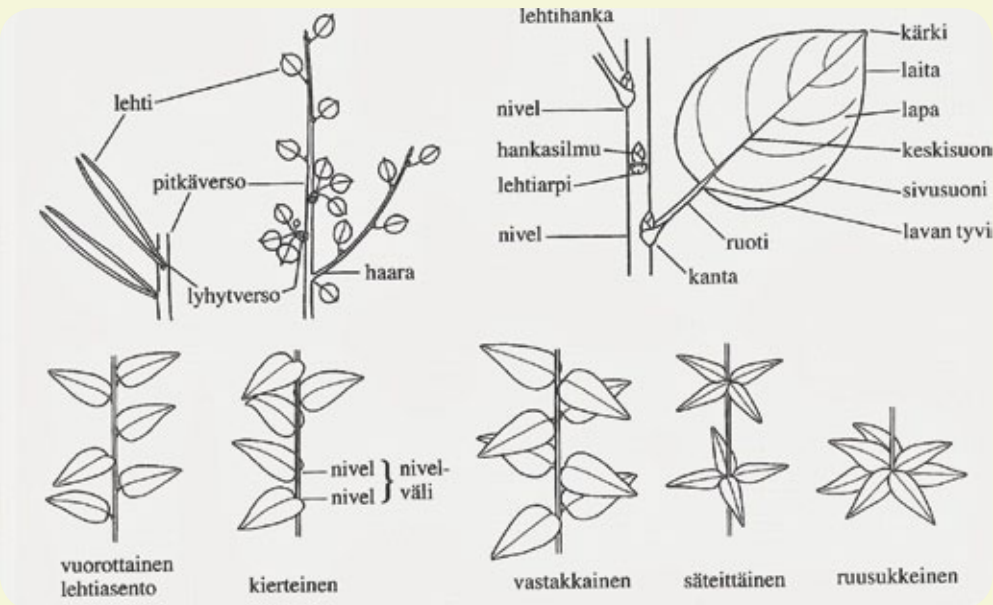
Kasvikunnan taksonominen järjestelmä

Kasvin tunnistamisessa on oleellista tuntea taksonomisen järjestelmän perusteet. Kasvit on järjestetty sukulaissuhteiden mukaisesti ryhmiin. Perusyksikkö on laji (species). Laji koostuu toistensa kaltaisista yksilöistä, joiden välillä ei ole selviä risteytymisen esteitä. Lajien välinen esteetön risteytyminen on puolestaan harvinaista. Lajikkeet, kasvin muodot (forma, f.) ja varitaatit (var.) ovat lajin sisäistä muuntelua.

Rakenteeltaan samankaltaiset lajit kuuluvat samaan sukuun (genera). Osassa sukuja kasvit on ryhmitelty alasukuihin tai sektioihin. Suvut ovat edelleen ryhmitelty heimoihin, heimot lahkoihin, lahkot luokiksi ja luokat kaariksi. Kasvikyltissä on usein nimetty kasvin suomenkielisen nimen lisäksi kasvin tieteellinen lajike-, laji-, suku- ja heimon nimi. Kasvin tunnistamisen kannalta suku ja laji ovat tärkeimmät. Luonnonvaraisista kasveista ja kaikista viljellyistä lajeista ei lajikkeita ole jalostettu eikä esimerkiksi värimuotoja ole syntynyt.

Määrittysoppaan käyttö

Tuntemattomasta kasvista voi määrittysoppaiden alussa olevan yleismäärittyskaavan avulla päätellä, mihin sukuun tai heimoon kasviyksilö kuuluu tai ainakin, mitä vaihtoehtoisia sukuja on. Yleismäärittyskaava johdattaa kunkin kasvisuvun yleisiä ominaisuuksia esittelevälle sivulle. Tämän yhteydessä on lajin tunnistamiseksi määrittyskaava. Lajeista ja kunkin yleisimmistä muodoista on omat kuvauksensa.

Piirros: Marja Koistinen. Lähde: Hämet-Ahti, L. ym. 1998, s. 621.

Kasvin tunnistaminen

Useimmiten on helppo tunnistaa, mihin sukuun löydetty perenna tai pensas kuuluu. Tällöin kasvin lajin tunnistamiseen eli esimerkiksi mikä ruusu on löytynyt, tarvitaan määritysoppaita ja tästä kasviryhmästä kertovia kuvateoksia. Kasvin tunnistamisessa on hyötyä havainnoista kasvien eroavaisuuksista lehdistä, varressa, kukinnoissa tai hedelmissä. Jopa juurista voidaan saada lisätuntomerkkejä ja varmistusta määrittämiseen. Tuntomerkkejä kannattaa valokuvata ja kirjata sanallisesti ylös.

Kasvien ulkoisista tuntomerkeistä käytetään kasvitieteellistä sanastoa. Oppaiden ja kasvioiden alussa tai lopussa on käsitteiden selvitysosa, joka sisältää kasvirakenteiden ja muotojen nimitykset, määritelmät ja piirroksot. Tähän osioon kannattaa tutustua huolellisesti ja käyttää sitä kasvikuvausten ”sanakirjana”, kunnes käsitteet tulevat tutuksi. Vaikka kasvin tunnistaminen voi aluksi tuntua vaikealta, siitä voi tulla seikkailu, jonka aikana voi ihailia luonnon rikkautta synnyttää kasvien tarkoituksenmukaista muotojen kirjoa ja vivahteikkautta.

Viljeltyjen kasvien lajikkeita on paljon ja lajikkeiden tunnistaminen vaatii harjaannusta ja kokemusta. Lajikkeen määrittämiseen saatetaan tarvita useita asiantuntijoita, koska sekä luonnonvaraisten että istutettujen kasvien lajiston tuntemus on vaativa tehtävä. Suurelta osin perinnekasvilajit ovat tunnistettavissa määritysoppaiden ja värikuvakasvioiden avulla. Ja vaikka kaikkia kasveja ei tunnistettaisikaan, saman lajin vaikkapa valkonarsissien erilaisten muotojen kerääminen on arvokasta työtä viljeltyjen kasvikantojen ja niihin liittyvän kulttuurisen tiedon säilymiseksi Suomessa.

Vasemmassa kuvassa keskellä idänvirpiangervo, jonka lehdet kiinnittyvät oksaan vuorotellen (vuoroittainen lehtiasento) kun taas oikeanpuoleisessa kuvassa lumimarjapensaassa lehdet ovat vastakkain. Sama asia on piirretty viereiseen kaavakuvaan. (Kuvat: Merja Hartikainen/MTT)

4.3 Hedelmäpuiden lajiketunnistus vanhassa puutarhassa

Kun vanhan puutarhan hedelmäpuita ryhdytään tunnistamaan, ensimmäinen työ on luetteloida puut (esim. excel-taulukkoon). Jos hedelmäpuita on kymmeniä, kannattaa ripustaa puuhun numero tai nimilappu puuyksilöiden tiedon hallitsemisen helpottamiseksi sekä sijoittaa ne kartalle. Kun puu on kartalla ja kasvupaikallaan numeroituna ja sillä on oma paikkansa puutarhasta laaditussa taulukossa tai tietokannassa, on mahdollista liittää jokainen saatava uusi tiedon murunen aina oikeaan yksilöön (ks. luku 5). Joskus kyseessä voi olla vain yksi ainoa omenapuu museotorpan nurkalla.

Sen jälkeen haastatellaan paikalla tai naapurustossa asuneita henkilöitä, jotka jollakin tavalla liittyvät kyseiseen puutarhaan. Heiltä kerätään muistitietoa puutarhan historiasta, kasveista, kasviyksilöistä, niiden iästä ja taustoista. Jokaisen puuyksilön historiaa pyritään selvittämään, vaikkei lajiketta pystyttäisi tunnistamaan. Toisaalta puun ajoittaminen tiettyyn aikaan auttaa myös lajikkeen selvittämistä. Kannattaa etsiä mahdollisia istutuskarttoja, muistiinpanoja, taimien tilausluetteloita, kaikkea mahdollista kirjoitettua tietoa, mikä antaa viitteitä siitä, mitä lajikkeita puutarhassa voi olla.

Kirjallisuudesta etsitään lajikekuvauksia, joihin puutarhan hedelmäpuita verrataan. Vanhemmissa hedelmäpuita käsittelevissä kirjoissa on tarkkoja sanallisia kuvauksia

hedelmäpuista ja niiden hedelmistä. Näitä vanhoja kirjoja on vaikea saada muualta kuin antikvariaateista. Sen sijaan uudempia kirjoja on myynnissä, mutta niiden esittelemä lajikevalikoima on pienempi. Uudemmissa kirjoissa hedelmistä on värikuvia. Eduksi on, jos on mahdollisuus verrata hedelmiä tunnettuihin lajikkeisiin jossakin lähistön hedelmätarhassa.

Usein syksyisin järjestetään myös taimimyy-mälöissä tai puutarhanäyttelyissä tilaisuuksia, joissa asiantuntija on tunnistamassa omenalajikkeita. Hedelmiä voi myös lähettää asiantuntijoiden arvioitavaksi. Lajiketunnistuksen varmentamiseksi joudutaan joskus turvautumaan laboratoriomenetelmiin (geneettiseen tutkimukseen). Osa lajikkeista voi silti jäädä tunnistamatta. Tällä hetkellä ei ole olemassa lajikkeiden tunnistuspalvelua, josta saisi täsmällisen vastauksen. Lajikenimen puuttuminen ei vähennä hedelmäpuiden merkitystä ja arvoa museopuutarhassa. Lajikenimi saatetaan selvittää myöhemmin. On hyvä pitää asiaa esillä eri yhteyksissä, tiedon saattaa saada joskus hyvinkin odottamattomalta taholta.

Kaikki vanhan puutarhan hedelmäpuut eivät välttämättä ole lainkaan lajikkeita. Ne voivat olla siemenestä kasvatettuja, perusrunkoksi tarkoitettuja tai tarkoituksella kylvettyjä uuden omenapuun saamiseksi. Silloin niillä ei ole lajikenimeä, mutta ne ovat tärkeitä todistuskappaleita suomalaisen lajikeiston syntyajoista.

Kaikki saatava tieto kirjataan kasviyksilön omaan taulukkoriviin. Sitä mukaa kun puu saa lajikenimen tai todetaan siemenpuuksi, tieto yhdistetään oikeaan kasviyksilöön.

Omenan lajike voidaan saada selville vertailemalla hedelmien muotoa.
(Kuva: Hilma Kinnanen/MTT)

Kuusiston hedelmätarhan lajiketunnistuksen vaiheet

Kuusiston puutarhan puiden dokumentointi aloitettiin kartoittamalla ja paikantamalla kaikki puuvartistet kasvit. Hedelmäpuut numeroitiin yksilöittäin. Sen jälkeen aloitettiin lajiketunnistus.

Vanhoja istutuskarttoja ei ollut käytettävissä, mutta jonkin verran oli etukäteistietoa joistakin lajikkeista aikaisempien tunnistusten perintönä. Itsestään kylväytyneet, sopimattomassa paikassa olevat hedelmäpuut poistettiin. Samoin liian tiheässä olevista, mahdollisesti joskus tarkoituksella kylvetyistä omenapuista poistettiin kelvottomimmat myöhemmin puutarhan kunnostuksen yhteydessä. Hedelmätarhassa on lisäksi kaksi erityisen komeaa vanhaa koristeomenapuuta, jotka ovat mahdollisesti siperianomenapuita (*Malus prunifolia*) tai sen risteymiä, todennäköisesti siemenestä kasvatettuja eikä siis lajikkeita. Nämä vanhat koristeomenapuuat säilytettiin huolimatta siitä, ettei niitä voitu tarkasti määrittää edes lajina.

Kaikista puista kerättiin näytehedelmiä ja verrattiin niitä tunnettujen lajikkeiden hedelmiin. Tavallisimpien lajikkeiden jäljille päästiin näin. Hedelmiä verrattiin myös alan kirjallisuuden antamiin lajikekuvauksiin. Yllättäen saimme myös Ruotsista asiantuntija-apua. Joidenkin lajikkeiden kohdalla turvauduttiin geneettisiin tutkimuksiin. Hedelmän ulkomuodosta tehtyä lajiketunnistusta tarkistettiin hedelmäpuun nuorista lehdistä eristetystä DNA:sta ajetusta analyysistä. Lopulta omenapuista vain kaksi jäi nimeämättä. Samoin kävi puutarhan vanhimmille päärynäpuille. Luumuista ja kirsikoista ei saatu lajiketietoa, ja luultavasti ne eivät olleetkaan varsinaisia lajikkeita, vaan tiettyjä maatiaistyyppisiä, joita Suomessa on pääasiassa aikaisemmin viljelty.

Todennetut lajikenimet yhdistettiin kartan numerointiin, jolloin kartasta voi nähdä, missä mikin lajike puutarhassa sijaitsee. Kaikkien hedelmät, kukat ja rungot valokuvattiin. Niistä laadittiin esite, jonka avulla vierailija voi omatoimisesti tutustua Kuusiston kartanon 55 omenapuun, 8 päärynäpuun ja kirsikoiden lajiketietoihin (ks. www.mtt.fi/kasvigeenivarat).

Asiantuntija voi tunnistaa omenalajikkeen hedelmästä.
(Kuva: Maarit Heinonen/MTT)

4.4 Kasvien valitseminen museopuutarhaan

Kun vanhan puutarhan kasvillisuutta täydennetään tai uutta puutarhaa rakennetaan tai täydennetään, on tehtävä perusteltuja valintoja. Nämä pohjautuvat puutarhan aihe-alueen tuntemiseen. Lähtökohtana ovat kasviinventoinnit ja historialliset selvitykset. Kun Helsingin kaupunginmuseon Työväenasuntomuseon yhteyteen perustettiin historiallinen kukkapenkki, joka tutustuttaa Helsingin puutalopihojen perinteisiin koristekasveihin 1800- ja 1900-lukujen vaihteessa, kasvivalinta perustui 1970–1980-luvuilla tehtyihin vanhojen työläispihojen kasvi-inventointeihin Helsingissä, Turussa ja Tampereella. Kohteesta kerrotaan verkkojulkaisussa *Työläispihojen kasveja*.

Hienointa on, jos valitut kasvit kerätään museoon sen omalta paikkakunnalta ja valitaan iältään vanhoja kasvilajeja ja -lajikkeita ja niiden historiaa dokumentoidaan. Vanhat valokuvat edellisistä sukupolvista juuri saman kasvin äärellä antavat syvyyttä dokumentointiin ja museon kerrontaan. Uuden museopuutarhan kasvit voivat edustaa nimenomaan paikan tai alueen, esimerkiksi talon, korttelin, kunnan tai maakunnan kasvillisuutta tai jotakin teemaa, kuten pappilan yrttejä. Museon toiminta-alue on voinut olla merkittävää omenien viljelyaluetta, jolloin paikkakunnan vanhat omenalajikkeet voivat olla museon keskeisimmät esittelykasvit. Museon kasvillisuus voi edustaa myös tiettyä aikakautta.

Kun museaalinen peruseriaate kasvillisuuden valitsemiseksi on selvinnyt, on hyvä päättää kerättävien kasvien valintakriteereistä. Ruotsin kansallinen kasvigeenivaraohjelma (Programmet för odlad mångfald, POM) ottaa vastaan ainoastaan kasveja, joiden riittävä ikä on dokumentoitu. Tämä tarkoittaa sitä, että kasvista pitää olla jokin varma tieto, esimerkiksi valokuva, kirjoitettu tieto tai muu varma tietämys kyseisen kasvin (kasviyksilö tai lajike) olemassaolosta ennen vuotta 1940. Toisen maailmansodan jälkeen

ja varsinkin 1960-luvulla kasveja alkoi olla yhä enenevässä määrin saatavilla puutarhamyymälöissä. Siksi dokumentointivaatimus ja ajallinen määrä varmistavat kerätyn kasvin iän ja kasvigeenivarallisen arvon.

Vaikka museopuutarha olisi uusi, siellä kasvavat kasvit ovat arvokkaita, kun ne ovat vanhoja kantoja ja ne on kerätty huolellisesti. Niihin liittyvät dokumentit, tarinat ja muistot sekä lajikkeiden yleiset ominaisuudet ja käyttötavat antavat mielenkiintoisen ja vahvan perustan kasvien esittelemiseen.

Kirkkoherra Kaarlo Haavion pappilan puutarha oli Yläneellä ylivertainen kauneudessaan ja koristekasvien lajirunsaudessa. Jo 1910-luvulla hänellä oli komeita kukkapenkkejä, marjapensaita ja hedelmäpuita. Monet näistä kasveista löytyvät puutarhasta tänäkin päivänä. (Kuva: Anselm Laakso/Yläneen kotiseutuyhdistyksen kokoelmat)

5 Kasvien dokumentointi

5.1 Kasvien historia ja tarinat talteen

Paikkakunnan historiantuntemus antaa dokumentointityölle hyvän perustan. Tässä ovat paikalliset tietolähteet kullan arvoisia. Tietämystä suomalaisesta puutarhahistoriasta ja täkäläisistä perinnekasveista kannattaa myös kartuttaa, jotta osaa verrata ja suhteuttaa omaa erityiskohdettaan muihin. Paikkakunnan puutarhojen historiaan löytyy lähteitä esimerkiksi pitäjänhistorioista, muistelmateoksista ja sukukirjoista. Kenties museon arkistossa on valokuvakokoelmia ja talojen historioita. Taloissa ja aikaisemmillä talon asukkailla saattaa olla tallella valokuvia puutarhasta sekä karttoja ja suunnitelmia kasvitietoineen. Kotiseutuarkistosta ja yhdistysten arkistoista voi löytää tietoja järjestetyistä puutarhakursseista, neuvontatöinnästä, koulupuutarhoista ja muista vastaavista toiminnoista ja tapahtumista.

Paikkakunnan taloissa, puutarhoissa ja arkistoissa kannattaa siis vierailla ahkerasti. Museo voi järjestää myös yleisötilaisuuksia, joissa esitellään museopuutarhan kasveja ja kerätään samalla yleisöltä tietoa kasvien esiintyvyydestä paikkakunnalla.

Museon ympärillä olevan vanhan puutarhan ja sen kasvien historiaa voidaan selvittää samalla, kun selvitetään paikan historiaa

ylipäänsä. Jos taas museon rakennukset ovat paikalle siirrettyjä, selvitetään myös niiden alkuperäisten paikkojen historiaa. Siirrettyjen rakennusten ympärille voidaan istuttaa niiden aikaisemmasta pihapiiristä löytyneitä vanhoja kasveja. Jos taas perustetaan näytekasvitarha (paikallinen kasvikoelma) kertomaan ylipäänsä paikkakunnan perinnekasveista, jokaisen yksittäisen siirretyn kasvin historia ja tarinat on selvitettävä erikseen.

Perustiedot museolle lahjoitettujen kasvien viljelyhistoriasta saadaan haastatteleamalla huolellisesti kasvien lahjoittajia. Myös lahjoittajien naapureilla saattaa olla lisätietoa paikallisista kasveista. Museon, joka voi olla entinen kartano tai kunnantalo ympäristöineen tai osa ruukin miljöötä, vanhan puutarhan kasveista voi haastatella paikan aikaisempia käyttäjiä, asukkaita, työntekijöitä ja naapureita. Vanhat valokuvat ovat tärkeitä todisteita paikan kasvilajeista ja niiden kasvupaikoista. Vanhoissa valokuvissa poseerataan usein pihapiirin merkittävimpien kasvien edessä. Valokuvat tukevat muistamista, niistä voidaan tunnistaa kasveja ja ne voivat ilmentää myös kasvien merkityksiä.

Vanhasta kasvista kirjataan tietoja sen historiasta (kuka tuonut, mistä tuotu tai hankittu,

Yläneläisen kauppiaan 1930-luvulla laaditusta puutarhasuunnitelmasta on jäljellä tämän piirrustuksen lisäksi myös tarkka kasvikartta ja kasviluettelot. (Kuva: Hanna-Leena Kaihola)

Hirvipolun isännän kessupeltoon on kuvauskesänä istutettu aivan muita hyötykasveja. Ryvässipulit ja punajuuret alkavat olla korjuuvalmiit. Emännän perennapenkissä kukoistaa rehevä päivänliilja. (Kuva: Anselm Laakso/Yläneen kotiseutuyhdistyksen kokoelmat)

milloin tuotu puutarhaan, kuka kylvänyt, mitä tietoa on kasvin vielä varhaisemmista vaiheista), sen viljelystä ja käytöstä, kasvin paikallisista nimityksistä ja kasviin liittyvistä muistoista. Muistetaan kirjata ylös myös tietojen antaja. Kasvupaikan tai tilan historia voi myös valaista kasvin historiaa.

Tietojen kerääjälle tulee tutuksi kasvien kulkeutuminen paikkakunnalla talosta toiseen. Yksittäisten kasvien historioista muodostuu osa koko paikkakunnan puutarhojen historiaa. Useista taloista löytyy samaa kantaa olevia kasveja. Kasvit leviävät kylissä naapurilta toiselle ja sukulaisten kesken laajemmallekin. Miniäksi tuleva tuo mukanaan uuteen kotitaloonsa lapsuuden kodin rakkaan kasvin tai kasvi kulkeutuu Karjalasta evakkona uuteen asuinpaikkaan. Entiset torpparit ovat vaalineet kartanon hävitetyn puutarhan kasveja. Paikkakunnan puutarhojen historiasta

karttuu yleistä tietoa, joka olisi arvokasta tallettaa omaksi aineistoksi museon arkistoon.

Eri tavoin kerätystä tiedosta, kuten haastattelusta, kannattaa laatia myös kirjalliset raportit ja merkitä huolellisesti, mistä kukin tieto on saatu. Raportit liitetään museon arkistoon. Näin saadaan pysyvä museopuutarhan historian tietopohja, eikä olla suullisen tiedon ja yksilöiden muistin varassa.

Museon kasvien dokumentointi on parhaimmillaan jatkuvaa. Kasvien historia voi täydentyä osana museon toimintaa vuorovaikutuksessa ylläpitäjien, asian omakseen tuntevien, eri alojen asiantuntijoiden ja vierailijoiden kanssa. Kasvit voivat olla monenlaisen kiinnostuksen kohteina, jolloin niistä on mahdollisuus saada yhä uudenlaisia tietoja. Kaikki tämä rikastuttaa museopuutarhaa.

5.2 Alkuperäinen kasvupaikka ja paikka museopuutarhassa

Jos museon puutarhaan halutaan kerätä monipuolisesti paikkakunnan puutarhahistoriasta kertovia kasveja, kannattaa kasveja inventoida mahdollisimman laajasti eri puolilla kuntaa ja valita vasta tämän inventoinnin jälkeen museon puutarhaan siirrettävät kasvit. Mitä useammasta kylästä ja puutarhasta kasvit ovat kotoisin, sitä edustavammaksi ja mielenkiintoisemmaksi kasvikokoelma muodostuu etenkin paikkakunnan asukkaiden kannalta. Löydetyistä kasveista on hyvä kirjata tärkeimmät tiedot, jotta niihin voidaan myöhemmin tarvittaessa palata.

Varsinainen museopuutarhan dokumentointi tehdään siirrettävistä kasveista. Tällöin kirjataan alkuperäisen kasvupaikan osoite ja yhteyshenkilön tiedot. Sen lisäksi kuvataan tilan tai kasvupaikan luonne (esim. hoidettu puutarha, autio talo, luonnonvarainen kasvupaikka) ja kasvin tarkka sijainti, maaston kasvuolosuhteet ja kasvuston koko. Kasvi valokuvataan alkuperäisellä paikallaan ja dokumenttiin liitetään tieto kasvin siirtöpäivästä.

Kasviyksilöiden tunnistaminen museopuutarhassa vielä vuosienkin kuluttua perustuu huolelliseen dokumentointiin sekä paperilla että puutarhassa. Istitussuunnitelmat elävät, ja kun kasveja löytyy lisää, joillekin varattu tila ei riitä tai ilmenee muita muutostarpeita. Hyvä ja ajan tasalla oleva dokumentointi auttaa näissäkin muutoksissa.

Kasvista muodostettavaan kirjalliseen dokumenttiin merkitään kasvin paikka, esimerkiksi penkin nimi ja tarkempi kuvaus paikasta penkissä. Penkistä tai puutarha-alueesta on hyvä lisäksi piirtää kartta, johon merkitään kasvien sijainnit. Kartta voi olla käsin piirretty tai tietokoneohjelman avulla laadittu.

Jokainen puutarhan kasviyksilö tai kasvusto saa oman tunnisteensa. Tunniste on numero tai muu koodi, joka vastaa museoesineen arkistonumeroa. Tunnisteen avulla kasvin nimi, siirrettyjen kasvien alkuperäinen kasvupaikka ja muu dokumentoitu tieto on aina selvitetävissä.

Kasvien yksilöintiin tunnisteella tarvitaan selkeä merkitsemiskeino. Puutarhaliikkeen myyvät muovisia kasvien merkintätik-

Korpelan torpan rakennukset ovat hävinneet 1960-luvulla. Villiintyneessä pihapiirissä kasvaa akileija tiilenpaloista kootussa ruukussa. (Kuva: Anja Koskela)

Metallilevystä on leikattu ja taivutettu noin 3 cm leveä ja 60 cm pitkä tunnistekyltti, johon on lyöty kasvin numero. (Kuva: Anja Koskela)

Koriin on kerätty kahdenlaisia kasvikylyttien ruostumattomasta teräksestä tehtyjä nimi-laattoja: Osaan kasvitieto on tulostettu ilkevaltakelvolliselle tarralle ja osaan lasermerkattu suoraan metallille. Kylteissä on nimitiedon lisäksi kasvitunniste (kyltin oikea yläkulma) ja kasvin keräyspaikka sekä kasvigeenivaralinen merkitys (karkulainen/kasvigeenivara/kartanopuisto) kyseisessä puutarhassa (kyltin alalaita). (Kuva: Merja Hartikainen/MTT)

kuja. Istutusvaihetta varten sellaisia voi leikata esimerkiksi viilipurkista. Kasvupaikalle tarvitaan pysyvää käyttöä varten kuitenkin järeämpiä, esimerkiksi metallilevystä leikattuja kylttejä. Tunnistekylyttien on oltava riittävän leveitä, jotta niihin voidaan joko painamalla tai lyömällä tai muilla keinoin merkitä selvästi ja pysyvästi kasvin tunniste. Pituutta niissä on oltava sen verran, että ne voidaan upottaa tukevasti maahan ja siitä huolimatta ne erottuvat kasvustosta.

Kasvien nimet kiinnostavat yleisöä. Varsinaisen kasvin nimikylytin voi tehdä monenlaisesta materiaalista. Kyltin laattaosa, johon nimitieto tulee, voi olla esimerkiksi puuta, muovia, metallia tai vaikkapa läpinäkyvää pleksiä. Kyltti voi olla myös jokin pieni esine tai kivi, johon kasvin nimi on kirjoitettu tai kasvin nimitieto voidaan liittää muihin paikalla oleviin rakenteisiin. Ratkaisussa kannattaa huomioida

Pukkilan ryytimaan kasvien metalliset nimikylytit on maalattu ja ne otetaan talveksi varastoon. (Kuva: Maarit Heinonen/MTT)

se, että irralliset nimikyltit voivat siirtyä paikoiltaan ja toisaalta kasvien paikka voi muuttua niiden levitessä alkuperäisestä istutuspaikastaan toisaalle.

Kasvin nimitieto voidaan kaivertaa, painaa tai merkata laserilla suoraan metallille tai muoville tai tulostaa säänkestävälle tarhalle. Materiaalia valitessa kannattaa miettiä, kuinka näkyviä kylteistä halutaan ja samoin sitä, voisiko kyltin rakentaa niin, että se

on mahdollisimman helppo itse tulostaa ja uusia. Kasvin nimikyltin varren on hyvä olla sellainen, että se on helppo painaa tukevasti maahan. Sen voi tehdä vaikkapa ruostuneesta kierrätysmetallista tai puusta. Kyltissä kerrotaan tavallisesti kasvin suomalainen ja tieteellinen nimi. Siinä voidaan kertoa myös kasvin kansanomainen paikallinen nimi ja keräyspaikka tai muuta paikallisesti merkittävää tietoa.

5.3 Kasvitiedon järjestäminen

Kasvista ja sen historiasta koottu tieto talletetaan museon omaan järjestelmään. Kasvikohhtaisten tietojen tallettaminen on tärkeää, koska kasvustot muuttuvat ja hoitajat ja kertojat vaihtuvat.

Uuden museopuutarhan kasveista dokumentoidaan jokaisen kasviyksilön (kasvikannan) menneisyys ja seurataan sen elämää museopuutarhassa. Vanhassa puutarhassa dokumentoitavat kasvit valitaan kasvi-inventoinnin pohjalta ja niistä kirjataan kasvien ominaisuuksista ja historiasta löytyneet asiat.

Tietokoneelle tiedot voi kirjata taulukkomuodossa. Käsini kirjattaessa valmiiden lomakkeiden käyttö on helpointa. Varsinkin jos kasveja on paljon, atk-sovellus helpottaa työtä ja mahdollistaa tietojen monipuolisen käytön. Yläneellä on kokemusta tätä tarkoitusta varten kehitetystä tietokantaohjelmasta.

Käsini ylläpidettävä tai taulukko-ohjelmaan laadittava museopuutarhan kasvien dokumentaatio voisi jakaantua kahteen tai kolmeen osioon tai taulukkoon:

- Ensimmäiseen kirjataan kasvin perustiedot: nimitiedot (suomalainen, kansankäyttämä ja tieteellinen nimi, mahdollinen lajikenimi) ja annettu tunniste, mistä kasvi on peräisin (löydetty, syntynyt, siirretty, hankittu, saatu) ja millaiselta kas-

vupaikalta. Kirjataan kasviin liittyvät tarinat ja muistot. Voidaan kirjata myös kasvilajin (mahdollisen lajikkeen) yleistä historiaa.

- Toinen taulukko tai osio sisältää kasvin paikkatiedon sekä istutukseen ja hoitoon liittyviä asioita. Siihen kirjataan istutuspäivä ja istutettujen yksilöiden lukumäärä, sijainti puutarhassa sekä sen mahdolliset muutokset. Vanhassa museopuutarhassa, jossa kasvit ovat kasvaneet vuosikymmenien ajan, ei tarkkoja istutustietoja ole saatavilla. Siinä tapauksessa myös arvio siitä millä vuosikymmenellä kasvi on istutettu, on tärkeä tieto. Lisäksi jos saadaan selvitettyä kasvin istuttaja tai muita istutukseen liittyviä yksityiskohtia, kirjataan tiedot ylös kunkin kasvin yhteyteen.
- Kolmanteen osioon kirjataan kunkin kasvilajin erityiset hoitotoimenpiteet ja niiden vuosittaiset ajankohdat, kuten jakaminen, kasvin rajaus, leikkaus, tuhoisten torjunta, lannoitus ja sadonkorjuu. Tämä toimii muistilistana ja puutarhassa käsillä olevaan työlisiin tehtävistä on helppo tarkistaa, että tehtävä suoritettu. Lisäksi voi halutessaan myös päiväkirjamaisesti kirjata hoitotoimia ja havaintoja.

Kasvitarhan tiedonhallintaohjelma

Antti Kaihola, Ambitone Oy

Ohjelma on tehty Yläneen rakennetun uuden museopuutarhan tarpeisiin, mutta se soveltuu myös vanhan kasvitarhan dokumentointiin. Järjestelmä on toteutettu internet-sivustona, jossa tiedot säilytetään toisiinsa liittyvissä taulukoissa (ns. relaatiotietokanta).

Ohjelman aputaulukot:

- kasvilajit
- alkuperäiset kasvupaikat siirretyistä kasveista
- kasvimaat ja penkit

Varsinaiset työskentelytaulukot:

- havaitut kasvit
- istutukset
- hoitotoimenpiteet

Kasvilajit-taulukkoon kirjataan kasvilajien nimitiedot sekä yleisiä tietoja, kuten kasvuvaatimukset ja kukinta-ajat. Tiedot on poimittu kirjallisuudesta. Jos ohjelmaa käytäisi useampi puutarha, kasvilajitaulukko voisi olla niiden yhteinen.

Alkuperäiset kasvupaikat -taulukkoon voidaan talon/tilan nimen lisäksi kirjata osoite-tiedot, karttasijainti sekä kuvaus kasvupaikasta ja tilan historiasta. Yhteyshenkilöt kirjautuvat omaan taulukkoonsa.

Museon *kasvimaat* ja niiden *penkit* on kirjattu omina taulukkoinaan. Penkkien muodot ja sijainnit on mitattu GPS-paikannuksella, ja niitä pystyy katselemaan kartalla.

Varsinainen työskentely tapahtuu *havaitut kasvit- ja istutukset* -taulukoiden avulla. *Havaitut kasvit* -taulukkoon on kirjattu kaikki Yläneeltä löytyneet perinnekasvit. Näistä vain osa on siirretty museon näytekasvitarhaan. Saman kasvilajin havaintoja voi olla usealta kasvupaikalta. Kasvista voi olla myös useita väri- ja muita muunnoksia. Kasvilaji-tieto valitaan *kasvilajit*-taulukosta ja kasvupaikkatieto *alkuperäiset kasvupaikat* -taulukosta. Jokaiselle havaitulle kasville annetaan tunnistenumero ja kasvin ”yksilöivä nimi”. Se muodostuu tiedoista kasvilaji + muunnos + alkuperäinen kasvupaikka.

Kasvin istutus- ja hoitotiedot kirjataan istutuslomakkeen avulla *istutukset- ja hoitotoimenpiteet* -taulukkoihin. Kustakin istutuksesta kirjataan edellä mainitut tunnistetiedot, istutuspäivä, lukumäärä, penkki ja istutuksen sijainti penkissä sekä hoitotapahtumat. Kasvien sijainnit on mitattu GPS-paikannuksella, mutta ne voi valita myös kartalta, eikä paikannusta ole pakko tehdä.

Ohjelmaan on mahdollista liittää yksi tai useampiakin kuvia kasvista. Sovellus yhdistelee ja julkaisee ajantasaiset tiedot automaattisesti museon internetsivuille, ja museon kansioiden kasvikkorttien tulostaminen onnistuu suoraan sovelluksesta.

5.4 Museopuutarhan dokumentointi valokuvoin

Museopuutarhan elävä materiaali näyttyy vierailijalle kovin erinäköisenä toukokuussa kuin elokuussa. Valokuvien avulla voidaan kertoa kasvin vuotuinen elämänkierto ja siirretyistä kasveista kuvata myös kasvin tie alkuperäiseltä kasvupaikalta museopuutarhaan. Yksityiskohtaiset kuvat auttavat kasvin tunnistamisessa. Museopuutarhan internetsivuille rakennettava kasveja esittelevä nettipenkki herää eloon kuvien avulla.

Alkuperäisellä kasvupaikalla on hyvä ottaa monenlaisia kuvia. Yleiskuva kertoo, onko kasvi kotoisin hoidetusta perennapenkistä, villiintyneestä pihapiiristä vai pellon laidasta. Lähempää otettu kuva kertoo, onko siirretty kasvi osa suurempaa kasvustoa vai museopuutarhaan pelastettava yksilö.

Museopuutarhassa kasvi kuvataan kokonaisuutena, mutta lisäksi tarvitaan tuntomerkkikuvia kukasta ja muista tunnistamista helpottavista yksityiskohdista. Joistakin kasveista puutarhaan kertyy monenlaisia muunnoksia. Esimerkiksi erilaiset akileijiat ja valkonarsisit kuvataan niin, että erottavat tuntomerkit näkyvät kuvissa.

Kuvat tallennetaan museon resurssien mukaan. Museon esinekuvien tallennus-

Kasvin tunnistuksen kannalta tärkeät osat on hyvä valokuvata. Kuvassa on toistaiseksi tunnistamattoman pionin juurakoita. (Kuva: Hanna-Leena Kaihola)

menetelmä saattaa sopia myös kasvikuville. Yksinkertaisinta kuvien tallennus on, jos museopuutarhalla on käytössään kasvitietokantaohjelma. Mikäli kasveja ei ole paljon ja kaikki dokumentointi tehdään kortteille tai lomakkeille, kuvatulosteet liitetään kasvikortteihin.

Kuvatiedoston nimen avulla kuva pystytään aina liittämään oikeaan kasviin. Kuvatiedoston nimeen kirjoitetaan kasvin suomenkielinen nimi ja museokasvin tunniste. Kasvin nimi helpottaa myös kuvien etsimistä, kun kuvien määrä kasvaa.

Yläneen Vanhankartanon Mykkälän koulu toimi 1890–1920 -luvuilla. Opettajan asunnon ikkunan alla oli kukkapenkki. Kasveja on säilynyt raunioituvan koulun pihapiirissä. Portaiden vierestä löytyy kevätvuohenjuuren kasvusto. Koulun alueelta siirrettiin useita kasveja Yläneen museopuutarhan yhteen penkkiin. (Kuvat: Lea Perttinen kotialbumi ja Anja Koskela)

6 Museopuutarhan hoito

On tärkeää, että museopuutarhaa hoitavat oppivat tuntemaan puutarhan kasvillisuuden ja kasvien vaatimat kasvuolosuhteet. Puutarhaa voidaan hoitaa vanhaan malliin tavalla, joka kunnioittaa puutarhan ekosysteemiä kokonaisuutena. Tällöin ekosysteemin luonnonvaraiset ja viljeltävät kasvit sekä muu eliöstö palvelevat toinen toistaan

ja harvoin tulee tarvetta poistaa jotakin kasvia puutarhasta kokonaan. Rikkaruohoillakin on vanhaan malliin hoidetussa puutarhassa tärkeä merkityksensä ja tuholaisille etsitään luontaisia vihollisia tai kasvien tapoja torjua niitä. Museopuutarhaa voidaan hoitaa myös käyttäen nykyaikaisia menetelmiä.

6.1 Kasvien hoidon perusteet

Puutarhan hoitaminen vaatii suunnittelua ja siihen käytettävissä olevien voimavarojen keskittämistä olennaisimpiin tehtäviin. Hoidon tarkoituksena on tuottaa kasveille mahdollisimman hyvät olosuhteet kasvaa ja kehittyä, kukkia ja antaa satoa sekä selviytyä talven yli. Kasvit tarvitsevat riittävästi tilaa kasvaa, sopivan maaperän, riittävästi vettä ja valoa. Myös kasviyhdyksuntien muodostumisella on merkitystä kasvien menestymiselle. Ja ilman hoitamiseen sitoutunutta henkilöä hoidosta ei tule mitään.

Kasvillisuuden lannoittaminen on tärkeintä loppukeväästä ja alkukesästä, jolloin kasvu on voimakkaimmillaan. Mikäli puutarhalla on mahdollisuus kompostoida puutarhan eloperäinen jäte lämpökompustorissa, saadaan kasvualustaan lisättyä puhdasta humusta ja ravinteita. Kompostoiminen on kaksivuotinen prosessi. Sen toisena vuotena hajotus jatkuu jälkikompostointiastiasissa ja tarpeeksi maahan lisättyinä. Monet perinnekasvit eivät tarvitse kovinkaan paljoa typpeä, joten kompostista saatava materiaali on erittäin hyvää maanparannusainetta.

Kasvijätteen ja nurmenleikkuujätteen voi myös pilkkoa kasvien juurille katteeksi. Kasvien siemeniä sisältävät kukkavarret kannattaa katkoa huolella pois, jos kasvien ei toivota lisääntyvän kukkapenkissä. Käytettäessä keinolannoitteita kannattaa valita vähemmän typpeä sisältäviä tuotteita ja lannoite levi-

tetään mieluiten ennen sateen tuloa. Heinäkuun puolenvälin välin jälkeen typpipitoista lannoitetta ei suositella annettavaksi lainkaan, koska se kiihdyttää kasvien kasvua. Tuolloin kasvien tulisi ryhtyä varastoi- maan varteen ja juuriin vararavintoa talvehtimista varten. Sen sijaan kasveille suositellaan syyslannoitetta, sitä voi antaa elokuun lopulle asti niin pitkään kuin maa on lämmin ja juuret ottavat maasta ravinteita. Lannoittamisen lisäksi puutarhaa kalkitaan säännöllisesti.

Kasveja kastellaan erityisesti taimivaiheessa, jolloin kasvin juuret ovat vaurioituneet ja vedenotto ei ole tehokasta. Kasteluveden olisi hyvä olla lämmintä, koska kylmä kraanavesi aiheuttaa kasveille shokin. Mikäli kasvualustoista on rakennettu riittävän syvät ja kasvualustan rakenne on vettä pidättävä ja humuspitoinen, täysikokoisia kasveja ei juuri tarvitse kastella. Mikäli kasvit nuutuvat pitkän hellejakson aikana niin, että ne eivät virkkoa illallakaan ilman viilettyä, niitä kastellaan erittäin runsaalla vedellä joko illalla tai aamulla. Liian pintapuolinen kastelu nostaa kasvien juuret pintaan ja edistää näin kasvien kuivumista jatkossa. Hedelmäpuiden taimien ympärille voidaan tehdä kasteluharjanne, jonka sisällä vesi pysyy. Harjanteet täyttyy purkaa syksyllä, jotta vesi ei jäädy puun juurelle aiheuttaen juuristolle routavaurioita.

Rikkaruohojen paras torjuntatapa on käyttää puhdasta kasvialustaa ja istuttaa puiden

ja pensaiden alle maanpeitekasveja. Istutusten alla käytettävistä katteista museoympäristöön sopivimpia ovat olki ja viherkate. Katteet estävät rikkaruohojen siementen itämisen ja kasvun peittämällä maanpinnan. Rikkaruohojen poisto tarkoittaa useimmiten kitkemistä, kasvien välien haraamista tai käytävien haravointia. Käytäviltä rikkaruohoja voidaan poistaa myös puutarhatriaktoriin tai ajoleikkuriin kiinnitettävällä käytäväkultivaattorilla. Koneen piikit haraavat rikkaruohot pois juurineen ja tällöin kemikaaleja niiden poistoon ei tarvita. Lopputulos vastaa hyvin kartanopuutarhoissa tapana ollutta käytävien haravointia. Käytävien reunoja hoidetaan kanttaamalla eli terävällä lapilla suoraa linjaa pitkin poistetaan käytävän puolelle kasvaneet heinätuppaat. Näin käytävät pysyvät suorassa.

Rikkakasvien kemiallisten torjunta-aineiden käyttäminen vaatii erityistä varovaisuutta ja ammattitaitoa ja niitä ei juuri voi suositella museoympäristöissä käytettäviksi. Liekitäminen on kemikaaliton vaihtoehto, jossa kaasuliekittimellä voidaan polttaa käytävien ja kiveysten rikkaruohot.

Kun perennapenkin ja hyötykasvimaan kasvillisuus istutetaan lajistoltaan monimuotoisiksi kasvustoiksi, istutukset eivät houkuttele luokseen tuholaisia samalla tavalla kuin yksilajiset laajat istutukset. Tuholaisia, esimerkiksi liljakukkoja voidaan poimia kasveista käsin. Käsin torjuminen onnistuu, kun ollaan ajoissa liikkeellä ja tuholaisia ei ole kovin paljoa. Laimennettu mäntysuopaliuos tehoaa perennojen ja hedelmäpuiden pehmeäkuorisiiin toukkiin ja kirvoihin. Käsitteily uusitaan tarvittaessa. Täysikasvuisia puita ja pensaita ei yleensä tarvitse torjua

tuholaisilta. Tuholaiden torjuntaan on kehitetty monenlaisia torjunta-aineita. Ne ovat vaarallisia aineita myös levittäjälleen ja niiden käyttöön liittyy paljon ympäristönsuojellisia rajoitteita.

Perennojen hoito käsittää lähinnä kuolleiden varsien poiston ja perennakasvustojen jakamisen muutaman vuoden välein. Sellaisia perennoja, joilla on syvä pääjuuri, ei jaeta. Perennojen jakaminen elvyttää kasvustoja ja antaa tilaa kasvien kasvaa. Samalla saadaan uusia jakotaimia muihin istutuksiin. Korkeaksi kasvavia perennoja tuetaan tarvittaessa kesän mittaan.

Mikäli museopuutarhassa on puita ja pensaita, kannattaa tutustua näiden lajien leikkausohjeisiin. Yleensä pensaita ja puista poistetaan kuolleet ja vaurioituneet oksat, liian jyrkässä kulmassa kasvavat oksat ja pensaita vuosittain muutama vanhin oksa, jotta pensas uudistuu ja pysyy elinvoimaisena. Kulun tielle kasvavat oksat ja toisiaan vasten hankaavat oksat ovat useimmiten poistettavia. Jokaisella puu- ja pensaslajilla on sille suositeltu leikkuaika, jota kannattaa noudattaa.

Viimeisimpiä puutarhan hoitotöitä on kasvillisuuden talvisuojaus. Jänikset, rusakot ja kaniinit syövät useimpien puiden ja pensaiden kuorta, jopa piikkiset ruusut kelpaavat. Peurat ja hirvet voivat olla myös ongelmana maaseutukohteissa, joissa on runsaasti hedelmäpuita ja marjapensaita. Ainakin kaikki hedelmäpuiden taimet kannattaa suojata vähintään 120 cm korkealla ja tukevalla metalliverkolla, samoin esimerkiksi hortensiat ja japaniruusukvittenit ovat jänisten erityisherkkua.

6.2 Vanhaa omenapuuta hoidetaan varoen

Vanhan hedelmätarhan kunnostaminen aloitetaan kartoittamalla omena- ja päärynäpuiden kunto. Kuntoarviossa tarkastellaan puun rungon terveyttä, oksiston elinvoimaa, kasvutilaa ja rungon suuntautumista. Sen mukaisesti laaditaan joka puulle hoitosuunnitelma. Siinä suunnitellaan tuennan ja leikkauksen tarve sekä mahdollisen uusimisen tarve, jos puu on tietyn lajikkeen ainoa edustaja ja huonokuntoinen. Vanhaa omena- ja päärynäpuuta kannattaa vaalia, olipa se lajike tai siemenpuu. Jos puun runko on suurin piirtein terve, puulla voi olla elinaikaa vielä kymmeniä vuosia.

Vanhan omena- ja päärynäpuun hoitaminen kannattaa aloittaa poistamalla kaikki kuivu-neet tai vaurioituneet oksat. Metsän eläimet, kuten jänikset, peurat ja kauriit, ovat voineet

kaluta oksia. Myös toisiinsa hankaavat oksat vaurioittavat kuorta. Kuivia oksia voi leikata mihin vuodenaikaan tahansa. Etenkin kesäaikaan kuivat oksat erottuvat hyvin.

Omenapuu ja päärynäpuu tarvitsevat säännöllistä leikkausta, mikä pitää yllä uutta kasvua ja lisää puun elinvoimaisuutta. Suuremmat leikkaukset tehdään kevättalvella, kun kovimmat pakkaset ovat hellittäneet. Maalis-huhtikuu on yleensä hyvää aikaa leikata.

Omenapuiden on aikaisemmin annettu kasvaa huomattavasti korkeammiksi kuin nykyinen viljelytekniikka edellyttää, mutta silloinkaan niiden ei annettu kasvaa hallitsemattomasti. Jos vanhan puun korkeus alkaa lähestyä kymmentä metriä, on sitä syytä lähteä madaltamaan. Suurikokoisen puun madaltaminen ja uudistaminen on kuitenkin tehtävä varovaisesti ja vaiheittain – se on monen vuoden ponnistus.

Ensimmäisenä vuonna poistetaan ehkä yksi, se kaikkein korkeimmalle nouseva haara jonkin sivulle lähtevän oksan yläpuolelta. Seuraavana vuonna madalletaan seuraavaksi korkein haara ja näin jatketaan kunnes saadaan puu hallittavaan korkeuteen.

Isoa haaraa poistettaessa kannattaa olla erityisen varovainen, ettei runkoon tule repeämiä. Sahaa ensin painava latvaosa poikki kauempaa, jolloin lopullisesta kohdasta jää sahattavaksi vain lyhyt pätkä. Näin vaiheittain sahaamalla pystyy hallitsemaan paksun oksan paremmin. Toinen hyvä keino on sahata ensin vastakkaiselta puolelta vähän matkaa ja jatkaa sitten sahaamista poistettavan oksan toiselta puolelta. Leikkaushaava yritetään jättää mahdollisimman pieneksi mutta kuitenkin sen verran vinoksi, että siitä valuu vesi pois.

Joka kevät kannattaa myös harventaa kaikkein tiheimpiä oksakohtia. Leikkauskohta valitaan niin, että se on sopivaan suuntaan

Hoito- ja kunnostussuunnitelmaa varten vanhan omenapuun kunto tarkistetaan arvioimalla mm. rungon kuntoa, oksakulmia ja lahoisuuden astetta. (Kuva: Maarit Heinonen/MTT)

lähtevän sivuhaaran jälkeen. Puuhun ei tälöin jää oksatonta paljasta tappia. Poistettavaksi valitaan puun sisäänpäin kasvava haara. Aivan päällekkäisistä oksista poistetaan huonokuntoisin. Jos on mahdollista, poistetaan eniten varjostava oksa. Valon saaminen kasvustoon on tärkeimpiä leikkauksen tavoitteita, koska hedelmät tarvitsevat valoa kehityäkseen kunnolla.

Kevätleikkauksen yhteydessä on hyvä harjata runkoon kasvaneet sammaleet ja jäkälät pois, sillä ne ovat hyviä piilopaikkoja monien tuholaisten talvehtiville asteille. Kasvukauden alettua on hyvä myös lannoittaa, mutta sekin tehdään varovasti. Puuta ei kannata yrittää saada kovin voimakkaaseen kasvuun, sillä se heikentää usein talvenkestävyyttä. Puu ottaa ravinteita yleensä siltä alueelta, mihin oksisto ylettyy, joten ravinteita ei kannata sijoittaa aivan rungon tyvelle.

Jossain vaiheessa jokaisen vanhan omenapuun tai päärynäpuun elämä tulee väistämättä päätökseen. Huonokuntoisen puun uusimiseen pitää varautua ajoissa, sillä yksi myrsky voi kaataa puun. Erityisen tärkeää uusimisesta huolehtiminen on silloin, kun puun edustama lajike on ainoa tai harvinaisen puutarhassa. Uusiminen tarkoittaa uuden taimen kasvattamista vanhasta puuyksilöstä. Vanhassa hedelmäpuutarhassa tavoitteeksi olisi hyvä ottaa periaate, että käytetään puutarhan omaa lajikkeistoa puiden uusimisessa eikä hankita uusia taimia taimistosta.

Huonokuntoisen puun uusimiseen pitää varautua talvella. Vanhasta puusta leikataan jaloverso eli edellisen kesän kasvua oksan kärjestä. Olisi hyvä saada vähintään lyijykynän paksuinen verso, joka varastoidaan viileään, lähelle 0 °C. Tästä voidaan keväällä varrentaa uusi puu turvaamaan lajikkeen säilyminen. Useat taimistot varrentavat taimen asakkaan omasta varteoksasta ja huolehtivat alkukasvatuksesta.

Omenapuun kevätleikkaus tehdään talvihangilla leudossa säässä. (Kuva: Maarit Heinonen/MTT)

Vanhasta omenapuusta leikattu jaloverso vartetaan perusrunkoon ja siitä kasvatetaan uusi taimi. (Kuva: Hilma Kinnanen/MTT)

6.3 Luonnonmukaista hoitoa Pukkilan ryytimaan tapaan

Kun vanhoja kasveja hoidetaan perinteiseen tapaan, ei käytetä kemiallisia lannoitteita eikä uusia kasvinsuojeluaineita. Kannattaa tutustua yli sata vuotta vanhoihin viljelytapoihin, ja miettiä, mitä menetelmiä ja aineita silloin käytettiin, ja soveltaa niitä mahdollisuuksien mukaan. Pukkilan kartanon 1700-luvun tyylistä hyötykasvitarhaa on vuosien ajan hoidettu mahdollisimman luonnonmukaisin menetelmin.

Maatalousyhteisöissä muodostui aina ”luomulannoitteita”. Oli kompostia ja eläinten lantaa. Kaikki käytettiin uudelleen, kierrätettiin maanparannukseen. Maahan oli tarpeen palauttaa yhtä paljon ravinteita kuin mitä sieltä vietiin. Saippualiuos oli vahvin aine, jota tuholaisen torjuntaan käytettiin ja sekin oli sen verran hintavaa, ettei sitä turhaan tuhlatu. Kasveja kasteltiin vain tarvittaessa, kitkettiin useammin ja käsin. Maaperän hoitoon panostettiin ja vuoroviljely oli tuttua. Siemeniä tai taimia ostettiin mahdollisimman vähän. Ei siksi, ettei niitä olisi haluttu, mutta niitä oli sängen rajoitetusti myynnissä. Kasvimaan tuli pyörittää itse itseään ja tuottaa itse lisäsmateriaalinsa.

Hyönteiset ovat puutarhassa tärkeitä, eivät pelkästään pölyttäjät vaan myös kasvituholaisten luontaiset viholliset. On hyvä, jos kasvimaalla on hyönteisiä houkuttelevia kasveja. Esimerkiksi kamomilla on todellinen hyönteishoukutin. Vanha kansa uskoikin, että kamomilla hoitaa kaikkia muita kasveja.

Kasvien hoito lähtee maaperän hoidosta. Maaperän hoidon tarkoituksena on ylläpitää maan kasvukuntoa ja eliötoimintaa, kuten sienirihmastojen, aerobisten bakteerien ja muiden pieneliöiden symbioottista toimintaa. Kasvinsuojeluaineiden käyttö tuhoaa kohteensa ohella tätä maaperän pieneliöstön toimintaa. Pieneliöstön tuhoaminen herkistää kasvit taudeille ja tuholaishille ja ehkäisee kasvua.

Myös maaperän humuspitoisuuden pitää säilyä. Maaperään lisätään orgaanista ainesta, kuten kompostia tai lantaa. Maaperän bakteerikasvuston vuoksi olisi käytettävä kasvinsuojelijien, kuten naudan tai hevosen lantaa. Humus myös sitoo maa-aineksia. Maata ei saisi jättää kasvipeitteettömäksi ja alttiiksi huuhtoutumiselle. Eliöstönkään vuoksi maata ei mielellään vuosittain käännetä, vaan vain pintaa möyhennetään keväisin.

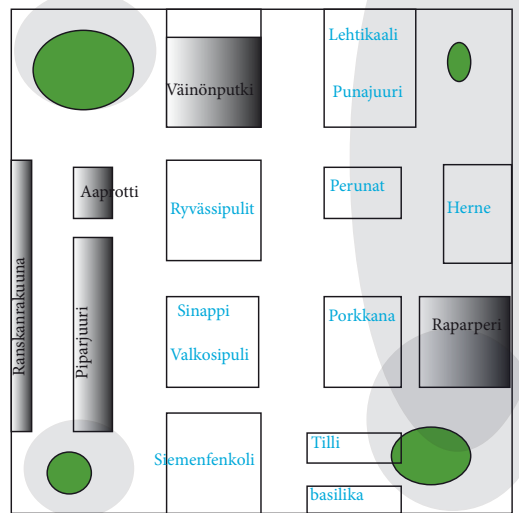
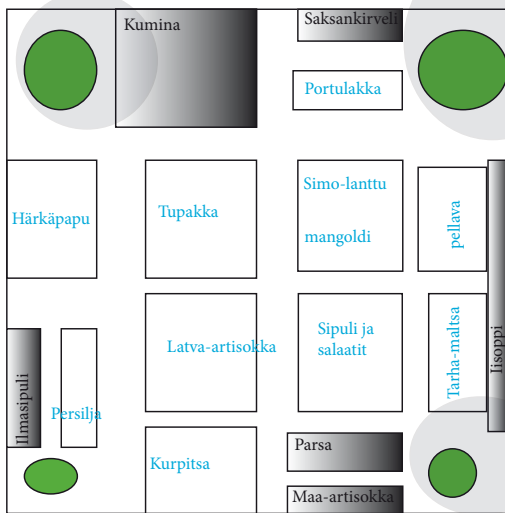
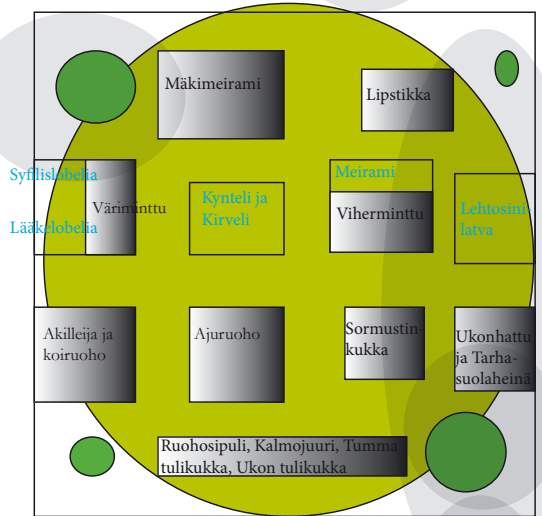
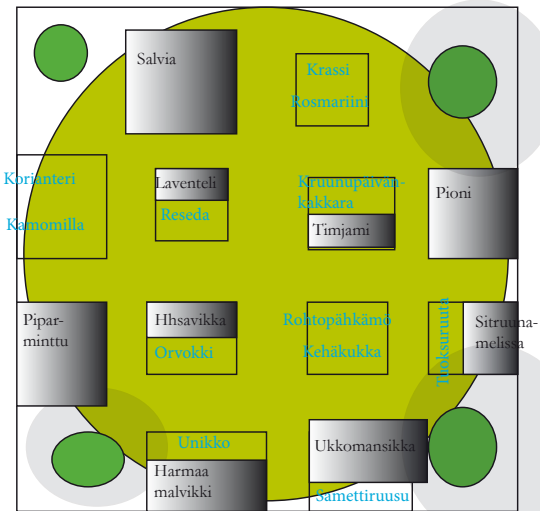

Vanhaa kasvia voi lisätä siemenistä ja pistokkaista. Kartanoissa oli kasvihuoneita, joissa saattoi esikasvattaa puutarhakasveja. Siellä voitiin myös säilyttää talven yli eksoottisia kasveja, kuten agaaveja, joita siirrettiin ruukuissa taas kesäksi puutarhaan. (Kuva: Aaja Peura)

PUKKILAN KARTANOMUSEON PUUTARHAN
ISTUTUSSUUNNITELMA, Aaja Peura 2013

Tällä värillä vuoden 2013 istutettavat
yksivuotiset kasvit

● Sreeni, pallon koko nykyisen koon mukaan
■ perenna
□ istutettava alue
● Sammal
Varjoinen alue

HUMALA-SALOT

Pukkilan ruutu puutarhan istutussuunnitelma. (Piirros: Aaja Peura)

Yksivuotisten kasvien paikkoja kierrätetään niin, ettei sama laji kasva samassa paikassa vuodesta toiseen. On hyvä, jos kasvi palaa samaan paikkaan vain kerran viidessä vuodessa tai harvemmin. Hernekasvit tuovat maahan tyypeä, syväjuuriset kasvit tuovat ravinteita syvältä maasta muiden kasvien hyödyksi seuraavana vuotena ja jotkut kasvit poistavat ei-toivottuja aineksia maasta. Kiertoviljelyssä hyödynnetään näitä ominaisuuksia. Jos ensimmäisenä vuotena maassa kasvaa härkäpapu, voi seuraavana vuonna istuttaa kasvia, joka tarvitsee paljon tyypeä. Seuraavaksi voi vuorossa olla kasvi, joka ei tarvitse niin paljoa tyypeä, mutta jättää maahan tarpeellista lehtimassaa, kuten kehäkukkia. Sen jälkeen voikin istuttaa vaikka perunaa.

Kiertoviljely vaatii suunnittelua ja kirjanpitoa useiden vuosien ajalta. Helpon tapa pitää kirjaa on piirtää pohjakartta, johon kirjataan huolellisesti vuosittain istutetut kasvit. Käsien piirrettäessä voi vuosittain käyttää uutta läpinäkyvää merkintäkalvoa.

Puutarhaa lannoitetaan kompostoituneella lannalla, lehtikompostilla tai lehtipuutuhkalla sekä kalkilla. Maata muokattaessa otetaan huomioon, mikä on tulevan kasvukauden kasvi. Peruna vaatii happaman maan, kun taas kaalit ja useimmat monivuotiset yrtit vaativat paljon kalkkia. Sipuleille on tuhka hyväksi. Punajuurta, pinaattia tai nokkosta ei saa lannoittaa lantaperäisillä orgaanisilla lannoituksilla, kun taas esimerkiksi persilja ja basilika suorastaan vaativat sitä. Kaikkea, myös kastelua, käytetään täsmätuotteena eli vain silloin ja sinne minne tarvitaan. Liiallinen kastelu huuhtoo maaperästä sen hyödyllisiä ainesosia.

Lähes kaikki kasvit erittävät jossain määrin aineita, jotka estävät toisten kasvien kasvua. Esimerkiksi mansikkaa, perunaa ja koiruohoa voidaan käyttää rajaamaan voimakkaasti leviäviä kasveja.

Hyötypuutarhan kasvien hyvinvoinnista kannattaa huolehtia, koska huonovointinen kasvi stressaantuneena erittää ympäristöönsä stressihormonia. Tämä houkuttelee paikalle tuholaisia kuten tauteja aiheuttavia sieniä, etanoita ja kotiloita. Tuholaisten ekologinen tehtävä on siivota pois sairaat kasviyksilöt, mutta paikalle tultuaan tuholaisille kelpaavat myös terveet kasvit.

Jos tuholaisia on torjuttava, käytetään kotikonsteja. Esimerkiksi piparjuuren lehdistä pitävät kirpat eivät kestä kasvin lehtien liukasta öljyistä pintaa. Kirppoja voidaankin torjua esimerkiksi rypsiöljyn ja viinan sekoitteella. Nokkosuutteella saadaan torjuttua kaalien tuholaiset ja samalla kaalit voivat hyvin saaden siitä ravinteita. Rasvaton maito tehoaa keväällä kukkia syöviin tuholaisiin. Peltokorteuute on hyvä yleistorjunta-aine. Tuhka ja kalkki auttavat sipulikärpäsiin, ylikalkitus kaalien möhöjuureen.

Pukkilan ryytimaan erikoisuutena on korttelien sammalpeite. Sammal vaatii ravinteetonta, hapanta pohjaa, ja sitä on ylläpidetty käsittelemällä keväisin ohuella puhtaalla turvekerroksella, joka hakataan karkealla harjalla sammaleen sekaan. Kesäaikaan kastellaan piimävedellä. Monetkaan rikkaruohot eivät viihdy happamassa maassa ja ne, jotka viihtyvät, nypitään käsien pois juurineen. Sammalpeitteen synnyttämismuutoksissa nypkiminen on työlästä, mutta se vähenee vuosien mittaan.

Yleensä vanhat kasvilajit ja -lajikkeet ovat sitkeitä ja vähään hoitoon tyytyväisiä. Ryytimaalla voi myös olla enemmän huomiota vaativia kasveja, jotka on suojattava talveksi lehtikatteella, kuten jotkut yrtit, tai sellaisia, jotka on nostettava vuosittain ylös maasta talvehtimaan, kuten daalijat. Myös siementen keruusta sekä juurakoiden ja perennojen jakamisesta oikeaan aikaan tulee huolehtia, jotta saadaan ylläpidettyä samaa kasvimateriaalia puutarhassa tulevinakin vuosina.

6.4 Yläneen näytekasvitarhan ja perennapenkkiön hoito

Yläneen museopuutarha hoituu yllättävän vähällä työllä. Perennapenkit (yhteensä 20 m²) ja näytekasvitarha (300 m²) rakennettiin helppohoitoisiksi. Puutarhaa tarkkaillaan jatkuvasti ja pienet hoitotoimenpiteet tehdään heti tarvittaessa. Talkoot suunnitellaan hyvin ja niihinkin on muodostunut oma rytminsä. Työhön kutsutaan tarpeellinen määrä talkooväkeä Antton Korvan kasvikerhon jäsenistä.

Kesän mittaan kasvit tarvitsevat tukea. Tuet asetellaan paikoilleen jo kasvuvaiheessa. Julkisessa puutarhassa tuennan on oltava siisti ja kasvien parhaita puolia korostava. Tukia tarvitaan paljon ja monenlaisia. Metallituet kestävät vuodesta toiseen ja kaarelliset ovat helppokäyttöisiä. Puutarhan tuet on itse taivuteltu paksusta teräslangasta ja ohuesta harjateräksestä. Hyvin korkeiden kasvien ja köynnösten ympärille on rakennettu tukihikko heinäseipäiden ja narun avulla. Penkin reunaan on taivuteltu matala tukiaita keväisestä pihlajasta vanhan yläneläisen mallin mukaan.

Museopuutarhassa kasvustot on pystyttävä pitämään erillään. Juurikankaita ja reunaanauhoja tarvitaan erityisesti istutusvaiheessa. Kun kasvustot leviävät, niitä on jouduttu rajaamaan myöhemminkin.

Kasvien metallituet ovat kestäviä ja niitä on helppo siirrellä tarpeen mukaan. (Kuva: Anja Koskela)

Vuotuinen työkierto on seuraava:

- Lumien sulettua ja maan kuivuttua kuivien kasvosien leikkaus, penkkiön siistiminen ja kalkitus. Suojaverkkojen poisto. 2–3 henkeä töissä.
- Toukokuun alkupuolella jakotaimitalkoot. Jaetaan suuret kasvustot, ruukutetaan jakotaimet myyntiin, tehdään täydennysistutuksia ja siistitään aluetta. Mullan ja kompostin levitystä. 10–15 henkeä töissä.
- Kesäkuusta elokuuhun museoon palkattu opas kastelee ja haraa tarvittaessa. Vain saman kesän istutuksia kastellaan säännöllisesti, vanhemmat istutukset vain silloin, kun kasvit alkavat nuokkua kuivuudesta.
- Kasvit tuetaan tarpeen mukaan ja tuholaiset torjutaan. 1–2 henkeä.
- Heinäkuussa rikkaruohojen haraus- ja kitkemistalkoot. Samalla puhdistetaan hiekkakäytävät. 5–10 henkeä.
- Syyskuussa jakotaimitalkoot ja täydennysistutukset kuten keväällä. Ruukutetut jakotaimet valeistutukseen talveksi kasvitarhan penkkeihin. 5–10 henkeä.
- Syys–lokakuussa kasvitukien poisto, kuivien kasvosien leikkaus. Omenapuiden ja vadelmien suojaverkot. Työkalut talvivarastoon. 2–5 henkeä.

Kuva: Airi Laine

6.5 Tekijöitä ja tarvikkeita tarvitaan

Jos museopuutarhassa on vain yksi perennapenkki, sen hoito on helppoa ja yksinkertaista. Vähänkin laajemman museopuutarhan hoito vaatii monipuolista osaamista, jota löytyy vain isommasta joukosta tai ammattitaitoiselta museopuutarhurilta. Pitkäjänteistä työtä varten tarvitaan vastuuhenkilöt. Kun puutarhanhoito perustuu vapaaehtoistyöhön, tarvitaan 3–5 hengen sitoutunut ydinryhmä, joka perehtyy museopuutarha-asiaan ja pysyy organisoimaan toiminnan. Heidän lisäksi tarvitaan vaihteleva määrä tekijöitä.

Kunnallisen museon museopuutarhassa yhteistyöstä voi ehkä sopia kunnan muiden yksiköiden kanssa. Sen sijaan yhdistysten kotiseutumuseoissa on yleensä houkuttava talkooväkeä. Talkoiden järjestäminen on mahdollista myös ammatillisten museoiden puutarhoissa. Esimerkiksi museon ystävähdistys voi toimia talkoiden järjestelyissä. Museo voi hoitaa kasvitartaansa myös yhdessä paikallisen yhdistyksen, kuten luonnonsuojeluyhdistyksen, kanssa. Toivottavaa on, että suuremmilla museoilla, joilla on huomattava puutarha tai useampia, olisi mahdollisuus palkata ympärivuotinen museopuutarhuri. Museopuutarhurin voisi palkata myös useampi museo yhdessä. Monenlainen oppilaitosyhteistyö on myös mahdollista, mutta sen varaan ei ole hyvä pohjata museopuutarhan jatkuvaa hoitoa vuosiksi eteenpäin.

Puutarhassa on kahdenlaista hoitoa: ensinnäkin tarkkailu ja pienet jatkuvat hoitotoimet (kasvien kastelu ja tukeminen, tuholaisien torjunta) ja toiseksi enemmän väkeä vaativat työt. Työvaiheet on suunniteltava ja valmisteltava, tarvittava väkimäärä on kutsuttava kokoon ja työt on jaettava.

Silloin talkoot on hyvä vaihtoehto, kannattaa ainakin kotiseutumuseoissa kutsua mukaan eri-ikäistä väkeä koululaisista eläkeläisiin, niin miehiä kuin naisia. Ennestään ei tarvitse osata puutarha-asioita. Yhä uusia ihmisiä tarvitaan, jotta mukana olevien innostus

säilyy ja kasvaa. Mukaan kannattaa pyytää myös niitä, jotka eivät vielä ole tuttuja, ja tunnistaa heidän resurssensa.

Usein vasta henkilökohtainen yhteydenotto saa ihmiset uskaltautumaan mukaan tunnettuunkin toimintaan. Julkisuus on kuitenkin tärkeää. Paikallislehdet ja paikallisradio voidaan innostaa kertomaan museopuutarhan tapahtumista. Tunnetuksi tehtyyn asiaan ihmisten on helpompi lähteä mukaan. Kutsut talkoisiin ja tapahtumiin kannattaa julkaista hyvissä ajoin museon kotisivuilla. Sähköpostilla, tekstiviestillä ja sosiaalisen median kautta tavoitetaan nopeasti ne, jotka ovat antaneet yhteystietonsa.

Hoitoon tarvitaan:

- kottikärryt
- lapio
- talikko
- rautakanki
- rautaharava
- lehtiharava
- erilaisia pitkävartisia haroja
- oksasakset
- sekatoorit (pienet oksasakset)
- istutuslapiot
- ämpärit
- kastelukannut
- vesitynnyrit
- kalkki
- kasvituet ja -narut
- rajausmateriaalit

Tunnistamiseen ja opastukseen:

- tunnistetut tai -merkit
- kasvien nimikyltit
- vuotuinen kasviansio ja sen tulostus

Alueen siistinä pitämiseen:

- puutarhakompostori
- työkaluvaja

Kun toiminta perustuu vapaaehtoisuuteen, sitouttaminen tapahtuu motivoimalla. Osallistujia motivoi päämäärätietoinen, iloinen yhteistyö, jossa oppii koko ajan uutta. Talkootarjoilu palkitsee välittömästi. Kun yhteistyö on koettu palkitsevaksi, talkoisiin tulee väkeä vastedeskin.

Talkoisiin ja tapahtumiin osallistuva vapaamuotoinen ja vaihteleva joukko kannattaa nimetä. Nimeäminen lisää yhteenkuuluvuutta sekä helpottaa tiedottamista ja joukon organisoitumista museopuutarhatyöhön. Talkoiden välillä joukko voi retkeillä ja kokoontua kasvi- ja puutarhailtoihin.

7 Tekijät ja rahoitus

7.1 Vastuuhenkilöt ja asiantuntijat

Sitoutuneisuus ja riittävät henkilöresurssit ovat museopuutarhan perustamisen ja hoidon onnistumisen tärkein edellytys. Museoalan ja paikallishistorian tuntemus on yhtä välttämätöntä kuin kokemukset puutaranhoidosta. Puutarhasta vastaavaan ryhmään tarvitaan tietysti mukaan museon tai sitä ylläpitävän yhdistyksen edustaja, vaikka perinnekasvi- ja puutarhaosaaminen tulisivat aluksi näiden ulkopuolelta. Pari, ehkä kolmekin puutaranhoidosta ja perinnekasveista innostunutta harrastajaa voi pitkälti vastata pienen puutarhan käytännön puutarhastyöstä, mutta myös museon ja sen ylläpitäjätahon täytyy olla sitoutunut. Tietokone- ja tiedotustaitoa tarvitaan varsinkin isommissa hankkeissa.

Muutettaessa vanhaa puutarhaa museopuutarhaksi tai rakennettaessa uutta puutarhaa museoon tarvitaan monenlaista asiantuntemusta. Erityisesti vapaaehtoisvoimin toteutussa museopuutarhassa on suunnittelu- ja rakennusvaiheessa hyvä saada ammattiapua. Museopuutarhassa voidaan tarvita myös myöhemmin ammattilaisen apua. Hankkeen alkuvaiheessa kannattaa ottaa ensin yhteys lähikunnan viheryksikön puutarhuriin tai vihersuunnittelijaan tai alan yksityisiin yrityksiin. Myös oppilaitokset voivat opettajien johdolla auttaa puutarhan perustamisen ja kasvillisuuden inventoinnin suunnittelussa ja toteutuksessa.

Vastuuhenkilöiden tehtäviä

Suunnittelu- ja rakentamisvaiheen tehtäviä:

- osallistuminen suunnitteluun ja asiantuntemuksen hankkiminen
- hankkeen rahoituksen järjestäminen
- lupien hankkiminen ym. hallinnolliset toimet paikkakunnalla
- työntekijöiden ja tarvikkeiden hankinta
- rakennustöiden ohjaaminen suunnitelmien mukaan
- tiedottaminen paikkakuntalaisille, medialle jne.

Dokumentointi-, hoito- ja tiedotustehtäviä:

- kasvien inventointi puutarhassa/alueella/paikkakunnalla
- kunnostus-, istutus- ja hoitosuunnitelman laatiminen
- kasvien kuulutus, valinta ja siirtäminen museopuutarhaan
- kasvien tunnistaminen ja nimeäminen
- kasvien ja niiden historian dokumentointi, puutarhan päiväkirjan ylläpito
- puutarhan hoitamisen järjestäminen ja toteutus (yhdessä talkooväen kanssa)
- tapahtumien järjestäminen (yhdessä museoväen kanssa)
- vierailijoiden opastus
- museon oppaan opastaminen puutarhanhoidossa ja vieraiden opastuksessa
- yleisötapahtumien järjestäminen

Yläneen kotiseutuyhdistyksen monitaitoiset ja vastuuntuntoiset miehet tuovat oman ammattiosaamisensa museopuutarhan hyväksi. (Kuva: Sirkku Pihlman)

Etenkin yliopistojen kasvitieteen ja maisema-arkkitehtiopiskelijat, ammattikorkeakoulujen ja ammattiopistojen hortonomi- ja puutarhuriopiskelijat tekevät opinnäytetöitä viherrakentamisesta sekä puutarhan historian ja kasvillisuuden inventointeja. Museoiden kannattaa tehdä yhteistyötä ja hankkia rahoitusta useamman puutarhan kunnostamiseen sekä jakaa resursseja ja opittuja käytännön tietoja ja taitoja keskenään.

7.2 Rahoitusta museopuutarhaan

Kun uutta museopuutarhaa rakennetaan tai vanhaa ennallistetaan, rahaa tarvitaan moniin tarpeellisiin asioihin, kuten maanparannus- ja konetöihin, kasvualustaan ja rakenteiden materiaaleihin, ellei niitä saada lahjoituksena. Valmiissakaan museopuutarhassa ei aivan rahatta yleensä selviä. Kun järjestetään hoitotalkoita ja yleisötapahtumia, rahaa kuluu esimerkiksi lehti-ilmoituksiin, talkoo- ja tapahtumatarjoiluihin, näyttelyiden materiaalikustannuksiin ja museopuutarhan ylläpitotarpeisiin.

Vastuuhenkilöiden ryhmällä tulisi olla hyvät yhteydet paikkakunnan eri toimijoihin, kuten kunnan päättäjiin ja yhdistyksiin. Varsinkin suunnittelu- ja perustamisvaiheessa tarvitaan kokemusta hankkeiden rahoituksesta ja yhteyksiä paikkakunnan liike-elämään, palvelun tarjoajiin ja mahdollisiin sponsoreihin.

Museopuutarha voi tuottaa hiukan tuloja omiin vuosittaisiin tarvitettuihin. Tapahtumapäivinä voidaan myydä museon perinnekasvien jakotaimia tai siemeniä. Museolla voi olla myös omia pysyvämpiä puutarha- tai perinnekasviteemaisia myyntituotteita, joiden tuotto käytetään puutarhan hyväksi.

Museopuutarhaan voidaan kytkeä monenlaisia maksullisia kursseja ja tapahtumia. Maksullisuus on kuitenkin omiaan rajaa-

maan kurssien käyttäjiä. Kotiseutumuseossa kannattaa suosia ilmaistapahtumia, joita voi halutessaan tukea vapaaehtoisella maksulla. Rahallinen tulos voi hyvinkin olla yhtä suuri ja ilo koitua laajemman joukon hyväksi.

Museopuutarhan huomattavampaa kehittämistä tai puutarhan perustamista kannattaa suunnitella hankkeena, jolle laaditaan selkeä hankesuunnitelma. Hankesuunnitelmassa esitetään tausta ja perustelut, hankkeen selkeä tavoite ja millä keinoin siihen edetään. Hankkeella on aikataulu, suunnitelma siitä, mitkä tahot ovat hankkeessa mukana, kustannusarvio ja rahoitussuunnitelma. Kun hankesuunnitelma on olemassa kirjallisena, sille voidaan hakea rahoitusta.

Manner-Suomen maaseudun kehittämisselityksessä tuetaan yleishyödyllisiä kehittämissuunnitelmia ja investointihankkeita sekä koulutusta ja elinkeinotoimintaa, jotka suuntautuvat maaseudun paikalliseen yhteisöllisyyden, hyvinvoinnin, viihtyvyyden ja myös kotiseututietoisuuden lisäämiseen. Tästä ohjelmasta on

mahdollista saada kunnan rahoitusta hankkeeseen. Apua hankesuunnitteluun saa alueellisilta Leader-yhdistyksiltä.

Perinnekasvit museopuutarhoissa -hankkeen rahoitus koottiin kahdesta lähteestä. Ensimmäisessä vaiheessa apuraha anottiin ja saatiin Suomen Kulttuurirahaston Varsinais-Suomen rahastolta, joka myönsi hankeesitykselle maakunnallisesti merkittävän hankerahoituksen toukokuussa 2008. Tämä rahoitus toimi niin sanottuna omarahoitusosuutena, kun hankkeelle haettiin ja saatiin kehittämishankkeen Leader-rahoitusta huhtikuussa 2009. Hankerahoituksella kustannettiin kolmen MTT:n asiantuntijan (projektipäällikön, tutkijan ja paikkatietotuntijan) työn kustannukset, tehtiin pieniä hankintoja sekä maksettiin asiantuntijoiden ja yleisötilaisuuksien kuluja.

Muutamit säätiöt ja muut tahot myöntävät apurahoja kotiseututyölle ja muulle paikalliselle kulttuuritoiminnalle.

Suomen kulttuurirahaston maakuntarahastot myöntävät apurahoja kotiseututyön ja paikalliskulttuurin sekä kulttuuriympäristön vaalimiseen liittyviin hankkeisiin. Kotiseututyöksi katsotaan mm. kotiseudun kulttuuriperinnön tallennus ja sen esitteleminen, paikallisyhteisöjen ja yhdistysten historiikit, paikalliseen kulttuuri- ja luontoympäristöön suuntautuvat hankkeet sekä aiheeseen liittyvät näyttelyt, tapahtumat yms.

Suomen kulttuurirahaston maakuntarahastoista myönnettäviä apurahoja lasten ja nuorten kulttuuritoimintaan voivat hakea mm. opettajat tai lapsi-, koululais- ja nuorisoryhmien vetäjät. Apurahoja ei myönnetä julkishallinnon tai sen budjettirahoituksen piiriin kuuluville laitoksille tai yhteisöille. Apurahoilla voidaan tukea esim. kerranviihtoa, lasten ja nuorten taide- ja tiedepäiviä, musiikki- ja teatteriesityksiä tai kuvataide- ja valokuvaprojekteja.

Alfred Kordelinin säätiö jakaa apurahoja tieteen, kirjallisuuden, taiteen ja kansanvalistuksen edistämiseksi.

Museovirasto jakaa avustuksia suomalaisen kulttuuriperinteen tallentamiseen ja tutkimukseen sekä harkinnanvaraisia avustuksia paikallismuseoille.

7.3 Pyydä apua ja kierrätä vanhaa

Tässä näkökulma on erityisesti pienen paikallisen museon, jonka toiminta tapahtuu hyvin niukoin varoin ja kevyellä hallinnolla. Isommat ammatilliset museot ja muut toimijat joutuvat usein turvautumaan raskaisiin hankehakuihin ryhtyessään toteuttamaan uudenlaisia asioita. Pienillä vapaaehtoistoimijoilla ei yleensä ole tällaiseen käytännön mahdollisuutta. Siksi tuen ja avun pyytäminen sekä kierrätys on hyvä osata ja muistaa, kun tehdään jotakin uutta ja kiinnostavaa.

Museopuutarhan rakentajat ja ylläpitäjät tarvitsevat joukkoonsa yhteisöllisen puolestapuhujan, joka ottaa museopuutarhan hyväksi aktiivisesti yhteyttä mahdollisiin tukijoihin. Tukijat, kuten yritykset, yksityishenkilöt ja kumppaniyhteisöt, sitoutetaan yhteisöllisyyteen ja museopuutarhaan. Myös kunnalta ja paikallispankilta voidaan anoa avustuksia. Rahoitus- tai tarvikeavun pyytäminen on samalla hankkeen esittelemistä, tunnetuksi tekemistä ja markkinointia. Museopuutarhan teemaan liittyviä yrityksiä voidaan pyytää mukaan sponsoreina, jolloin yritys tuodaan selvästi esille puutarhan tukijana. Sponsorin voi myös saada vastineeksi vaikkapa ilmaisen puutarhaopastuksen retkiryhmiälleen.

Lahjoittajien ja tukijoiden panostusta kannattaa nostaa esiin. Talkoolaiset eivät ehkä kaipaa julkisuutta, mutta heidän työpanostaan ja muuta vapaaehtoistoimintaa kannattaa muistaa ja muuten nostaa esiin arvostavasti. Yksityishenkilöt lähtevät lahjoittajiksi harrastuneisuudesta, kotiseuturakkaudesta ja -ylpeydestä ja ylipäänsä siksi, että hanke koskee heitä. Yhteisöllisesti

Museopuutarhaa varten voi saada lahjoituksena tai avustuksena:

- maa-aineksia, kuten savea, hiekkaa, puutarhamultaa
- karjanlantaa
- kiviainesta, kuten puutarhan rakennekiviä ja soraa käytäville
- puutavaraa puutarhan rakenteisiin, kuten viljelypenkkien laitoihin, aitaamiseen, puutarhan kalusteisiin
- sponsoriyrityksiltä alennusta tuotehintoihin kuten kompostoriin
- konetyövoimaa
- paikallispankista rahaa tarvikkeiden hankintaan
- kunnalta avustuksia ja mukaantuloa eri tavointeriaalit

arvokasta toimintaa ollaan valmiita tukemaan myös rahallisesti, kun nähdään ihmisten panostavan talkootyöhön, joka ei kuitenkaan yksinään riitä tavoitteen toteutumiseksi.

Museopuutarhassa voi kierrättää vanhoja kottikärryjä, tynnyreitä, lapioita ja haravia, kastelukannuja, rakennusten kivijalkakiviä, katujen reunuskiviä, heinäseipäitä, postilaitikoita, puutavaraa.

8 Esittele, levitä, käytä, syötä

8.1 Osaamisen ja kokemusten jakamista museopuutarhassa

Museoita on monenlaisia. Huomattava osa Suomen museoista on hoidettu vapaaehtoisvoimin. Kesäksi ehkä voidaan palkata avoimna pitäjä tai opiskelija luetteloimaan museon kokoelmaa tai uusimaan näyttelylepanoa. Joskus museo voi saada rahoitusta kehittämishankkeeseen ja tehdä jotakin aivan uutta. Pienemmässä osassa museoita on palkattua ja alalle koulutettua henkilökuntaa ja museo toimii aktiivisesti vuoden ympäri. Nämä museot ovat useimmin kuntien, säätiöiden tai valtion omistuksessa. Osa toimii paikallisesti, osalla on maanlaajuista vastuuta.

Näissä niin sanotuissa ammatillisissa museoissa kehitellään nyt tapoja, joilla näyttelyssä piipahtavista museovierailijoista saataisiin museon aktiivisempia käyttäjiä ja museon kanssa toimijoita. Museoissa halutaan tasavertaisempaa suhdetta käyttäjiin, jolloin museo oppisi yhtä lailla asiakkailtaan kuin asiakas museokäynnistään ja asiakkuudesta tulisikin osallisuutta. Samalla museon ja muun yhteiskunnan välinen raja madaltuu, ja näin saadaan jaettu hyöty ja ilo.

Näin museon toiminta ja vaikutus laajenevat luontevasti yhteiskunnassa. Puutarha voi olla museotoiminnan sellainen merkittävä osalualue, jossa museon käyttäjät saavat ja ottavat vastuuta ja osallistumisen mahdollisuuksia.

Yhdessä tekeminen ja asiantuntijuuden jakaminen on museotoiminnan luonnollinen perusta lähiseutuun keskittyvissä kotiseutumuseossa tai yksittäiseen aihealueeseen paneutuvissa erikoismuseoissa. Paikkakuntalaiset hoitavat omaehtoisesti museonsa osana kotiseutuyhdistyksen toimintaa. Eläkeläiset taas antavat asiantuntijuuttaan oman ammatilansa museon kokoelmiin ja toimintoihin.

Puutarhan ja puutarhahistorian asioissa leikkaavat monet asiantuntijuudet, harrastukset ja arjen toiminnat toinen toisiaan. Perinnekasvit ja puutarhat saavat ihmiset helposti vaihtamaan mielipiteitä, kokemuksia ja muistoja. Perinnepuutarhaharrastus mahdollistaa mitä moninaisimmat yhteiset yhteisölliset toimet. Ja tekijöitähän tarvitaan!

Tiedotusvälineiden kautta saa levitettyä tietoa museopuutarhasta ja sen kasveista. Juttuaiheita museopuutarhasta riittää. (Kuva: Maarit Heinonen/MTT)

8.2 Esittele puutarhassa

Kasvien tarinat ovat niiden esittelyn perustana. Kunkin museopuutarhan kasvit kertovat paikan ja paikkakunnan historiaa omalla tavallaan. Kasvi on kasvanut pitkään puutarhassa tai tietyllä paikkakunnalla, tietyssä talossa, ehkä nimetyn henkilön hoitamana. On ehkä tietoa, millainen oli se puutarha, jossa kasvi kasvoi. Tarina voi kertoa, miten kasvi on siirretty seuraavaan taloon ja sitä seuraavaan. Tallessa voi olla resepti, jossa kasvia on hyödynnetty. Kasvilla on ehkä ollut erityinen nimityksensä ja se on voinut olla mukana sattumuksissa. Museopuutarhaan valittu uudempaa perua oleva kasvilajike täyttää paikkansa puutarhan kokonaisuudessa kertoen esimerkiksi tehdyistä kasvikeiluista paikkakunnalla tai kyseisessä puutarhassa. Puutarhakasvien näkökulmasta saadaan paikkakunnasta tai esiteltävästä ilmiöstä toisenlainen tarina.

Opaskansiossa tai puutarhaesitteessä on tiedot ja kuvat kustakin puutarhan kasvilajista historioineen ja ehkä puutarhan kartta, johon puutarhan eri osat ja penkit on nimetty. Opaskansiot ja puutarhaesitteet voivat olla kävijöiden saatavilla puutarhassa pysyvästi, oli museorakennus auki tai kiinni. Samat kasvitiedot ja kartta voidaan linkittää museon kotisivuille, jolloin puutarhassa kävijä voi tutkia tietoja myös suoraan älypuhelimestaan.

On tärkeää, että myös museon opas tutustuu puutarhaan riittävästi voidakseen ottaa sen osaksi museon esittelykierrosta. Puutarhan vastuuhenkilöt hoitavat varmasti mielellään oppaan koulutuksen, jos tästä sovitaan etukäteen. Puutarhasta erityisen kiinnostuneille ryhmille voidaan järjestää etukäteen tilattava asiantuntijaopastus, jonka antaa joku puutarhan aktiivisista ylläpitäjistä ja hoitajista tai ulkopuolinen kasviasiantuntija. Myös draamaopastukset, joissa eläydytään vaikkapa museon esittelemään aikakauden ja yhteisöön, voivat olla mainioita. Puutarhaopastukseen sisällytetään tietoa kasvilajikkeista, niiden ominaisuuksista ja hoidosta sekä kasveihin liittyviä tarinoita. Erilaiset kävijäryhmät ja näiden kiinnostuksen kohteet yritetään ottaa huomioon. Opas voi kertoa omasta suhteestaan puutarhan kasveihin ja houkutellessa myös puutarhan vierailijoita kertomaan omia tarinoitaan.

Museopuutarhan esittelijä kohtaa museon tulijoita, joilla on arvokasta tietämystä ja kerrottavaa perinnekasveista, niiden viljelystä ja käytöstä. Tämän tiedon vastaanottamiseen ja muistiin tallentamiseen kannattaa panostaa. Esittelijällä olisi hyvä olla muistiinpanovälineet, jotta tärkeä tieto tai ainakin tiedonantajan yhteystiedot saadaan heti talteen.

1700-luvun professorit Kalm ja Leche Pukkilan puutarhassa.
(Kuva: Sirkku Pihlman)

Tiettyjä puutarhan töitä voidaan tehdä opetus- ja näytösluonteisesti, kuten omena-puun leikkaus. Museopuutarha mahdollistaa myös monenlaisten ihmisten osallistumisen museon työhön ja toimiin. Puutarhaa oppii parhaiten ymmärtämään työskentelemällä siellä säännöllisesti, seuraten kasvien vuotuisrytmejä ja tutustuen käytännössä kasvien erilaisiin leviämisen- ja lisääntymistapoihin. Talkoiden yhteydessä osallistujat jakavat tietojaan ja kokemuksiaan ja toteuttavat museopuutarhan suunnitelmallista hoitoa. Talkoissa museopuutarhan tarinat ja muut puutarhatarinat elävät. Talkoot ovat todellinen sosiaalinen väline, jossa aloittelijat pää-

Museopuutarhan antimia voi hyödyntää yleisötapahtumien kestätyksessä. Museopuutarhuri on valmistanut Pukkilan ryytimaan yrteistä yleisötapahtumiin kasvisruokia, kuten lipstikkakeittoa. (Kuva: Maarit Heinonen/MTT)

sevät kiinni uuteen harrastukseen ja kokeneet löytävät kiinnostuneita sielunveljiä.

Museopuutarhan aktiivit voivat järjestää puutarhaopastuksia myös paikkakunnan vanhoissa puutarhoissa tai perinnekasveja harrastavien ihmisten uusissa puutarhoissa yhdessä omistajien kanssa. Tämä yhdistää museon puutarhan paikkakunnan muihin puutarhoihin ja antaa niille kullekin oman erityisen merkityksensä kokonaisuuden osina. Vuodesta 2012 lähtien Puutarhaliitto ja Svenska Trädgårdsförbundet ovat organisoineet *Avoimet puutarhat* -verkoston ja tapahtumapäivän. Avointen puutarhojen päivänä kuka tahansa voi avata oman puutarhansa vierailijoille ja tiedottaa siitä tapahtumanjärjestäjän kautta. Osallistuessaan tapahtumaan museopuutarha saa huomiota ja vierailijoita kauempaakin. Avoimien puutarhojen verkostossa on mahdollista toteuttaa yhdessä vaikkapa teemareittejä puutarhaharrastajille ja kehitellä yhdessä paikallisia historiallisten ja museopuutarhojen reittejä.

Museopuutarha tarjoaa elämyksiä myös haju- ja makuaisteille. Opas voi kannustaa jokaista puutarhan vierailijaa tunnistamaan kasvien erityisuuksuja. Niille, joiden näkö on heikko, museopuutarha tarjoaa aivan erityisen elämysten valtakunnan, kunhan kasvien ääreen pääsee esteettä. Museopuutarhaan on hyvä suunnitella kohtia, joissa tuoksuviene ja kosketeltavien kasvien äärelle pääsee helposti myös pyörätuolilla. Avointen puutarhojen päivän yhteydessä ja muissa museon tapahtumissa voi museon hyötypuutarha tarjota mahdollisuuden maistaa satoaan.

Museopuutarhat ovat myös erinomaisia paikkoja koulujen oppituntien järjestämiselle ja erilaisille koulun projektitoille. Varmemmin koulut hyödyntävät museopuutarhaa, jos museo sijaitsee koulun lähellä ja jos museolla on tarjota puutarhaoppitunti tai luontokoulutunti. Opetuksen teemat, oppituntin rakenne pääpiirteissään ja luokkatasot kannattaa suunnitella alusta alkaen yhdessä lähikoulun opettajien kanssa. On hyvä, jos

oppituntiin voi aina osallistua ainakin kaksi museopuutarhan tuntevaa ihmistä. Silloin on mahdollisuus jakaa oppilaat ryhmiin ja tarjota heille vaihtelevaa tekemistä. Puutarha on oiva oppimisympäristö vaikkapa biologian, historian, kuvaamataidon ja kotitalouden tarpeisiin. Museopuutarhan voi jo alun perin kehittää palvelemaan kouluja, myös leirikoulutoimintaa. Opetustuokioiden avulla kasvatetaan uutta sukupolvea perinnekasvien vaalijoiksi ja samalla myös levitetään paikallisia kasvikantoja. Puutarhassa voi tietysti järjestää myös puutarhanhoidon kursseja kaikenikäisille.

Museopuutarhassa tai museopuutarhan satoa hyödyntäen on mahdollista järjestää myös työpajoja tai ohjelmallisia päiviä pienryhmille sen mukaan, millaisia mielenkiinnon kohteita ja taitoja museon toimijoilla ja yhteistyökumppaneilla on ja millaiset tilat ovat käytettävissä. Aiheiden ja lähestymistapojen kirjo on loputon: puutarhanhoitoa, puutarhasuunnittelua, kasvimaalasta, valokuvausta, käsitöitä kasvimateriaaleista, hajuosteiden valmistusta, yrttien käyttöä, runoilua, musiikkia, draamaa ja sirkusta.

Joitakin teemaesimerkkejä:

- Perinnekasvit: mitä ne ovat
- Meidän pitäjän pionit
- Paikkakunnan vanhat ja uudemmat puutarhavalokuvat
- Vuosikymmenten suosikit kasvitarhoissa
- Talosta taloon: kasvien historian verkostot
- Pieneläjien puutarhat
- Kartanoiden puutarhat
- Vanhat omenalajikkeet
- Lipstikka ja aaprotti ja muut tuoksuvat yrtit
- Heinijoen tyttöjen mintut
- Kaarlo K:n puutarha
- Perinnekasvit ja puutarhakauppa
- Kestävä puutarhanhoito
- Paikkakunnan puutarhaherkut

Kun museopuutarhan teemoja jatketaan sisällä museoissa, on valikoima laaja ja kukin voi keksiä lisää. Näyttelyt, esitelmät ja niiden yhdistelmät ovat museoiden perinteinen tapa esittää, mutta on myös paljon vuorovaikutteisempia tapoja käsitellä asioita. Museo-opastuksissa ja työpajoissa on valtavasti muuntelun mahdollisuuksia. Kaikki nämä edellyttävät asioihin perehtymistä. Siksi eri alojen asiantuntija- ja harrastajasuhteiden viljely on hyödyllistä.

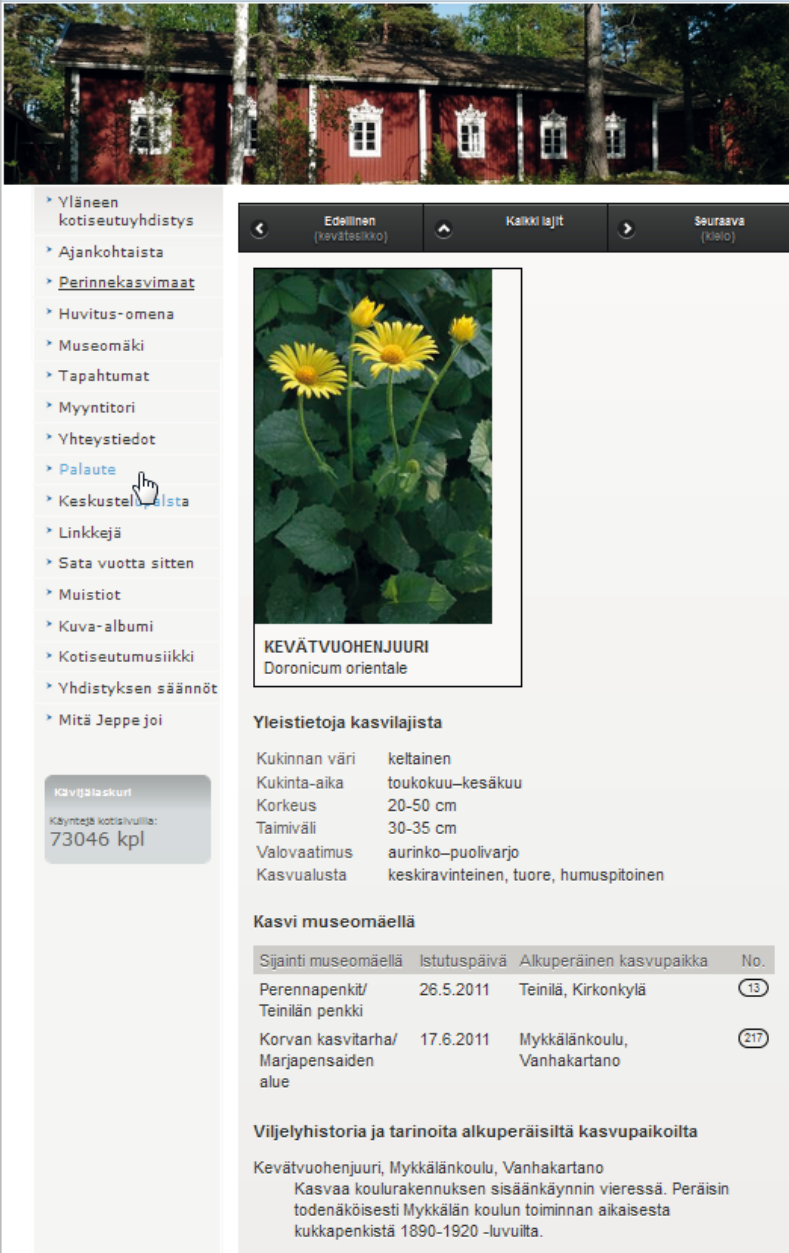
Vanhoja huonekasveja esitellään talvilämpimässä museossa. (Kuva: Sirkku Pihlman)

8.3 Esitlele museon verkkosivuilla

Kotisivut internetissä on tehokas ja taloudellinen tapa tiedottaa museon asioista. Tehokkuus edellyttää, että sivut pidetään ajan tasalla, koska museopuutarha on elävä ja muuttuva kohde. Kotisivujen ylläpitäjän kanssa suunnitteluun, miten puutarhan esittely on järkevintä toteuttaa. Muutaman kasvin perennapenkki voidaan kuvata yhdellä sivulla, mutta suuren monilajisen puutarhan esittely jäsennellään.

Kun käytävissä on digikamera ja tietokone, museopuutarhan dokumentointi on helppoa. Jos rakennetaan uutta museopuutarhaa, kuvaaminen aloitetaan jo suunnitteluvaiheessa, kun paikkaa mietitään. Museon kotisivuille voidaan linkittää rakennusblogi. Jos blogin pitäjää ei löydy, kuvista ja teksteistä kootaan kotisivuille esitys rakentamisen päätyttyä. Blogin avulla voidaan kertoa myös valmiista puutarhasta, sen kasveista, hoitotoimista ja tapahtumista.

Puutarhan kasvitietokannan pohjalta voidaan kasvit kuvineen esittää museon kotisivuilla. Jos käytävissä ei ole tietokantaohjelmaa, jonka avulla tiedot päivittyvät ajantasaisesti kotisivulle, päivitys tehdään ainakin kevätsutusten jälkeen.

Yläneen kotiseutuyhdistys

- Ajankohtaista
- Perinnekasvimaat
- Huvitus-omena
- Museomäki
- Tapahtumat
- Myyntitori
- Yhteystiedot
- Palaute**
- Keskustelupalsta
- Linkkejä
- Sata vuotta sitten
- Muistiot
- Kuva-albumi
- Kotiseutumusiikki
- Yhdistyksen säännöt
- Mitä Jeppe joi

Kävijälaskuri
Käyntejä kotisivuilla:
73046 kpl

Edellinen (kevätseikkio) | Kaikki lajit | Seuraava (kialo)

KEVÄTVOOHENJUURI
Doronicum orientale

Yleistietoja kasvilajista

Kukinnan väri keltainen
Kukinta-aika toukokuu–kesäkuu
Korkeus 20-50 cm
Taimiväli 30-35 cm
Valovaatimus aurinko–puolivarjo
Kasvualue keskiravinteinen, tuore, humuspitoinen

Kasvi museomäellä

Sijainti museomäellä	Istutuspäivä	Alkuperäinen kasvupaikka	No.
Perennapenkit/ Teinilän penkki	26.5.2011	Teinilä, Kirkonkylä	13
Korvan kasvitarha/ Marjapensaiden alue	17.6.2011	Mykkälänkoulu, Vanhakartano	217

Viljelyhistoria ja tarinoita alkuperäisiltä kasvupaikoilta

Kevätvuohejuuri, Mykkälänkoulu, Vanhakartano
Kasvaa koulurakennuksen sisäänkäynnin vieressä. Peräisin todenäköisesti Mykkälän koulun toiminnan aikaisesta kukkapenkistä 1890-1920 -luvulta.

Toiminnan ja kasvien esittelystä huomioon otettavat asiat käyvät ilmi Yläneen mallista (www.museoylane.fi).

Puutarhasivuille tulee esimerkiksi:

- ajankohtaiset tiedotteet (talkoot, tapahtumat)
- puutarhan yleisesittely, tiedot tutustumismahdollisuudesta
- kuvaus puutarhan rakentamisesta tai vanhan puutarhan elvyttämisestä
- historiatietoa, tarinoita ja kuvia paikkakunnan puutarhoista, kasveista, kasvien tutkijoista ja harrastajista
- kasvikuulutukset
- kasvien esittely
- linkit

8.4 Levitä paikallisia kasvikantoja

Museopuutarhassa on aina vain otos paikkakunnan vanhoista kasveista. Sen takia museolle voidaan kerätä tietoa muistakin kasveista, joita on syytä vaalia kasvupaikoillaan ja levittää naapureille. Museo voi olla mukana elvyttämässä perennojen vaihtoperinnettä. Kun museopuutarhan omista jakotaimista järjestetään taimitori, jokaisen taimen ostaja saa tiedon hankkimansa kasvin historiasta. Jakotaimitorin myötä voidaan kannustaa paikkakuntalaisia jakamaan ja vaihtamaan perinnekasveja myös keskenään. Vaihtotorin osanottajille on hyvä antaa ohjeet kasvien ruukuttamisesta ja neuvoa, miten estää tuholaisen leviäminen.

Vanhojen pihapiirien vaihtaessa omistajaa uudet asukkaat saattavat tuhota vanhat kasvustot. Museopuutarhan yksi tehtävä onkin opastaa vanhojen pihojen raivaajat odottamaan: pari kesää pitää malttaa ja katsoa, mitä kasveja pihamaalta ja puutarhasta rupeaa löytymään. Museopuutarhasta voi saada tunnistusapua ja hoito-ohjeita. Museon kasvien avulla osoitetaan perinteisten piha- ja puutarhakasvien kestävyyttä

ja monikäyttöisyyttä. Yhteistyössä paikallislehtien kanssa kannattaa levittää tietoa vanhojen pihojen kasviarvoista.

Perinnekasvivalistus on tehokasta myös kasvukauden ulkopuolella. Jos talvella on tilaisuus järjestää muutama perinnekasvi-ilta, aiheita riittää: paikkakunnan tavallisimmat perinnekasvit ja niihin liittyvä tieto, paikkakunnan kasvierikoisuudet, pionit, ruusut, hedelmäpuut, koristepensaat, maaliskuussa huonekasvien pistokkaiden vaihto.

Kuva: Anja Koskela

Kuva: Anja Koskela

Syksyinen luontokoulu Yläneen museokasvitarhassa

Yläneen yhtenäiskoulun ensiluokkalaiset kutsutaan elokuussa museomäelle. Tavoitteena on tutustuttaa oppilaat museokasvitarhaan ja innostaa heidät vaalimaan kotiseudun perinnekasveja.

Oppilaat jaetaan neljään ryhmään, joiden ohjaajina toimivat Antton Korvan kasvi-kerhon jäsenet.

Puoli tuntia tutustutaan kasveihin ja niiden lisääntymiseen. Katsellaan rönsyjä, juurakoita, taivukkaita, sipuleita ja mukuloita. Kerätään siemeniä ja itusilmuja, maistellaan marjoja ja tunnustellaan kielellä niiden siemeniä.

Koululaiset saavat myös museopuutarhan kasveista tehdyt muistipelikortit. Värikäiden korttien avulla opetellaan kasvien nimiä ja nähdään, millaisia kasvit ovat kukkivina. Luokka saa viedä korttipakat mukanaan kouluun, jotta opittuja asioita voidaan kerrata myöhemminkin.

Loppuaika vietetään istutuspiiteissä. Jokainen oppilas saa ruukuttaa tarjolla olevista jakotaimista mieleisensä kotiin viemisiksi. Istutuspuuhan aikana jutellaan kasvien hoidosta. Lasten annetaan kertoa myös omia kokemuksiaan ja havaintojaan perinnekasveista.

Kuva: Anja Koskela

Aspegrenin puutarha

Sirkku Pihlman

Rovasti Gabriel Aspegren, Upsalan maisteri ja Turun Akatemian opettaja, perusti Rosenlundin pappilaansa Pietarsaaren puutarhan 1700-luvulla. Pappilan puutarhana se oli maamme huomattavin. Puutarha on 2000-luvulla entisöity alkuperäisen suunnitelman mukaiseksi. Kasvilajit ovat sellaisia, joita puutarhassa on aikoinaan viljelty tai voitu viljellä, mutta lajiketassolla ei ole pääsääntöisesti voitu noudattaa historiallisuutta tai paikallisuutta.

Sorakäytävät jakavat puutarhan säännöllisiin viljelykortteleihin. Laajaa hyötypuutarhaa ympäröi kivimuuri. Kahdeksankulmainen huvimaja on puutarhan keskiakselilla. Puutarhassa on myös kasvihuone ja ruutanalammikot. Viljelmiä hoidetaan luonnonmukaisin menetelmin.

Hyötypuutarhassa viljellään aikakaudelle tyypillisiä kasveja: vihanneksia, yrttejä, perennoja, marjapensaita ja hedelmäpuita. Joskus vierailijoille tarjotaan niistä maistiaisia. Sadonkorjuuaikana satoa myös myydään. Puutarhan toisessa päässä on vuokrattavia viljelypalstoja. Puutarhan kasveihin ja niiden viljelyyn voi tutustua omin päin. Sitä varten on kylttejä, opasteita ja puutarhan kartta.

Rosenlundin alueella saa oleskella vapaasti, viettää piknikkiä tai pelata vanhanajan pelejä. Sopimuksesta voi pitää puutarhajuhlat. Puutarhan lounaskahvilassa käytetään mahdollisimman paljon oman puutarhan tuotteita. Perinteisistä aineksista kehitetään uusia herkkuja.

Ryhmät voivat varata haluamansa opastuksen perinteisemmistä opastuksista draamaopastuksiin ja aikamatkoihin. Kesäaikaan lasten puutarhakerho kokoontuu yhtenä iltana viikossa ja hoitaa omaa puutarhaansa.

Puutarhan ylläpidosta huolehtivat Aspegrenin puutarhasäätiö ja Aspegrenin puutarhayhdistys ry. yhdessä. Edellinen hallinnoi ja kehittää puutarhaa ja sen toimintaa, jälkimmäisen jäsenet tarjoavat puutarhaan talokootyövoimaa.

Lähde: Aspegrenin puutarha

Kuva: Sirkku Pihlman

Museopuutarha ja aikalaistaide Kuusiston taidekartanossa

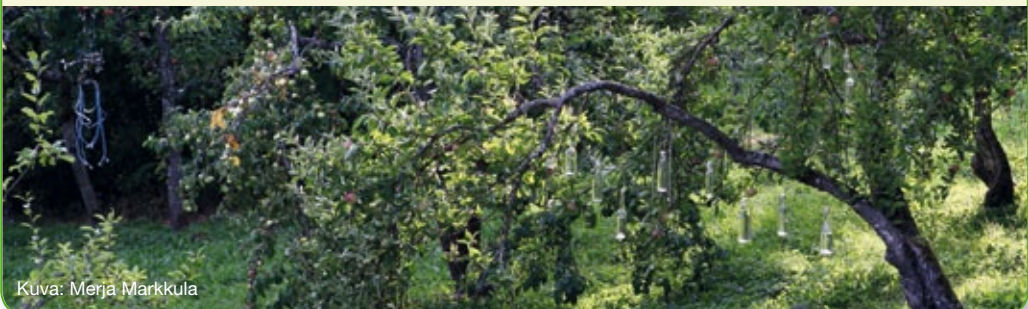
Merja Markkula

Kuusiston kartanon punaisen jylhä pääarakennus ja läntisen rinteen hedelmätarha näkyvät ainutlaatuisina jo kaukaa. Taidekartanon suunnitteluprosessi on alusta alkaen rakentunut taiteen ja tieteen tasavertaiselle vuoropuhelulle, kulttuurievoluution ja ekosysteemibiologian teorioille. Kaikki nykyinen pohjautuu aiemmin olleen, tehdyn ja koetun tukirankaan. Miljööt, joissa ihmiset ovat eläneet vuosituhansia, avautuvat aina uudelleen merkityksellisinä, jos ihmisille avataan siihen rento mahdollisuus. Jokainen tietää, kuinka ympärillä oleva vaikuttaa – ei vain tulkintaan vaan jopa aistihavaintoon.

Jos ihmisen ja luonnon vuosituhantisena vuoropuheluna syntyneeseen kulttuurimiljööseen voi astua sisään, täytyy sinne valitun, teemaa kuljettavan, tämän ajan arvoista nousevan taiteen auttaa tulevan näkemiseen ja elämän rytmin moniaistiseen kokemiseen. Kuusistossa kartanorakennus, puutarha ja luonnonympäristö elävät ja hengittävät rikkaasti yhtä ja samaa: kartanoa ympäröivä hedelmätarha muuttaa kesän edistyessä sisätilojen valoa ja siten sinnekin ripustetun taiteen kokemussisältöä. Kaikissa näyttelyhuoneissa on ikkuna, jolloin kävijän katse luontaisesti lipuu taidetyöstä maisemaan, hedelmätarhaan ja jälleen seuraaviin teoksiin.

Taidekartanon ideana on nivoa luonto, puutarha, rakennettu ympäristö ja taide kaikkien aistien kautta koettavaksi. Osa veistoksista ripustettiin omenapuihin, jolloin koettavana olikin performanssinomainen teos. Kävijät voivat lainata karttaa, johon oli puuden ja pensaiden sijainnin ja lajiketietojen lisäksi merkitty myös hedelmätarhaan ja piha-alueelle sijoitetut veistokset.

Elokuussa maahan pudonneiden omenien matto ja kypsyvien hedelmien katto muuttivat teosten viestin täysin erilaiseksi kuin se oli ripustusta tehtäessä hedelmäpuiden lopetellessa kukintaansa. Selvää oli, että puutarhan erityispiirteet oli tuotava tarjolle myös 'Teos nimeltä Kahvilaan'. Ensimmäisen Taidekartanokesän päätösjuhla oli kaikkea konkreettisesti ja symbolisesti omenaista: Tarjolla oli 28 taiteilijan teoksiin tutustumisen ohella omenaleivonnaisia ja -mehua, opastettuja kierroksia hedelmätarhaan, tietoa eri lajikkeista, niiden perimästä, omenapuiden elinkaaresta, säilömisestä, ja mahdollisuus nauttia ihanasta syyskesän päivästä kartanopuutarhassa, jonne avoimesta ikkunasta kantautuu australialaisen perinnesoittimen tulkitsema ihmisen ikaikainen kaipuu hengenheimoon. Kartanon sisällä kävi kesän 2013 aikana yli 4000 vierasta. Puutarhassa kävijöitä oli vielä enemmän, jalkojen muokkaamina syntyivät syvät polut.

Kuva: Merja Markkula

9 Hyvin suunniteltu on vain puoliksi tehty

Museon katse on menneessä, tässä hetkessä ja tulevassa, samoin museopuutarhan hoitajien. Ainakin seuraavat kymmenen vuotta ovat mielessä ja se, että on aina kutsuttava avosylin uusia innokkaita mukaan sekä hoitamaan että käyttämään puutarhaa.

Museon elävä aineisto vaatii säännöllistä hoitoa alkuinnostuksenkin jälkeen, vaikka kasvit ovat kestäviä ja puutarha on tehty helppohoitoiseksi. Kastelua, kitkemistä, täydentämistä. Pieni on kaunista ja helppoa. Vanhan torpan pihapiirissä puutarha syntyy jo omenapuusta ja marjapensaasta. Kun omenapuun juurella kasvaa lehtoakileijaa ja torpan nurkalla juhannusruusu tai syreeni, puutarhan perustaminen, näiden kasvien dokumentointi ja hoito, on yksinkertaista.

Jos suunnitellaan suurempaa museopuutarhaa, mukaan on alusta pitäen etsittävä ne toimijat, jotka tulevat todennäköisesti hyödyttämään ja hyödyntämään puutarhaa. Ketkä

museoyhteisössä ovat sitoutuneita? Mistä saadaan asiantuntija-apua? Haluavatko koulut käyttää puutarhaa opetuskohteena? Tarvitseeko 4H-kerho toimintaa? Onko marjoilla museopuutarhaan liittyviä ajatuksia? Sovitaan, ketkä ottavat vetovastuun ensin museopuutarhan perustamisesta ja sitten jatkohoidosta.

Mikä on museopuutarhan tarinakehys ja rajaus: Löytyykö 'Huvitus'-omenapuun kaltaista keskuskasvia, etsitäänkö tarkasti paikallisia tai tietyn aikakauden kasveja, monivuotisia vai myös vuosittain uusittavia? Ennen ensimmäistä lapionpistoa on hyvä suunnitella museopuutarhan kasvikoelman dokumentointi- ja arkistointikeinot. Mitä museopuutarhaan mahtuu, millaista toimintaa halutaan puutarhan yhteyteen? Onhan toiminnallinen luontokoulupuutarha ihan eri asia kuin kylän näytekasvitarha tai vanha omenatarha, jossa voi viettää maukkaita elokuun iltoja.

Puutarhan pitää kestää sinne ajatellut toiminnot ja on hyvä, jos se on helppohoitoinen. Tämä tarkoittaa vankkaa perusrakennetta käytävineen ja kunnan istutusalueineen. Rikkaruohoinen peltotilkku muokattuna vaatii ihan eri lailla hoitoa kuin puhtaasta puutarhamullasta, hiekasta ja savesta koottu kasvialusta. Puutarhanhoidon kannalta tärkeimpien asioiden, kuten riittävän veden saannin, kompostoinnin järjestämisen ja työkalujen säilytyksen pitäisi myös olla ratkaisutuna jo suunnitteluvaiheessa.

Hankkeissa tapahtuu aina jotain mitä ei osaa tai ehdi ennakoita tai suunnitella. Näin oli asian laita tässä *Perinnekasvit museopuutarhoissa* -hankkeessakin. Tässä on muutama vinkki tuleville museopuutarhojen kehittäjille.

Tiedottamista kannattaa hoitaa suunnitelmallisesti. Sitä kannattaa tehdä sekä kohdenetusti että yleisesti, etukäteen ja hankkeen edetessä. Museopuutarha saattaa herättää vastustusta sekä museoväessä että yleisemminkin. Kauhistelijoita riittää puita kaadettaessa, kuoppia kaivettaessa ja maata siirrettäessä uutta puutarha-aluetta varten. Paikalle on hyvä pystyttää satunnaisia ohikulkijoita varten taulu, jossa kerrotaan, mitä ollaan tekemässä. Paikallislehden kautta voidaan välittää tietoa rakentamisesta ja siitä, minkälaisin kriteerein kasveja otetaan vastaan museoon. Näin ehkä vältetään pettymyksiltä tilanteissa, joissa rakas ja muistorikas kasvi ei täytäkään museon vaatimuksia.

Aikaa tarvitaan keskusteluun ja yhteisen ymmärryksen saavuttamiseen ennen kuin erilaisiin toimiin tartutaan. Koneilla saa nopeasti aikaan kuopan, ja museon alue on yleensä herkkä ympäristö. Siis taas yhdessä pohtimaan ennen kuin koneet tuodaan paikalle. Ehkä niitä ei tarvita ollenkaan.

Maa-aineksia voidaan saada lahjoituksena, mutta niiden laatu saattaa yllättää. Mullan laatu on ensiarvoisen tärkeää, mutta myös saven tai hiekan laatu tulisi käydä tarkista-

massa paikan päällä ennen puutarhalle tuomista. Rikkaruohojen leviämistä lahjoitusmaan mukana ei voida kokonaan välttää, mutta ongelmia voi vähentää esimerkiksi kuorimalla pahin rikkakasvikerros pois jo paikan päällä.

Kirjoja lukemalla ja kyselemällä pärjätään pitkälle, mutta esimerkiksi kasvien tunnistuksessa erityisesti lajikkeiden osalta harrastajan taidot eivät aina riitä. Kanssakäyminen ammattilaisen kanssa tuottaa myös harrastajalle kaivattua lisäoppia ja antaa innostusta työhön.

Tavoitteena on, että ihmiset innostuvat museopuutarhan rakentamisesta ja hoidosta, mutta samalla täytyy pitää selvänä tavoitteet ja menettelytavat. On parasta, että vastuuhenkilöt hakevat museoon siirrettävät kasvit itse alkuperäisiltä kasvupaikoilta sovittuna aikana. Tällöin hoituu samalla dokumentointi ja jokaisella kasvilla on valmiina paikka puutarhassa. Myös kasvien puhdistus rikkaruohoista ja mahdollisista haittaeläimistä tehdään tällöin huolella. Talkooväkeä ohjataan ja talkoissa on oltava selkeä työnjako.

Museopuutarhan kasvien esittely on yllättävän vaativaa. Jos ryhmä tilaa kasviopastuksen, tarvitaan siihen pystyvä opas. Ei ehkä ole helppo löytää opastamiseen halukkaita puutarhan vastuuhenkilöiden lisäksi. Näin ryhmien opastaminen voi tulla vastuuhenkilöille raskaaksi ja sitovaksi. Olisi hyvä, jos puutarha voisi tarjota erilaisia opastuksia, joihin eri henkilöt voisivat panostaa erilaisia taitojaan. Opastusinnostuksen herättämiseksi ja opasreservin luomiseksi voisi vaikkapa pitää kevätkaudella kerhoa, jossa kehitellään erilaisia puutarhan opastustapoja ja -sisältöjä.

Leader-rahoitteisessa kehittämishankkeessa oli hankerahoituksella mahdollista kerätä kasvitietoja, laatia erilaisia suunnitelmia (hoito-, kunnostus- ja istutussuunnitelmia) sekä järjestää yleisötilaisuuksia. Rahoitus ei sen sijaan mahdollistanut puutarhan kunnostusta tai rakentamista, vaan nämä jäivät

museon tehtäväksi hankerahoituksen ulkopuolisena työnä. Kun Yläneen kotiseutuyhdistyksessä päätettiin ryhtyä toteuttamaan hankkeessa laadittua näytetarhan suunnitelmaa, rakentaminen toteutettiin pääosin talkoovoimin ja lahjoitusten turvin. Niin sanotussa investointihankkeessa, jolla voisi rahoittaa rakennustöitä, hakijana pitäisi olla kohteen omistaja tai hallinnoija. Näin ei tässä tapauksessa ollut laita.

Hankeaikana päättyi museotoiminta Museoviraston molemmissa kartanomuseoissa. Tämä oli hankkeelle kova ja aivan odottamaton kolaus ja aiheutti lisätöitä ja neuvotteluja, kun selviteltiin kuinka näiden puutarhojen kasvien hoidon jatkuvuus saadaan varmistettua. Kirjoitettiin vetoamuksia. Pukkilan ryytimaan kasvien hoitoon saatiin Kaarinan kaupungilta apua ja apuun tuli myös talkoo-

väkeä. Ryytimaan tulevaisuus nykyisellä paikallaan riippuu Pukkilan uudesta omistajasta. Paikka pyritään myymään. Kuusiston hedelmätarhan kunnostustyöt oli onneksi saatu ennen museon sulkemista hyvään malliin ja hedelmäpuut kestävät hätätapauksessa muutamana vuoden ilman hoitoakin. Kuusiston kartano säilyy valtion omistuksessa.

Turun yliopiston museologian opetukseen nousi museopuutarhahankkeesta uusia opetus sisältöjä ja monia kiinnostavia pedagogisia mahdollisuuksia. Hanke konkretisoi perinnekasveihin liittyvän kulttuuriperintöprosessin. Museologian näkökulmasta hanke on poikkinut kokonaisen yhteistoiminnallisen sektorin, perinnekasvien ja museopuutarhan opetuksen, joka jatkuu hankkeen päätyttyä monin eri muodoin palvelten museopuutarhojen tulevaisuuksia.

Museopuutarhan kunnostamisen, hoidon ja rakentamisen eri vaiheista on hyvä keskustella museoväen ja työtä toteuttavien kanssa. (Kuva: Maarit Heinonen/MTT)

10 Museopuutarhan merkitys kasvigeenivaratyölle

Museopuutarhan vanhoihin kasveihin liittyvän historiatiedon ja kansantiedon keruu, kasvien hoito ja esittely toteuttavat paikallisesti ja konkreettisella tavalla Suomen kansallisen kasvigeenivaraohjelman tavoitteita. Tämä museopuutarhoissa tehtävä työ on siis myös kasvigeenivaratyötä, jonka tavoit-

teena on lisätä paikallisiin kasvuolosuhteisiin sopeutuneiden kasvikantojen ylläpitoa puutarhoissa, levittää tietoa näiden kasvien arvosta ja kestäväällä tavalla hyödyntää näitä kasveja. Kasvin alkuperään, ominaisuuksiin ja käyttöön liittyvät tiedot museopuutarhassa vanhastaan kasvaneista kasviyksilöistä

Kansallista kasviperintöä suojellaan

Suomen maa- ja metsätalouden kansallinen kasvigeenivaraohjelma perustettiin vuonna 2003 tehostamaan kasvigeenivarojen suojelua. Ohjelman taustalla ovat kansainväliset sopimukset biologisesta monimuotoisuudesta (CBD 1993; IT-sopimus 2004). Maa- ja elintarviketalouden tutkimuskeskus (MTT) vastaa kansallisen kasvigeenivaraohjelman koordinaatiosta ja maa- ja puutarhatalouden geenivarojen suojelusta. Toimintaa seuraamaan ja kehittämään on asetettu neuvottelukunta.

Kansallisten kasvikokoelmien säilytykseen ja organisointiin liittyvät päätökset tehdään ohjelman kasviryhmäkohtaisissa asiantuntijatyöryhmissä, jotka ovat viherrakentamisen kasvit; hedelmät ja marjat; vihannekset, yrtit ja rohdokset sekä peltokasvit. Pitkäaikaissäilytykseen hyväksytyt maatiaiskasvit, jalostetut lajikkeet ja viljelykasvien luonnonvaraiset sukulaislajit säilytetään joko siemeninä Pohjoismaisessa Geenivarakeskuksessa (NordGen) Ruotsissa tai kansallisesti kasvullisissa kenttäkokoelmissa. Säilytystä varmistamaan käytetään solukkoviljely- ja kylmäsäilytystekniikoita. Etenkin maatiaiskasvien, mutta myös vanhojen lajikkeiden tunnistuksessa hyödynnetään myös DNA-analytiikkaa. Kasvien kemiallisia ja viljelyllisiä ominaisuuksia arvioidaan tutkimushankkeissa. Näin ohjelman toimialueeseen kuuluu laaja menetelmällinen osaaminen.

Säilytystyön ja evaluoinnin lisäksi ohjelman toimintakenttään kuuluvat olennaisena osana tiedotus, opetus ja neuvonta. Osallistumalla eri tasoilla (koulut, ammattioppilaitokset, yliopistot, vierailijaryhmät sekä kansalliset ja kansainväliset seminaarit ja tapahtumat) annettavaan opetukseen ja tiedotukseen pyritään varmistamaan riittävä monimuotoisuuden suojeluun ja kestävään käyttöön liittyvä asiantuntemus.

Neuvonnalla ja tiedotuksella lisätään yleistä tietämystä ja ymmärrystä kasvigeenivarojen merkityksestä.

Vanhat maa- ja puutarhatalouden kasvit, sekä maatiaiskasvit että vanhat lajikkeet, ovat arvokasta suomalaista biologista kulttuuriperintöä, joka on vaarassa kadota käytöstä. Niiden viljelyn jatkuvuuden tukemiseksi ja lisäämiseksi on tärkeä saada mahdollisimman kattava kuva nykytilanteesta, siitä missä näitä kasveja vielä kasvaa ja missä niitä aktiivisesti vaalitaan. Kasvigeenivaraohjelma kerää vanhojen kasvikantojen nykyviljelyn tietoja kyselyin, haastatteluin ja etsintäkuulutuksin. Lisäksi kartoitetaan museoiden ja historiallisten puutarhojen vanhoja kasveja.

Lisätietoja ohjelmasta: www.mtt.fi/kasvigeenivarat

ja sinne kootuista vanhoista kasvilajeista ja -lajikkeista voivat kartuttaa myös kansallisen kasvigeenivaraohjelman tietovarantoa ja kasvikoelmia. Etenkään monista vanhoista koristekasveistamme ei ole kattavasti koottua eikä tutkittua tietoa ja kansallisissa kasvikoelmissa on alueellisia ja kasvikohdaisia aukkoja.

Paikalliset kasvikuulutukset ja kasvikeräykset nostavat asukkaiden mieliin vanhoihin kasveihin liittyviä tietoja ja muistoja. Kun kasveista kerrotaan ja keskustellaan, se aktivoi muistitietoa ja varmistaa näin paremmin tiedon siirtymisen kasvin seuraavalle omistajalle. Usein kasviin liittyvät muistot ja tiedot siitä, kuka taimen on aikanaan kylvänyt tai istuttanut puutarhaan, varmistavat että kasvi saa vanheta kotipuutarhassa ja että sitä jaetaan muihinkin kotipuutarhoihin. Näin vanha kasvikanta säilyy. Samalla kasvista tulee pihan komistus ja suvun ylpeyden aihe.

Kun vanha kasvi pääsee laajemman yleisön nähtäville museopuutarhaan, siitä tulee merkittävä koko paikkakunnalle. Tavalliset, jokaisen vanhan kotipihan perinnekasvit saavat ansaitsemansa arvon museopuutarhan miljöössä, jossa niiden vaiheista kerrotaan. Kasviin liittyvä tieto vahvistaa niiden arvoa ja

merkitystä. Ihmiset ymmärtävät omissa puutarhoissaan muiden vielä kasvavien vanhojen kasvien arvon. Kun näiden kasvien arvo tulee paikallisesti ymmärretyksi, paikkakunnan kasviaarteiden arvostus ja sitä kautta niiden säilyminen varmentuu.

Vanhojen puutarhojen kasvien dokumentoinnin ja paikallisten kasvikoelmien lisääntyessä tietoisuus vanhojen kasvien elinvoimaisuudesta ja ainutlaatuisuudesta kasvaa. Museopuutarhoissa vierailu saattaa innostaa kotipuutarhureita etsimään vastaavanlaisia perinnekasveja joko ympäristöstään tai puutarhamyymälöiden valikoimista. Kun kysyntä lisääntyy, taimistojen kiinnostus ottaa lisäykseen paikallisia kestäviä perinnekasveja kasvaa ja ne ovat yhä useamman saatavilla. Näin kasvivalikoima monipuolistuu koko Suomessa.

Museopuutarhan kasveihin liittyvän moninaisen tiedon keruu, kasvien valinta ja hoito on ainutlaatuinen oppimisprosessi niille, jotka siinä ovat mukana. Arvokas voimavara museopuutarhalle ovat innokas museonhoitaja ja aktiiviset paikkakuntalaiset, joilla on vankkaa paikallistuntemusta ja myös kasvitietoutta. Ja jos kasvitiedot ovat vajavaiset, asioista otetaan selvää ja halutaan oppia.

Joskus saatat lomamatkalla huomata tien laidassa kyltin: Kotiseutumuseo. Näet jo tielle asti ryhmän harmaita rakennuksia mäen päällä. Yhtäkkinen mielijohde saa sinut poikkeamaan kyltin osoittamaan suuntaan. Ensimmäisenä mäen alasyrjässä on rakennus vailla savupiippua, mutta räppänän kohdalta mustunein seinin. Savusauna varmaan. Seinustalla vaahtoaa juhannusruusun valkoinen kukkarunsaus.

Nouset ylemmäs mäelle. Kas kummaa, pihapiirissä näet vanhan kumaraisen miehen, pussihousuissa, nahkavartisissa saappaissa ja flanellipaidassa. Ukko on kumartunut sinikukkaisen kasvin ääreen. Mitä kummaa, onko sillä lupa nyppiä tuota kasvia? Ukko livahtaa yhteen rakennuksista sisälle, ja seuraat varovasti perässä. Ukko on istahtanut jakkaralleen huoneen nurkkaan ja työntää keräämänsä kasvin osia pulloon ja kaataa päälle jotakin nestettä. Katsot tarkemmin ympärillesi. Huoneessa on hyllyillä pieniä pulloja ja purkkeja, yksi nurkkaus näyttää melkein apteekkarin työhuoneelta huhmareineen ja punnusvaakoineen. Seinällä on kuva jostakin miehestä, jonka yhtäkkiä huomaat muistuttavan kummasti näkemääsi yrtinkerääjää.

Kuvan alla on avoin kansio, jossa kerrotaan että paikkakunnalla on joskus elänyt laajalti tunnettu yrttiparantaja, johon turvauduttiin moninaisissa vaivoissa. Häneltä saatiin apu, kun mikään muu ei tuntunut tepsivän. Hänen luonaan vierailivat niin pienen torpan asukki kuin maan mahtavakin. Kansioon uppoutuneena et huomaa, kuinka vanha mies on tullut olkasi taakse ja alkaa haastaa tapauksista, jotka hänen elämänsä varrella ovat tulleet eteen, ja kasveista, joiden vaikutukset hän tunsi.

Palaat hämmästyneenä pihalle ja uudelleen kasvin äärelle, jossa näit ukon ensin. Tarkemmin katsoessasi näet siinä nimilapunkin: suomalainen ja jopa tieteellinen nimi, ja hassunkurinen kansanomainen nimitys. Tätähän pidetään nykyisin myrkyllisenä, vaikka määrähän se on mikä tekee myrkyt hyödyllisestäkkin kasvista. Kuinka paljon tietoa onkaan ollut vanhan kansan viisailla, ja kuinka paljon siitä tiedosta on kadonnut. Jatkat matkaasi iloisena siitä, että tällä paikkakunnalla on kunnioitettu oman pitäjän viisasta, tuotu esiin hänen työnsä ja hänen kasvinsa kertomaan vanhan kansan tietäjistä. Jätät miettimään, olikohan se kasvi jopa peräisin yrttiparantajan omasta pihasta? Olisiko omassa kotikunnassa jotakin tallentamisen arvoista?

Kirjallisuutta ja verkkosivuja

Olemme poimineet vinkkejä kirjallisuudesta, jonka olemme kokeneet hyödylliseksi perinnekasvien kanssa työskenneltäessä. Näiden lisäksi on lukuisia etenkin kotipuutarhureille suunnattuja puutarhakirjoja, joiden ohjeet ovat sovellettavissa myös museopuutarhoihin.

Luku 2 Museopuutarha vai puutarha museon ympärillä?

Halme, A.M. (toim.) 2005. Puistot ja puutarhat. Suomalainen puutarhaperinne. Helsinki: Suomen kotiseutuliitto. 144 s. ISBN 951-95378-6-4

Häyrynen, M. (toim.) 2001. Hortus fennicus. Suomen puutarhataide. Helsinki: Viherympäristöliitto, julkaisu nro 17 ja Puutarhataiteen seura, julkaisu nro 1. 292 s. ISBN 952-5225-13-5

Ivars, M. & Lounatvuori, I. 2005. Puistonäkymiä Museoviraston kartanoissa ja nähtävyyksissä. Museoviraston rakennushistorian osaston julkaisuja 27. Helsinki: Museovirasto. 47 s. ISBN 978-95-1616-132-0

Jansen, E. 2003. Skansen. Parken & trädgårdarna. Stockholm: Wahlström & Widstrand. 172 s. ISBN 91-46-20226-9

Kartanopuistojen kunnostuksen työtapoja Helsingissä. Helsingin kaupungin rakennusviraston julkaisuja 5: 2012. (Verkkodokumentti). Saatavissa internetistä: http://www.hel.fi/static/hkr/julkaisut/2012/Kartanopuistojen_kunnostus_web.pdf

Koskimies, T. 2007. Pappilan puutarhassa. Helsinki: Arkki. 207 s. ISBN 13: 978-95-1618-835-8

Koskimies, T. 2009. Patruunan puutarha ja työmiehen kessupenkki. Helsinki: Arkki. 200 s. ISBN 978-951-6189-324

Latvakangas, E. & Laaksonen, H. (toim.) 2007. Puu, puisto, puutarha Varsinais-Suomes-

sa. Turku: Turun yliopisto, kulttuurihistoria. 229 s. ISBN 978-951-29-3233

Lounatvuori, I. & Suna, A. 2009. Kuusisto. Kuusiston linna ja kartano. Opas. Helsinki: Museovirasto. 80 s. ISBN 978-951-616-195-5

Ruoff, E. 2001. Vanhoja suomalaisia puutarhoja. Helsinki: Otava. 2. painos. 238 s. ISBN 951-1-15077-4

Luku 3 Uuden museopuutarhan suunnittelu

Riikonen, A. & Asikainen, S. 2002. Suomalainen puutarhakäsikirja. Suunnittele ja rakenna toiveittesi pihapiiri. Helsinki: WSOY. 381 s. ISBN 951-0-19677-0

Regårdh, E. 2000. Kotipihan rakenteet. Helsinki: Tammi. 149 s. ISBN 951-31-1685-9

Regårdh, E., Alanko, P. & Rekonen, J. 2006. Tammen suuri puutarhakirja. Suunnittelu, rakentaminen, hoito. Helsinki: Tammi. 400 s. ISBN 951-31-3192-0

Räty, Ella. 2008. Pihan peruskorjaus ja rakentaminen. Helsinki: Taimistoviljelijät. 68 s. ISBN 951-8942-62-5

Soini, Timo. 2009. Viherrakentajan käsikirja. Helsinki: Viherympäristöliitto. 303 s. ISBN 978-952-5225-48-8

Luku 4 Museopuutarhan kasvit

Kasvien tunnistamiseen liittyviä kirjoja sekä puutarhakirjallisuutta, joissa on esitelty myös perinnekasveja.

Alanko, P. 1988. Puut ja pensaat. Helsinki: Tammi. 232 s. ISBN 951-31-0270-X

Alanko, P. (toim.) 1998. Monivuotiset kukat eli perennat, perennat puutarhassa, perennojen hoito ja lisääminen, perennaharvinaisuuksia. Tammen Suuri puutarhakirja 1. Helsinki: Tammi. 2. painos 384 s. ISBN 951-31-1106-7

- Alanko, P. (toim.) 1998. Koristeheinät, saniaiset, sammalet, sipuli- ja mukulakukat, yksivuotiset kesä- ja ryhmäkukat, Tammen Suuri puutarhakirja 2. Helsinki: Tammi. 2. painos. 390 s. ISBN 951-31-1107-5
- Alanko, P. 1999. Vihannekset, mausteyrtit, hedelmäpuut ja marjapensaat, uudet marjakasvit, Tammen Suuri puutarhakirja 4. Helsinki: Tammi. 2. painos. 384 s. ISBN 951-31-1189-X
- Alanko, P., Joy, P., Kahila, P. & Tegel, S. 2002. Suomalainen ruusukirja. Helsinki: Tammi. 3. uudistettu ja täydennetty painos. 344 s. ISBN 951-31-2377-4
- Alanko, P. & Kahila, P. 2005. Palavarakkaus ja särkynyt sydän, Helsinki: Tammi. 6. uudistettu painos. 224 s. ISBN 951-31-3240-4
- Anderberg, A. & A.-L. Den virtuella floran. <http://linnaeus.nrm.se/flora/>
- Blomqvist, L. 2011. Puutarhan hedelmäpuut. Lepplax: Blomqvistin Taimisto. 272 s. ISBN 978-951-27-1341-7
- Blomqvist, L. 2008. Puutarhan marjat. Leppilax: Blomqvistin Taimisto. 224 s. ISBN 978-952-92-3334-2
- Elliot, B. 2005. Flora: puutarhakasvien historiaa. Suomennos: Marketta Klinge. Helsinki: Schilds & Söderströms. 335 s. ISBN 951-50-1483-2
- Hautamäki, R. 2000. Portti puutarhaan. Historiallisten puutarhojen inventointiopas. Museoviraston rakennushistorian osaston julkaisuja 21. Helsinki: Edita. 76s. ISBN 951-616-051-4
- Hinneri, S., Hämet-Ahti, L., Kurtto, A. & Vuokko, S. 1992. Maarianheinä, mesimarja ja timotei, Suomen luonnonvaraisia kasveja. Helsinki: Otava. 2. painos. 350 s. ISBN 951-1-07745-7
- Hæggström, C.A. & E. 2010. Ålands flora. Mariehamn: Ålandstryckeriet. 528 s. ISBN 978-952-92-7850-3
- Hämet-Ahti, L., Palmén, A., Alanko, P. & Tigerstedt, P.M.A. 1992. Suomen puu- ja pensaskasvio, Finlands vedväxter, Woody Flora of Finland, Gehölzflora Finnlands. Helsinki: Dendrologian Seura. 2. uudistettu painos. 373 s. ISBN 951-96557-0-0
- Hämet-Ahti, L., Suominen, J., Ulvinen, T. & Uotila, P. 1998. Retkeilykasvio. Luonnontieteellinen keskusmuseo. Kasvimuseo. Helsinki: Yliopistonpaino. 4. täysin uudistettu painos. 656 s. ISBN 951-45-8166-0 (sid.)
- Krannila, A. & Paalo, A. 2008. Omenapuu. Vantaa: Multikustannus 3. uudistettu painos. 191 s. ISBN 978-952-468-173-5
- Lampinen, R. & Lahti, T. Kasviatlas, Suomen putkilokasvien levinneisyyskartasto. (Verkkodokumentti). Saatavissa internetistä: <http://www.luomus.fi/kasviatlas/>
- Lehtonen, V. 1946. Omenaviljely. Helsinki: Werner Söderström. 280 s.
- Luontoportti. www.luontoportti.com
- Lönnrot, E. 1860/2002. Flora Fennica 1-3. (toim. Linnilä, K., Savikko, S., Lempiäinen, T.). Helsinki: Tammi ja Amanita. 404 s. + 400 s. +415 s. ISBN 951-31-2485-1.
- Meurman, O. & Collan, O. 1946. Suomen hedelmäpuut ja viljellyt marjat, ensimmäinen osa, omenat. Helsinki: Oy Suomen kirja. 499 s.
- Meurman, O. 1947. Suomen hedelmäpuut ja viljellyt marjat, toinen osa, päärynät, luumut, kirsikat ja marjat. Helsinki: Oy Suomen kirja. 351 s.
- Mossberg, B. & Stenberg, L. 2005. Suuri Pohjolan kasvio. Helsinki: Tammi. 930 s. ISBN 978-951-31-6779-0
- MTT Kasper. www.mtt.fi/kasper Ajankohtaista tietoa pelto- ja puutarhaviljelystä sekä kasvinsuojelusta. Mm. FinE-kasvit.
- MTT Kasvigeenivarat. www.mtt.fi/kasvigeenivarat. MaatiaisTietoPankissa tietoa suomalaisista maatiaiskasveista ja vanhoista lajikkeista.

Peltola, R. & Koivu, V. 2007. Pionit. Helsinki: Tammi. 3. painos. 280 s. ISBN 978-951-31-3370-2

Puutarha 1898–1996 (Puutarhaliiton aikakauslehti)

Rautio, P. 2009. Suomen ruusut. Helsinki: Otava. 175 s. ISBN 978-951-1-22527

Riikonen, A. 2001. Suomalainen perennäksikirja. Suunnittele ja toteuta kukoistava perennapiha. Helsinki: WSOY. 4. painos. 400 s. ISBN: 951-0-25289-1

Rikkinen, J. 2011. Suomalaiset perinnekasvit. Helsinki: Otava. 175 s. ISBN 978-951-1-24858-3

Rousi, A. 1997. Auringonkukasta viiniköynnökseen, Ravintokasvit. Helsinki: WSOY. 390 s. ISBN 951-0-21295-4

Saario, Meeri. 2008. Kotipuutarhan marjat ja hedelmät. Helsinki: Tammi. 223 s. ISBN 978-951-31-4147-9

Sorbifolia 1970- (Dendrologinen aikakauslehti)

Veteläinen, M. (toim.) 2001. Pohjolan perunat, Pohjoismaisen geenipankin kuvaus vanhoista perunoista. Alnarp: Nordiska Genbanken. 230 s. ISBN 91-973990-1-9

Luku 5 Kasvien dokumentointi

Furu, L. (toim.) 2014. Museoiden luettelointiohjeet. ISSN-L 2242-8852, ISSN 2242-8852

Luettelointiohjeet ovat luettavissa verkkoosoitteessa: <http://www.luettelointiohje.fi/> sekä viitenä pdf-tiedostona: <http://www.nba.fi/fi/tietopalvelut/julkaisut/museologia>

Pohjoismaisen Geenivarakeskuksen (NordGen) dokumentointijärjestelmä SESTO (www.nordgen.org/sesto/) tarjoaa tietoa kaikista geenivarakeskukseen talletetuista pohjoismaisista ja suomalaisista siemenistä. Kuka tahansa voi tehdä hakuja järjestelmästä. Tietojärjestelmä on kehitetty alun perin geenipankin omaa tiedonhallintaa varten ja siksi sen käyttö vaatii hieman harjoittelua. Kasvigeenivara-

ohjelman internetsivustolla (www.mtt.fi/kasvigeenivarat) on SESTO:n suomenkieliset käyttöohjeet.

NordGenistä voi tietyin ehdoin myös tilata siemeniä näytepuutarhaan tai kotitalouskäyttöön, esimerkiksi perunamaatiaisista ja vanhoja perunalajikkeita, joita on pitkään viljelty Pohjoismaissa. Kasvigeenivaraohjelman internetsivustolla on linkki sähköiseen siementilauslomakkeeseen. Tilausta tehdessä tulee lukea nk. materiaalin siirtosopimus (Material Transfer Agreement) ja hyväksyä sen ehdot.

Kasvigeenivaraohjelman internetsivulla on kasvigeenivaraohjelman tarpeisiin laaditut kasvikuulutukset ja kasvitietojen keruulomake. Niitä voi soveltaen käyttää myös museopuutarhan tarpeisiin.

Kasvillisuusinventoinnin menetelmistä ja tietojen dokumentoinnista historiallisissa puistoissa järjestetyn MTT:n seminaarin esitykset ja abstraktit on ladattavissa kasvigeenivaraohjelman sivulla. Sieltä löytyy mm. Helsingin kaupungin käyttämä tietojen dokumentointilomake. (Seminaari kasvillisuusinventoinnin menetelmistä historiallisissa puutarhoissa 13.6.2012, Annalan puutarha, Helsinki.)

Luku 6 Museopuutarhan hoito

Kasvien hoito-ohjeita löytyy monista kasveja esittelevistä puutarhakirjoista. Esimerkiksi omenapuukirjoista löytyy lajikekuvausten lisäksi niiden hoito-ohjeita (ks. luvun 4 kirjallisuus).

Aaltonen, M., Antonius, K., Hietaranta, T., Karhu, S., Kinnanen, H., Kivijärvi, P., Nukari, A., Sahramaa, M., Tahvonen, R. & Uosukainen M. 2006. Suomen kansallisten kasvigeenivarojen pitkäaikaissäilytysohjeet, Hedelmä- ja marjakasvit. Maa- ja elintarviketalous 89. Jokioinen: MTT. (Verkkodokumentti). 158 s. Saatavissa internetistä: <http://www.mtt.fi/met/pdf/met89.pdf>

Ahokas, H., Galambosi, B., Kairikko, H., Kallela, M., Sahramaa, M., Suojala-Ahlfors, T., Valo, R. & Veteläinen, M. 2006. Suomen

kansallisten kasvigeenivarojen pitkäaikais-säilytysohjeet, Vihannes-, yrtti- ja rohdoskasvit. Maa- ja elintarviketalous 85. Jokioinen: MTT. (Verkkodokumentti). 99 s. Saatavissa internetissä: <http://www.mtt.fi/met/pdf/met85.pdf>

Ignatius, G., Salonen, F., Collan, O. & Haapanen, A. 1933-34. Suuri puutarhatietokirja 1-2. Helsinki: WSOY. 575 s + 616 s. ISBN 0-283-98822-3

Luoto, L. & H. 2011 Oman pihan terveydeksi. Helsinki: Tietoverkosto Eksakti. 300 s. ISBN 978-952-67204-3-2

Taimistoviljelijät ry:llä (www.taimistoviljelijat.fi) on useita oppaita puutarhan kasveista ja niiden hoidosta, joita voi soveltaa myös museopuutarhaan. Tässä muutama esimerkki:

Räty, E. 2008. Monivuotisten puutarhakasvien istutusopas. Helsinki: Taimistoviljelijät. 36 s. ISBN 978-951-8942-74-3

Räty, E. 2009. Monivuotisten puutarhakasvien leikkausopas. Helsinki: Taimistoviljelijät. 31 s. ISBN 978-951-8942-80-4

Räty, E. 2006. Kotipihan ruusut. Helsinki: Puutarhaliitto. 36 s. ISBN 978-951-8942-80-4

Sanasto

Aluskasvillisuus

metsässä pensaiden ja puiden alla oleva matala ruoho- ja puuvartinen kasvillisuus, puutarhassa esimerkiksi pensaiden ja puiden alle istutettavat perennat

Arboristi

puunhoitaja; erikoistunut rakennetun ympäristön puiden hoito- ja kaatotöihin

Arkeofyytti

muinaistulokas; Suomessa arkeofyyttinä on pidetty kasvia, joka on kulkeutunut maahan ihmisen myötävaikutuksella 1600-luvun alkupuolella tai sitä ennen.

Dendrologia

oppi puuvartisten kasvien tunnistamiseksi ja biologisten ominaisuuksien kuvaamiseksi

DNA

deoksiribonukleiinihappo; yksilön kaikissa soluissa oleva aine, josta geenit eli perintötekijät muodostuvat

Dokumentointi

dokumentoitavan asian, kuten kasvin, fyysisten ominaisuuksien kuvaamista ja tallentamista sanallisesti, mittaamalla, valokuvaamalla ja näytteiden avulla. Liittyy usein inventointiprosessiin. Muutosten huomioiminen ja dokumentoinnin pitäminen ajan tasalla tekevät siitä jatkuvan prosessin.

Ekosysteemi

eliöiden ja elottoman luonnon muodostama toiminnallinen kokonaisuus; esimerkiksi puutarhan ekosysteemi

Eloperäinen aines

ks. humus

Emopuu

tai emokasvi. Kasvilajikkeen ensimmäinen siemenestä syntynyt yksilö, josta kaikki muut tämän lajikkeen yksilöt on lisätty kasvullisesti (esimerkiksi pistokkaista, vartteista tai

juurivesoista), esimerkiksi Korpelan torpan 'Huvitus'-omenapuu Yläneellä.

Erikoispiirros

erikoisasantuntemusta vaativa, viheralueen suunnitelmapiirrosta täydentävä suunnitelma; esimerkiksi valaistussuunnitelma

Geenivara

ihmisen pitkään ylläpitämä ja hyödyntämä kasvi tai eläin, joka edustaa eri lajien välistä ja lajin sisäistä perinnöllistä monimuotoisuutta ja on paikallisiin olosuhteisiin sopeutunut; esimerkiksi ryvässipuli tai Lapin lehmä

GPS-paikannin

laite, jolla alueiden tai pistemäisten kohteiden sijainti voidaan määrittää satelliittipaikannusjärjestelmän avulla

GPS-paikannusjärjestelmä

Global Positioning System (suom. maailmanlaajuinen paikallistamisjärjestelmä) on Yhdysvaltain puolustusministeriön kehittämä ja rahoittama satelliittipaikannusjärjestelmä

Havainnepiirros

rakenne- tai detaljipiirros; esittää tarkasti jonkin yksityiskohdan rakentamistavan ja -materiaalit

Hiekkapintainen savikäytävä

Suomessa 1800-luvulla rakennettu käytävätyyppi; rakenteina kolme kerrosta: ladottujen kivien, saven ja hiekan kerros

Historiallinen puutarha

rakennus- ja puutarhakulttuurin luomus, jolla on yleistä historiallista ja taiteellista merkitystä. Historiallisen puutarhan käsitettä sovelletaan sekä pieniin puutarhoihin että laajoihin puistoihin; esimerkiksi siirtola-puutarha, pappilan puutarha tai torpan piha. Historiallisten puutarhojen suojelussa, kunnostuksessa ja hoidossa otetaan huomioon erityispiirteet, jotka ovat syntyneet kulttuurin ja luonnon vuorovaikutuksen tuloksena.

Hoitosuunnitelma

suunnitelma siitä, miten puutarhaa on tarkoitus hoitaa ja ylläpitää seuraavien vuosien aikana

Humus

maaperän orgaaninen eli eloperäinen aines, joka muodostuu kasvien ja eläinten hajo-
neista jätteistä

Inventointi

järjestelmällistä tiedon hankintaa ja tallenta-
mista jostakin aihepiiristä tai alueesta. Siinä
kerätään, järjestetään ja tuotetaan tietoa
(vaikkapa vanhan puutarhakasvillisuuden)
nykytilasta ja siihen johtaneista syistä. Inven-
tointi jakaantuu tiedon kokoamiseen (esim.
kirjallisuudesta ja arkistoaineistosta), maas-
toinventointiin ja tulosten raportointiin.

Istutussuunnitelma

suunnitelma, josta käy ilmi istutettavat kas-
vilajit ja -lajikkeet, niiden määrät ja sijainnit

Jalojuurinen

ks. omajuurinen

Kasvi-inventointi

kasvikartoitus; alueen kasvillisuuden tun-
nistaminen, luettelointi ja kasvupaikan
dokumentointi

Kasvikanta

tietyssä paikassa (usein ilmoitetaan paikka-
kunta, kylä, talo) kasvava perimältään yhten-
näinen tai melko yhtenäinen kasvipopulaa-
tio; esimerkiksi Jokioisten Vaulamminkylän
ryvässipuli tai ukkomansikka

Kasvikokoelma

tiettyä tarkoitusta varten (kuten säilytys,
esittely, keräysharrastus) kerätty ja istutettu
joukko kasveja; esimerkiksi narsissikokoelma
tai paikkakunnan yrtit

Kasvikuulutus

menetelmä valittujen (perinne-)kasvien löy-
tämiseksi tiedotusvälineiden ja sosiaalisten
verkostojen avulla

Kasvualusta

viljelykasvien juurten ympärille tuotava tai
siellä oleva maa-aines. Eri kasveilla on erilai-
set kasvu-alustavaatimukset; esimerkiksi kui-
van paikan kasvit tai kalkin suosijat.

Kulttuurinseuralainen

kulttuurin seuralaiskasvi; kasvi, joka hyötyy
ihmistoiminnasta ja voi kasvaa edelleen esi-
merkiksi vanhoilla, aiemmin maatalouskäy-
tössä olleilla alueilla

Kunnostussuunnitelma

suunnitelma puutarhan kasvillisuuden
elvyttämisestä ja puutarhan rakenteiden
kunnostamisesta

Kyynärä

pituusmitta, kyynärpään ja keskisormen
pään etäisyys. Tukholman kyynärä = 59,34
cm vahvistettiin 1600-luvun alussa.

Luettelointi

museoiden kokoelmissa olevien objektien
(esineen, kuvan, näytteen, kasvin) tietojen
tallentamista. Luetteloinnissa tallennetaan
kaikki objektin tiedot tai viitteet tietoihin.
Objektin tiedot kootaan vastaanottotie-
doista, tarkastelemalla itse objektia sekä sel-
vittämällä tietoja eri lähteistä. Luetteloinnissa
objektit erotetaan muista samankaltaisista
ja tehdään tunnistettaviksi. Luetteloinnin
tuloksena syntyy yksittäisistä objekteista ja
suuremmista kokonaisuuksista systemaat-
tista tietoa, joka on haettavissa, siirrettävissä
ja käytettävissä.

Maatiaiskanta

paikalliskanta; viljelykasvin luonnonvaraisen
kantamuodon kaltainen maatiaiskasvi. Esi-
merkiksi Lähi-idän alueella kasvaa viljellyn
vehnän pienijyväisiä ihmisen hyödyntämiä
maatiaiskantoja, jotka ovat vielä lähellä luon-
nonvaraista vehnää.

Maatiaiskasvi

tieteellisesti jalostamaton viljelykasvi; voi olla
maatiaiskanta tai -lajike

Maatiaislajike

paikallislajike on pitkäaikaisen viljelyn ja valinnan seurauksena kantamuodosta muuttunut paikallinen maataiskasvi; esimerkiksi mustaherukka 'Kajaanin Musta' on kajaanilaisen apteekin takapihalta löytnyt, hyväksi havaittu ja sieltä viljelyyn levitetty muuallekin Suomeen

Muinaistulokas

ks. arkeofyytti

Museopuutarhuri

Museopuutarhuri on vakiintumaton käsite. Museopuutarhuri on henkilö, joka koulutuksensa pohjalta tai muulla perusteella kykenee yhdistämään käytännön puutarhatyössä puutarhahistorian ja puutarhahoidon sekä tekemään historian ja perinteen näkökulmasta perusteltuja valintoja museopuutarhan kasvien, rakenteiden ja hoitotapojen välillä.

Näytepuutarha

puutarha (kokoelma), johon on valittu ja istutettu erilaisia kasveja, usein yleisölle avoin

Omajuurinen

jalojuurinen; koko kasvi (juuri ja verso) on samaa kasvia (sama perimä). Tällöin myös esimerkiksi juurivesat kelpaavat lajikkeen lisäämiseen; vrt. perusrunko.

Paikallislajike

ks. maataislajike

Perenna

monivuotinen ruohovartinen puutarhakasvi, usein tarkoitetaan koristekasvia

Pergola

piharakennelma tai pylväskäytävä, jota koristavat köynnöskasvit

Perinnebiotooppi

perinteisen maatalouden muovaamia luontotyyppisiä, kuten ketoja, niittyjä ja laitumia, joille on vuosisataisen hoidon myötä kehittynyt omaleimainen ja rikas eliölajisto

Perinnekasvi

vähintään 50 vuotta viljelyssä ollut kasvi; voi olla vanha lajike, maataiskasvi tai viljelykasvin luonnonvarainen sukulaislaji

Perusrunko

juuriston ja rungon tyven käsittävä osa esimerkiksi hedelmäpuilla ja viiniköynnöksillä; vrt. omajuurinen

Pistokas

varren pala, lehti tai silmu, joka juurrutetaan ja kasvatetaan uudeksi yksilöksi

Putkilokasvi

kasvi, jonka solukot muodostavat putkia veden ja ravinteiden kuljettamista varten. Sanikkaiset ja siemenkasvit ovat putkilokasveja, mutta sammaleissa (sekovartisia) ja levillä (yksi- tai monisoluisia) ei ole kehittynyt veden tai ravinteiden kuljettamiseen erikoisrakenteita ja niitä ei lueta putkilokasveihin.

Pääpiirros

rakennettavan viheralueen (puutarhan, puiston) suunnitelmapiirros, jossa esitetään pääpiirteittäin suunniteltavan puutarhan rakenteet ja istutusalueet

Rakennepiirros

ks. havainnepiirros

Ruohovartinen

kasvi, jonka varsi on pehmeä, koska sen solukoihin ei ole kertynyt mainittavasti puuainesta. Lakastuu yleensä talveksi.

Ryytimaa

yleensä rohdos- ja maustekasvitarha (kasvikokoelma)

Taksonomia

tieteenala, joka tutkii ja luokittelee eliöitä niiden sukulaisuussuhteiden mukaan

Talvetus

monivuotisten puutarhakasvien valmistelu talvea varten, esimerkiksi siirto kellariin tai kasvihuoneeseen

Työselitys

pääpiirrosta (suunnitelmapiirros) täydentävä selitys rakentamisen ja materiaalien laatuvaatimuksista

Ulkomuseo

1800-luvun lopulla Pohjoismaissa kehittynyt museotyyppi, joka esittelee ihmisten elintapoja miljöiden ja rakennusten muodostamien kokonaisuuksien avulla. Rakennuksia on voitu siirtää ja koota miljöisiin suurellekin alueelle tai ne voivat sijaita alkuperäisellä paikallaan. Pihat ja puutarhat ovat ulkomuseossa tärkeitä. Ulkomuseon ideaan sisältyy, että kulttuuri ja luonto ovat kokonaisuus, jota esitellään yhdessä, samoin aineellinen ja henkinen.

Vanha lajike

Suomessa pitkään viljelty lajike, usein rajana pidetään ennen 1940-lukua viljelty

Varte

jaloverso; kasvin oksa, joka liitetään toisen yksilön juuriosaan (perusrunkoon) varttamalla ja varrentamalla

Varttaminen

varrentaminen; puuvartisen kasvilajikkeen lisäämismenetelmä

Viherkate

kasvien leikkuu- ja niittojäte, joka levitetään maanpinnalle kasvien ympärille

Viljelykasvi

ihmisen ylläpitämä ja hyödyntämä koriste-, energia- ja ravintokasvi

Taksonomista sanastoa

Lajike

viljelykasvien luokittelussa käytettävä yksikkö. Se on yleensä kasvinjalostuksen tuloksena syntynyt (voi olla myös nimetty

paikallislajike), tietyssä määrin yhtenäinen yksilöjoukko ja lisäyksessä sen täytyy säilyttää ominaisuutensa. Lajikenimeä ei kursivoida, vaan merkitään yksinkertaisin lainausmerkein, esimerkiksi *Malus domestica* 'Huvitus'

Laji

samaan lajiin kuuluvat ulkonäöltään samankaltaiset yksilöt, jotka kykenevät lisääntymään keskenään. Eliön tieteellinen lajinimi on kaksiosainen: ensimmäinen osa ilmaisee suvun ja jälkimmäinen lajin nimen, esim. *Malva moschata* (myskimalva, kuuluu malvojen sukuun). Tieteellinen lajinimi kirjoitetaan kursiivilla.

Suku

eliökunnan luokitteluüksikkö. Kasveilla samaan sukuun kuuluvat keskenään samankaltaiset, läheiset kasvilajit, esimerkiksi ruusujen sukuun (*Rosa*) kuuluu yli sata ruusulajia, esimerkiksi metsäruusu (*Rosa majalis*).

Heimo

eliökunnan luokitteluüksikkö. Kasveilla samaan heimoon kuuluvat samankaltaiset kasvisuvut, esimerkiksi ruusukasvien heimossa (*Rosaceae*) on yli 100 kasvisukua, kuten mansikoiden (*Fragaria*) ja ruusujen (*Rosa*) suku.

Lahko

eliökunnan luokitteluüksikkö. Kasvit on luokiteltu sukulaisuussuhteiden mukaan lahkokoiksi; samaan lahkoon luokitellaan samankaltaiset heimot, esimerkiksi *Rosales*-lahkoon kuuluvat ruusukasvien heimon (*Rosaceae*) lisäksi esimerkiksi heimo *Rhamnaceae*, paatsamakasvit.

Luokka

eliökunnan luokitteluüksikkö. Versokasvit on luokiteltu sukulaisuussuhteiden mukaan luokiksi, esimerkiksi yksi- ja kaksisirkkaisen luokat.

Museopuutarha

Perustaminen ja hoito

Mikä on museopuutarha? Entä miten museon vanhoja kasveja hoidetaan ja esitellään? Mitä tietoja ja taitoja tarvitaan, kun kunnostetaan museon vanhaa puutarhaa tai suunnitellaan ja rakennetaan näytetarhaa museolle? Millaisia vanhoja kasveja kannattaa vaalia ja valita museopuutarhaan, ja mitä tietoja niistä on hyvä kerätä?

Näihin ja moniin muihinkin käytännön kysymyksiin löytyy vastauksia tästä museopuutarhan opaskirjasta.

MTT julkaisee tutkimustuloksiaan kahdessa raporttisarjassa:
MTT Kasvu, MTT Tiede ja MTT Raportti.

 KASVU
www.mtt.fi/julkaisut

MTT Kasvu -sarjassa julkaistaan oppaita ja raportteja maatalous- ja elintarviketutkimuksesta sekä maatalouden ympäristötutkimuksesta. Tuloksista kerrotaan käytännönläheisesti ja ymmärrettävästi. Lukijoille tarjotaan tietoa MTT:n kaikilta tutkimusaloilta eli biologiasta, teknologiasta ja taloudesta.

MTT, 31600 Jokioinen, puh. 0295 300 700, sähköposti julkaisut@mtt.fi